

คำนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” โดยยึดแนวปฏิบัติตามหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยมีเป้าประสงค์ที่จะเสริมสร้าง ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย อันเกิดจากสภาวะที่คนดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นองค์รวม และสัมพันธ์กันได้อย่างดีงามนำไปสู่การอยู่รวมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคนและการอยู่รวมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทยขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนแนวคิดและสร้างกระแสหลักในสังคมให้ปรับเปลี่ยนวิธีคิดและค่านิยมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข รวมทั้งใช้บังคับสถานะและปรับทิศทางการพัฒนาประเทศให้นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลยั่งยืนและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

ด้วยแนวคิดดังกล่าว สำนักงานฯ จึงได้จัดทำเอกสาร “การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการกระทำของคน รวมทั้งเสนอแนวคิดและแนวทาง ที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนควบคู่กับการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในขณะเดียวกันก็สามารถแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมโลกร่วมกับประเทศต่างๆตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่สำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักงานฯหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารฉบับนี้ นอกจากจะเป็นการเผยแพร่แนวคิด “การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”แล้ว ยังมีส่วนสนับสนุนให้เกิดการปรับกระบวนการทัศน์และขับเคลื่อนแนวทางการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายการพัฒนาที่เกี่ยวข้องต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

6 กรกฎาคม 2550

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทสรุปผู้บริหาร

ก-จ

ส่วนที่ 1 : สิ่งแวดล้อมกับสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

1. สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา	1
2. สิ่งแวดล้อมกับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย	3

ส่วนที่ 2 : การวิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงภายใต้ บริบทไทยและบริบทโลก

1. บริบทการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมโลก	10
2. แรงกดดันภายในประเทศที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	22
3. ปัจจัยและเงื่อนไขสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน	28

ส่วนที่ 3 : ข้อเสนอยุทธศาสตร์การบริโภคและการจัดการ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

1. กรอบแนวคิด	35
2. ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาหลัก	37
3. บทบาทภาคีการพัฒนา	45
4. การดำเนินการในขั้นต่อไป	48

เอกสารอ้างอิง

ภาคผนวก

บทสรุปผู้บริหาร

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาแบบบูรณาการแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา รวมทั้งได้มีการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคมไทยขึ้น เพื่อใช้ในการบ่งชี้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงของประเทศ และนำไปใช้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยมีปัจจัยร่วมด้านสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่สมดุล เป็นตัวบ่งชี้ถึงความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ซึ่งสะท้อนถึงความไม่สมดุลและไม่ยั่งยืนของการพัฒนาประเทศที่เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมโลก

1. สิ่งแวดล้อมกับสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างยาวนานมาตั้งแต่เมื่อโลกเริ่มวิวัฒนาการ มนุษย์จึงเรียนรู้ที่จะมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันและอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ จนถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีการทำเครื่องมือเครื่องจักรมาใช้ในการอุตสาหกรรมและชีวิตประจำวันมากขึ้น มีการนำทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมากในโลกมาใช้ในการกระบวนการผลิตและการบริโภคอย่างสิ้นเปลืองจนทำให้ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเริ่มถูกคุกคามและถูกทำลายจนเสียสมดุล เกิดการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและอุณหภูมิโลกที่สูงขึ้นจากภาวะเรือนกระจก ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศเพิ่มสูงขึ้น การสูญเสียโอโซนในชั้นบรรยากาศ พันธุ์พืชและสัตว์จำนวนมากในโลกถูกทำลายจากการกระทำของมนุษย์ ในช่วง 200 ปีที่ผ่านมา ซึ่งล้วนชี้ให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน อันจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์โลกในอนาคต

สังคมโลกจึงเริ่มได้ตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกิดขีดจำกัดของทรัพยากรโลกที่ทำให้เกิดผลกระทบของการพัฒนาที่ไม่สมดุลดังกล่าว จนกลายเป็นกระแสโลกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ชนเผ่าเดียวกันคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของคนรุ่นต่อไป

วิถีการพัฒนาของประเทศไทยในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมาเป็นไปในทิศทางเดียวกับวิถีโลก กล่าวคือ มุ่งการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยทั้งในกระบวนการผลิตและการบริโภค โดยขาดการวางแผนอย่างรอบคอบ และคนไทยมีพฤติกรรมการบริโภคนิยมที่ไม่เหมาะสม จนส่งผลกระทบต่อปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทยอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทำให้สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวเริ่มปรับตัวดีขึ้น

การประเมินสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยโดยใช้ดัชนีที่สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พัฒนาขึ้นใหม่ พบว่า ความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทยโดยรวมยังอยู่ในระดับไม่น่าพอใจ แม้จะมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจากค่าดัชนีร้อยละ 61.59 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 64.04 ในปี 2549 เช่นเดียวกับปัจจัยความอยู่เย็นเป็นสุขด้านความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของระบบนิเวศและคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีการปรับตัวดีขึ้น แต่ยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุงแก้ไข โดยค่าดัชนีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 56.77 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 66.36 ในปี 2549 ตามลำดับ ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมยังจำเป็นต้องได้รับการป้องกันและแก้ไขอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะปัญหาปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และฝุ่นละออง รวมทั้งปัญหาคุณภาพน้ำและทรัพยากรป่าไม้ที่ต้องฟื้นฟูให้ระบบนิเวศสมดุลมากขึ้น

2. บริบทการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมโลกและการปรับตัวของประเทศไทย

2.1 กระแสโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นเหตุให้ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ 178 ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยได้ร่วมลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 ในปี 2535 และต่อมาในปี 2545 ได้นำไปสู่พันธกรณีที่จะต้องสานต่อแผนปฏิบัติการ 21 เพื่อดำเนินงานการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กว้างขวางและเกิดผลทางปฏิบัติมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเร่งรัดให้ประเทศต่างๆ ปรับเปลี่ยนไปสู่แบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีส่วนร่วมในข้อตกลงระหว่างประเทศและสนธิสัญญาต่างๆ อาทิ ในพิธีสารเกียวโตในเรื่องกลไกการพัฒนาที่สะอาด ในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น ตลอดจนมาตรการกีดกันทางการค้าที่เชื่อมโยงกับประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลกและวิกฤตการณ์โลกร้อนได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น ทั้งของโลกและในประเทศไทยซึ่งเป็นผลมาจากการเร่งการผลิตจนมีการใช้ทรัพยากรเกินสมดุล ในขณะที่ปัญหาของเสียอันตรายกลายเป็นปัญหาระดับโลกที่มีความรุนแรงส่งผลเสียต่อการพัฒนาและสุขภาพของประชาชน ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องเร่งแก้ไขปัญหาและเข้าร่วมในพันธกรณีระหว่างประเทศ เป็นแรงผลักดันและส่งผลกระทบให้ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับตัวไปในทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยยกระดับมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ปกป้องฐานทรัพยากรเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ และปรับรูปแบบการบริโภคที่ยั่งยืนและการผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมตลอดทั้งเรื่องพลังงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.2 นอกจากกระแสโลกดังกล่าวแล้ว กระแสการพัฒนาภายในประเทศ ด้านเศรษฐกิจและค่านิยมของสังคม ก็เป็นแรงกดดันที่สำคัญที่นำไปสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขีดความสามารถในการรองรับและก่อให้เกิดมลพิษจำนวนมาก กล่าวคือ แรงกดดันทางเศรษฐกิจ อาทิ **การขยายตัวทางเศรษฐกิจของภาคการผลิตปัจจุบัน** เป็นการเร่งขยายตัวในเชิงปริมาณ ทำให้มีการบริโภคทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา **ภาคการผลิตซึ่งเป็นฐานรายได้**

ของประเทศยังต้องพึ่งพาทรัพยากรเป็นหลักและขาดประสิทธิภาพ ขณะที่ทรัพยากรมีจำกัดและลดลงอย่างต่อเนื่อง **ขาดการสร้างสรรค์คุณค่าจากนวัตกรรมและภูมิปัญญา** โดยเฉพาะการผลิตในภาคเกษตรกรรมซึ่งมีประสิทธิภาพต่ำ และ**ขาดการพัฒนาฐานความรู้และเทคโนโลยีของตนเอง**

ขณะเดียวกัน แรงกดดันจากค่านิยม พฤติกรรมการดำรงชีวิต และการใช้ทรัพยากร เนื่องจากคนไทยมีค่านิยมและพฤติกรรมการบริโภคที่เน้นนิยมวัตถุมากขึ้น ส่งผลให้ความต้องการมากขึ้น และรูปแบบการบริโภคในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันครัวเรือนที่พึ่งพาตัวเองทางเศรษฐกิจได้มีเพียงร้อยละ 56 ในขณะที่ครัวเรือนโดยเฉลี่ยมีอัตราการใช้จ่ายเพิ่มสูงกว่ารายได้ มีการออมลดลง แต่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ระบบการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังขาดการให้ความรู้ในเรื่องการบริโภคที่ยั่งยืน จึงทำให้ปริมาณการบริโภคทรัพยากรของประเทศ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและไร้ประสิทธิภาพ ต้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม ยังคงไม่ถูกนำมารวมในมูลค่าของสินค้าและบริการ สื่อโฆษณา ยังคงมีอิทธิพลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการอย่างฟุ่มเฟือย

2.3 จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมจากปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก สรุปได้ว่าปัจจัยภายนอก เป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามต่อสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขด้านสิ่งแวดล้อม โดยปัจจัยที่เป็นโอกาสที่สำคัญ ได้แก่ การขับเคลื่อนกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทสากล ตลาดผู้บริโภคสีเขียวเริ่มขยายตัว ในขณะที่สิ่งคุกคามที่สำคัญคือ การหมดลงของทรัพยากรการบริโภคของสังคมโลก ผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและกลไกการตลาดตามกระแสโลกาภิวัตน์ การใช้กฎระเบียบมาตรฐานระหว่างประเทศที่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

ปัจจัยภายใน สังคมไทยมีจุดแข็งที่สำคัญ คือ มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง มีเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มผู้บริโภคที่คำนึงถึงการสร้างฐานการดำรงชีวิตที่สมดุล มั่นคง มีการขับเคลื่อนกระแสเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กลุ่มผู้บริโภคสีเขียวและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพเริ่มมีเพิ่มขึ้นและมีความเคลื่อนไหวมากขึ้น มีกลไกส่งเสริมการผลิตและบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมีกลไกที่สามารถส่งเสริมตลาดการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร (รีไซเคิล) ในขณะเดียวกันจุดอ่อนของสังคมไทยที่นำไปสู่การใช้ทรัพยากรที่ฟุ่มเฟือยและขาดประสิทธิภาพ การออมลดลง ก่อหนี้เพิ่มขึ้น และดำเนินชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อ ประชาชนขาดจิตสำนึกสาธารณะ ระบบการศึกษาของประเทศไม่เอื้อให้คนไทยคิดเป็น การเข้าไม่ถึงข้อมูลและขาดระบบการให้ข้อมูล ขณะที่การกำหนดทิศทางนโยบายของรัฐยังสนับสนุนการใช้ฐานทรัพยากรของประเทศ

โดยสรุป เงื่อนไขสู่ความสำเร็จของความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคมไทยที่สำคัญประการหนึ่งคือ ต้องให้ความสำคัญการปรับพฤติกรรมบริโภคของคนไทยไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืนมากขึ้น และปรับกระบวนการผลิตให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีการปกป้องรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุลยั่งยืน

3. ยุทธศาสตร์การบริโภคและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในบริบทไทย

แนวทางในการปรับตัวเพื่อลดปัญหาสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลจากแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมโลก การพัฒนาเศรษฐกิจและค่านิยมของสังคมไทยที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขีดความสามารถในการรองรับและก่อมลพิษ ตลอดจนพฤติกรรมในการบริโภคที่สิ้นเปลือง คือการให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และพฤติกรรมการบริโภคของผู้บริโภค การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรของภาคการผลิตและบริการ การส่งเสริมกลไกการตลาดและการจัดการองค์ความรู้ การปกป้องและรักษาฐานทรัพยากรของประเทศ ให้นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน โดยมีแนวทางสำคัญ บทบาทภาคีและกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผล ดังนี้

3.1 การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคของผู้บริโภค มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิถีการบริโภค โดยสร้างค่านิยมในการบริโภคที่ยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นบรรทัดฐานของสังคม ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายให้มีประสิทธิภาพ เพิ่มขีดความสามารถและความเข้มแข็งของประชาชนในการเลือกบริโภคสินค้าและบริการ การเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการบริโภคที่ยั่งยืน โดยบูรณาการแนวทางการบริโภคที่ยั่งยืนในหลักสูตรการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรในทุกระดับของการศึกษา ส่งเสริมให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืนสำหรับผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน บูรณาการแนวทางการบริโภคที่ยั่งยืนเข้าสู่ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจบนฐานแห่งการเรียนรู้

3.2 การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรของภาคการผลิตและบริการ ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการใช้ฐานทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยส่งเสริมภาคบริการที่มีศักยภาพและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย ใช้มาตรการทางด้านการเงินและการคลังในการส่งเสริมการผลิตและบริการที่สะอาด เพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการมีจริยธรรมและมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการใช้เครื่องมือด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเสริมสร้างระบบการหมุนเวียนทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ โดยพัฒนาและเสริมสร้างประสิทธิภาพระบบการหมุนเวียนทรัพยากร เสริมสร้างตลาดการแปรใช้ใหม่สำหรับอุตสาหกรรม ส่งเสริมการใช้พลังงานหมุนเวียน ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืน

3.3 การส่งเสริมกลไกการตลาดและการจัดการองค์ความรู้ การส่งเสริมกลไกการตลาด ให้องค์กรของรัฐเป็นผู้นำในการบริโภคสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการตลาดให้กับสินค้าหรือบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พัฒนากลไกและรูปแบบการเผยแพร่ข้อมูลทางด้านสิ่งแวดล้อมผ่านสินค้าและบริการ การเสริมสร้างกลไกคุ้มครองผู้บริโภคจากกิจกรรมการตลาด โดยนำแนวคิดเรื่องการค้าบริโภคที่ยั่งยืนมาใช้ปรับปรุงกฎหมายควบคุมและกำกับดูแลสื่อ และสร้างกลไกป้องกันการละเมิดสิทธิ ส่งเสริมเครือข่าย สื่อ โฆษณา และประชาสัมพันธ์ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืน และพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนกลไกการตลาด

3.4 การปกป้องและรักษาฐานทรัพยากรของประเทศ โดยการกำหนดขีดจำกัดการใช้ทรัพยากรหลักของประเทศ การจัดทำแผนที่นำทาง (Road Map) การใช้และกระจายทรัพยากรของประเทศอย่างเป็นธรรม สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนในสังคม พัฒนากลไกสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่สามารถสร้างขึ้นใหม่ทดแทนได้และการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศของแหล่งทรัพยากรที่ถูกนำไปใช้ ตลอดจนสร้างกลไกการติดตามและกำหนดขีดจำกัดการใช้ทรัพยากรหลักของประเทศไทย

3.5 บทบาทภาคีและกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผล ให้ความสำคัญต่อการผลักดันให้การบริโภคอย่างยั่งยืนเป็นวาระแห่งชาติที่มีกลไกประสานการมีส่วนร่วมของภาคีในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ เร่งปรับปรุงและพัฒนากฎหมายกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เอื้อต่อการส่งเสริมให้เกิดการบริโภคที่ยั่งยืนอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนส่งเสริมให้ทุกภาคีขับเคลื่อนแนวทางการบริโภคอย่างยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และสร้างกลไกการติดตามประเมินผลสถานการณ์และแนวโน้มการบริโภคที่ยั่งยืน

ส่วนที่หนึ่ง

สิ่งแวดล้อมกับสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

1 สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมายาวนานตั้งแต่เมื่อโลกเริ่มวิวัฒนาการ ในอดีตมนุษย์จึงเรียนรู้ที่จะมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ จนถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการนำทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมากในโลกมาใช้ในการผลิตอย่างสิ้นเปลือง เพื่อการบริโภคและการค้าอย่างต่อเนื่อง จนถึงยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเกิดการแข่งขันอย่างรุนแรงในด้านการผลิตและการค้าของโลก ระบบนิเวศจึงถูกคุกคามและถูกทำลายจนเสียสมดุล เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและวิถีชีวิตของมนุษย์โลก ประเทศไทยเป็นชุมชนหนึ่งของประชาคมโลกจึงย่อมไม่อาจพ้นจากวิถีการพัฒนาและผลกระทบอันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ร่วมโลกได้

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในอดีตเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องและเกื้อกูลกัน

สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กันโดยธรรมชาติ ก่อนมนุษย์เกิดก็มีความหลากหลายทางธรรมชาติเป็นพื้นฐานมาก่อน มนุษย์จึงเกิดในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันไป ในแต่ละแห่งมนุษย์ต้องเรียนรู้การอยู่ร่วมกันเองและอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ มนุษย์จึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลายกันไปตามสิ่งแวดล้อม ในสมัยโบราณมนุษย์มักคิดถึงแต่เรื่องการอยู่ร่วมกัน จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมและศาสนาขึ้น วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ดังนั้น การอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในอดีตจึงเป็นการพึ่งพากันและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ขณะเดียวกันก็มีการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

1.2 โลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลกเป็นอย่างมาก และย้อนกลับมาทำร้ายมนุษย์เอง

จุดเปลี่ยนของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเริ่มในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการนำเครื่องมือเครื่องจักรและเทคโนโลยีมาใช้ในการกระบวนการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกของมนุษย์ ขณะที่ประชากรโลกขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีความต้องการบริโภคสินค้าและบริการเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องถึง 5 - 6 เท่าตัวภายในเวลากว่า 200 ปี จนทำให้เกิดการขยายการผลิตทั้งด้านอุตสาหกรรม เกษตรและบริการ รวมทั้งการขยายตัวของเมืองเพิ่มขึ้นรวดเร็วตามไปด้วย โดยนำทรัพยากรในโลกมาใช้เป็นจำนวนมาก ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ประมง พลังงาน และแร่ธาตุต่างๆ ทำให้ทรัพยากรโลกที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ได้ร่อยหรอและเสื่อมโทรมลงรวดเร็ว จนบางประเภทอยู่ในสภาพขาดแคลนในบางพื้นที่ อาทิ แหล่งน้ำ และส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศถูกทำลายจนเสียสมดุลอย่างต่อเนื่อง

วิถีการพัฒนาดังกล่าวยังก่อให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ตามมา ที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและอุณหภูมิโลกที่สูงขึ้นจากภาวะเรือนกระจก ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศเพิ่มสูงขึ้น การสูญเสียโอโซนในชั้นบรรยากาศ พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จำนวนมากในโลกถูกทำลายไป ส่งผลให้เกิดธรรมชาติแปรปรวนและได้ย้อนกลับมาสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจ บั่นทอนคุณภาพชีวิตของมนุษย์ จากการเกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้งขึ้น ทั้งภาวะน้ำท่วม ภัยแล้ง ไข้หวัดใหญ่ และเฮอริเคน ปรากฏการณ์เอลนีโญ รวมถึงการเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่ๆ เช่น โรคซาร์ส และไข้หวัดนก เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์โลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ขณะเดียวกันโลกต้องเผชิญกับผลกระทบทางสังคมที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งความยากจน ความอดอยาก ความเจ็บป่วย และการไม่รู้หนังสือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ ถ้าไม่คำนึงถึงปัญหาของสังคมโลกและเงื่อนไขทางนิเวศ ซึ่งถูกกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการผลิตและการบริโภคที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและย้อนกลับมาทำลายมนุษย์เอง เป็นเหตุให้ประชาคมโลกเริ่มตระหนักถึงการพัฒนาที่ไม่สมดุลดังกล่าว และให้ความสนใจต่อหนทางที่จะนำไปสู่อนาคตที่ปลอดภัยและมั่นคง นั่นคือ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่สมดุล โดยใช้ทรัพยากรของโลกอย่างเหมาะสมและมีเหตุผล เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิตเพื่อคนทั้งมวล พร้อมทั้งจัดการและคุ้มครองระบบนิเวศให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

1.3 วิถีการพัฒนาของประเทศไทยก็เป็นไปในทิศทางเดียวกับวิถีโลก การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมและร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน

ในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา เศรษฐกิจไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องโดยถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลาง และยังคงมีบทบาททางการค้าระหว่างประเทศและสามารถรักษาสัดส่วนการตลาดไว้ได้ทั้งที่มีการแข่งขันสูงขึ้น ไทยนับเป็นประเทศผู้ส่งออกสินค้าเกษตรแปรรูปลำดับต้นของโลก มีการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมต่างๆ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลกที่รองรับนักท่องเที่ยวกว่าปีละ 10 ล้านคน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดังกล่าวเป็นการผลิตและการบริโภคที่มุ่งใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองโดยไม่คำนึงถึงขีดจำกัด การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจได้เพิ่มปริมาณของเสียและมลพิษที่เกินขีดความสามารถในการฟื้นตัวและการรองรับของระบบนิเวศ จนส่งผลกระทบต่อความสมดุลยั่งยืนของทุนทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการดำรงชีวิตของชุมชนและสังคมโดยรวม

นอกจากนี้ ผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าวยังก่อให้เกิดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ของประเทศ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในชนบทและพึ่งพาฐานทรัพยากรในการทำการเกษตรเป็นหลัก ต้องตกอยู่ในภาวะเสียสมดุลต่อเนื่องมาโดยตลอด เนื่องจากการทำมาหากินถูกจำกัดจากทรัพยากรธรรมชาติที่เสียดุลเพราะการใช้อย่างสิ้นเปลืองและเสื่อมโทรม

ลงมาก ตลอดทั้งปัญหาร้ายธรรมชาติ ปัญหาระดับการศึกษาและผลิตภาพการผลิตต่ำ ทำให้คนในชนบทมีรายได้ต่ำและยากจนเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่รายจ่ายเพิ่มขึ้นจากพฤติกรรมบริโภคที่เริ่มเปลี่ยนเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ทำให้รายได้ไม่พอรายจ่าย นำไปสู่ปัญหาหนี้สินเพิ่มมากขึ้น จึงเป็นการเสียดุลในเชิงเศรษฐกิจ ทั้งยังได้ส่งผลกระทบต่อการเสียสมดุลทางสังคมที่คนในชนบทวัยหนุ่มสาวต้องละทิ้งภูมิลำเนาเดิมไปแสวงหางานและรายได้ในเมืองใหญ่ๆ และในต่างประเทศ ตามมาด้วยปัญหาความอ่อนแอของสังคมชนบทหนักขึ้น

ในเวลาเดียวกัน การเติบโตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น แม้ดูเหมือนว่าประสบความสำเร็จ แต่แท้จริงเป็นเพียงเชิงปริมาณที่ยังมีปัญหาค่าความอ่อนแอในเชิงรากฐานของระบบเศรษฐกิจ เพราะนอกเหนือจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จนเกินขีดจำกัดแล้ว ยังต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอกสูงทั้งเทคโนโลยี พลังงาน เงินทุน และวัตถุดิบต่างๆ รวมทั้งยังพึ่งพิงตลาดต่างประเทศในการส่งออกสินค้า จึงมีความเสี่ยงสูงต่อความผันผวนจากปัจจัยภายนอก ทั้งการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่เมือง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สร้างความมั่งคั่งและรายได้แก่เฉพาะคนและกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง สาเหตุดังกล่าวนี้ทำให้เกิดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม อีกทั้งการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วตามการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม บริการ และธุรกิจต่างๆ ยังก่อให้เกิดปัญหาการจัดบริการพื้นฐานเพื่อรองรับการขยายตัวดังกล่าวด้วย นำไปสู่ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในเมือง โดยสรุปกล่าวได้ว่า ประเทศไทยยังคงมีปัญหาค่าความอ่อนแอเชิงโครงสร้างการพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะต่อไป จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการปรับกระบวนการพัฒนาประเทศเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลยั่งยืนและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

2 สิ่งแวดล้อมกับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกที่จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาของประเทศไทยในอนาคต ตลอดทั้งผลการพัฒนาประเทศได้สะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศที่ไม่สมดุล ไม่ยั่งยืน และอ่อนไหวต่อผลกระทบจากความผันผวนทางปัจจัยภายนอกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวหันมาทบทวนทบทวนทิศทางการพัฒนาในทิศทางที่พึ่งตนเองและมีภูมิคุ้มกันมากขึ้น โดยยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปในทางสายกลาง บนพื้นฐานความสมดุลเชิงพลวัตของการพัฒนาที่เชื่อมโยงทุกมิติอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “พอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกันที่ดี” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอ พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากปัจจัยภายนอกและภายในประเทศ

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” มีจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

2.1 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน”

“วิสัยทัศน์ประเทศไทย” ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในพื้นที่ทุกภูมิภาค และในระดับชาติที่เข้าร่วมระดมความคิดในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ได้กำหนดให้ มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) โดยมี “พันธกิจ” ของการพัฒนาประเทศ 4 ประการ คือ

ประการแรก พัฒนาคุณภาพคนให้มีคุณธรรมนำความรอบรู้อย่างเท่าทัน มีสุขภาวะที่ดี อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้ดุลยภาพของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประการที่สอง เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม มุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศบนฐานความรู้และจุดแข็งของความเป็นไทยให้สามารถแข่งขันได้ บริหารเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพและมีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงจากความผันผวนของโลกาภิวัตน์ ควบคู่กับการพัฒนาเชื่อมโยงกับต่างประเทศอย่างรอบคอบ พัฒนาปัจจัยสนับสนุนต่างๆ และกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

ประการที่สาม ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพและสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เป็นธรรม และมีการสร้างสรรค์คุณค่า สนับสนุนให้ชุมชนมีองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อคุ้มครองฐานทรัพยากร คุ้มครองสิทธิและส่งเสริมบทบาทชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร ปรับแผนการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาผลประโยชน์ของชาติจากข้อตกลงตามพันธกรณีระหว่างประเทศ

ประการสุดท้าย พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มุ่งสร้างกลไกที่เอื้อต่อการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาสู่ทุกภาคส่วนอย่างเป็นธรรม ควบคู่กับการเสริมสร้างความโปร่งใส สุจริต ยุติธรรม รับผิดชอบ ต่อสาธารณะ มีการกระจายอำนาจและกระบวนการที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมตัดสินใจสู่ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ทรัพยากร

ภายใต้วิสัยทัศน์และพันธกิจการพัฒนาประเทศที่ยึดแนวปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้นำมาพัฒนาเป็นแนวคิดพื้นฐาน และจัดทำ

“ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ขึ้น บนพื้นฐานการระดมความคิดและการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องและชุมชนในพื้นที่ภูมิภาคต่างๆ ให้เป็นที่ยอมรับ เห็นความสำคัญ และเกิดการนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกันในการขับเคลื่อนการพัฒนาสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ขณะเดียวกันใช้เป็นเครื่องมือในการบ่งชี้สถานะของประเทศ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและใช้ติดตามประเมินผลการพัฒนา รวมทั้งสามารถนำไปใช้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศและกำหนดนโยบายสาธารณะได้ต่อไป และที่สำคัญคือ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนแนวคิดและสร้างกระแสหลักในสังคมให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและค่านิยมของคนไทยเพื่อให้เกิดคุณค่าใหม่ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข นอกจากนี้ ยังเป็นการวางแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดที่จำเป็นต่อการจัดทำดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ให้สามารถใช้ในการวิเคราะห์ วางแผน ติดตามประเมินผล และรายงานผลได้อย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพและรวดเร็วทันต่อสถานการณ์

จากแนวคิดพื้นฐานและกระบวนการจัดทำดัชนีที่ยึดหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและยอมรับที่จะใช้ความสุขเป็นค่านิยมร่วม โดยให้ทุกฝ่ายเห็นพ้องในกรอบความคิดและนิยามความสุขที่ตรงกันก่อน แล้วจึงกำหนดประเด็นการวัดและตัวชี้วัดที่สะท้อนค่านิยมและที่มาของความสุข ทั้งความสุขภายในและความสุขภายนอก ซึ่งกำหนดจากปัจจัยที่คนส่วนใหญ่ยอมรับร่วมกันและสามารถวัดผลได้เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถนำไปสู่การกำหนดความหมายและองค์ประกอบหรือปัจจัยร่วมของความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยได้ดังนี้ คือ

“ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” หมายถึง “สภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นองค์รวม และสัมพันธ์กันได้อย่างถูกต้อง ดีงาม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

ตามความหมายของความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันดังกล่าวข้างต้น สามารถแยกเป็นปัจจัยร่วมในการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันได้เป็น 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีสุขภาวะ 2) ครอบครัวยุคใหม่ 3) ชุมชนเข้มแข็ง 4) เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม 5) สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล และ 6) สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ซึ่งได้ครอบคลุมทุกมิติของวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยที่บูรณาการเชื่อมโยงกันจนเกิดภาวะแห่งความสุข

2.2 ภาพรวมความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

(1) ภาวะความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยแม้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ การดำเนินนโยบายและมาตรการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในระยะ 6 ปีที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2544 (ปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8) จนถึงปี 2549 (ปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9) ได้ยกระดับการพัฒนาประเทศให้ดีขึ้น และมีส่วนทำให้ภาวะความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยค่าดัชนีรวมเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จากร้อยละ 61.59 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 64.04 ในปี 2549 แต่ยังคงเป็นระดับที่ต้องปรับปรุงปัจจัยร่วมในเกือบทุกด้าน

ปัจจัยร่วมที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยกระดับขึ้นไปอยู่ในระดับดีปานกลางมีเพียง การเสริมสร้างสุขภาวะ ซึ่งมีค่าดัชนีร้อยละ 72.27 ส่วนการพัฒนาปัจจัยร่วมอื่นๆ รองลงมาอยู่ในระดับ ที่ต้องปรับปรุงทั้งสิ้น ได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจที่เข้มแข็งและเป็นธรรม และการพัฒนาสภาพแวดล้อม ที่ดีและระบบนิเวศที่สมดุล ซึ่งอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 67.87 และ 66.36 ตามลำดับ) ขณะที่การ เสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ (ร้อยละ 61.17) ส่วนการเสริมสร้างความอบอุ่นในครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชนยังอยู่ในระดับต่ำอย่าง หนาเป็นห่วง (ร้อยละ 58.75 และ 54.58 ตามลำดับ) เฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านครอบครัวมีแนวโน้มขาด ความอบอุ่นมากขึ้นโดยค่าดัชนีลดลงโดยตลอด

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ปี 2544 – 2549

องค์ประกอบย่อย \ ช่วงเวลา	2544	2545	2546	2547	2548	2549
1. การมีสุขภาวะ	68.01	68.05	68.80	69.91	70.38	72.27
2. ครอบครัวอบอุ่น	67.87	66.94	67.27	63.42	59.99	58.75
3. ชุมชนเข้มแข็ง	54.32	51.43	55.52	53.82	53.61	54.58
4. เศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม	60.20	65.84	69.42	69.19	65.75	67.82
5. สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศสมดุล	56.77	58.10	59.33	63.80	66.08	66.36
6. สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล	59.74	58.65	53.05	52.91	58.83	61.17
ภาพรวมสังคมอยู่เย็นเป็นสุข	61.59	62.06	62.91	62.88	62.93	64.04

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

(2) การพัฒนาสุขภาพกาย จิตใจ และความสามารถในการเรียนรู้ที่ “คิดเป็นทำ เป็น” ของคนไทยดีขึ้นเป็นลำดับ ในขณะที่คุณธรรม จริยธรรม และการเรียนรู้ที่มีคุณภาพยังอยู่ ในระดับต่ำ จากการดำเนินนโยบายของรัฐในการพัฒนาคุณภาพคนทั้งทางสุขภาพอนามัยและ การศึกษาอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 40 ปี ทำให้สุขภาวะของคนไทยดีขึ้นต่อเนื่องโดย ค่าดัชนีสุขภาวะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 68.01 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 72.27 ในปี 2549 ซึ่งอยู่ในระดับดีปาน กลาง คนไทยมีสุขภาพกายดีขึ้น การเจ็บป่วยลดลง และมีอายุยืนยาวขึ้นจาก 72.45 ปี ในปี 2544 เป็น 73.2 ปี ในปี 2549 ผลการดำเนินนโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ทำให้คนไทยสามารถ เข้าถึงบริการอย่างทั่วถึงเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 97.75 ในปี 2549 อย่างไรก็ตาม การเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ที่ป้องกันได้เพิ่มสูงขึ้นทุกปีจากพฤติกรรมเสี่ยง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น นอกจากนั้น แม้คนไทยมีสุขภาพจิตดีขึ้นต่อเนื่อง แต่จิตสำนึกในคุณธรรมกลับเสื่อมถอยลง อันเนื่องมาจากวิถีชีวิตและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การแข่งขันเพื่อความอยู่รอด มุ่งวัตถุนิยมและ บริโภคนิยม นำไปสู่ปัญหาสังคมที่ซับซ้อนและรุนแรงขึ้นทุกขณะ ขณะเดียวกันแม้คนไทยได้รับการ ศึกษาโดยเฉลี่ยสูงขึ้นเป็น 8.5 ปี แต่ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียที่มี ค่าเฉลี่ยประมาณ 10 - 12 ปี ทั้งยังมีปัญหาคุณภาพการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีคุณภาพต่ำ และ จำเป็นต้องให้ความสำคัญการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเร่งด่วน

(3) เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งมากขึ้นและครอบครัวมีความแตกแยกมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมถอยของระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรมการดำรงชีวิต และการปฏิสัมพันธ์ที่ดีในสังคมไทย ได้ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงไปจากก่อนมาก ความอบอุ่นในครอบครัวลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยค่าดัชนีลดลงจากร้อยละ 67.87 ในปี 2544 เหลือร้อยละ 58.75 ในปี 2549 อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำซึ่งต้องเร่งปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวขาดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีมีคุณภาพ และให้การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว มีผลให้เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งมากขึ้น ดังเห็นได้จากเด็กเร่ร่อนและถูกทอดทิ้งที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ของรัฐเพิ่มขึ้นจาก 35.11 คนต่อเด็กแสนคน ในปี 2544 เป็น 48.49 คน ในปี 2549 ทั้งการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้นในทุกฐานความผิด ในระยะที่ผ่านมานอกจากการคุ้มครองด้านสุขภาพที่ค่อนข้างทั่วถึงแล้ว ภาครัฐได้ดำเนินมาตรการช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านต่างๆ อีกหลายประการ แต่ยังไม่กระจายอย่างทั่วถึง พบว่า ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียวเพิ่มขึ้น 2 เท่าในรอบ 12 ปี จากร้อยละ 3.6 คนต่อผู้สูงอายุทั้งหมด ในปี 2537 เป็น 7.5 คน ในปี 2549 นอกจากนี้ยังมีปัญหาสัมพันธภาพในครอบครัวถดถอยลง นำไปสู่ความแตกแยกของครอบครัวมากขึ้น แม้อัตราครอบครัวที่คู่สมรสอยู่ด้วยกันโดยจดทะเบียนสมรสเพิ่มขึ้นเป็น 19.7 คู่ต่อพันครัวเรือน แต่อัตราครอบครัวที่คู่สมรสแยกกันอยู่มีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มขึ้นโดยลำดับเป็น 21.82 คนต่อประชากรที่เคยสมรสพันคน เช่นเดียวกับอัตราการหย่าร้างที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องถึง 4.9 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2549

(4) ชุมชนยังพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้น้อย แต่มีการเรียนรู้ร่วมกันแก้ไขปัญหา

มากขึ้น และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสูง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำและเกือบไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อเทียบระหว่างค่าดัชนีร้อยละ 54.32 ในปี 2544 กับร้อยละ 54.58 ในปี 2549 ซึ่งเป็นระดับต่ำที่สุดใน 6 ปัจจัยร่วมเพื่อสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย จึงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนเพิ่มมากขึ้น เพราะชุมชนเป็นฐานรากที่สำคัญของสังคม ถ้าฐานสังคมแข็งแกร่งก็ย่อมทำให้โครงสร้างสังคมโดยรวมแข็งแรงและมั่นคง ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นเสมือนปราการป้องกันประเทศจากการถูกภัยคุกคามจากกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่รุนแรงในปัจจุบัน และมีบทบาทสำคัญมากต่อการเสริมสร้างคุณภาพของประเทศและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ปัญหาความไม่เข้มแข็งของชุมชนอยู่ที่ยังพึ่งตนเองได้น้อย โดยเฉพาะการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและความมั่นคงขององค์กรชุมชนที่มีแนวโน้มลดลง ขณะที่การจัดการความรู้และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชุมชนแม้อยู่ในระดับต่ำ แต่มีการเรียนรู้ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ มากขึ้น สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนมีระดับสูงอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งในด้านการพัฒนาอาชีพและกิจกรรมอื่นๆ รวมทั้งการพัฒนาชุมชนของตนเอง

(5) เศรษฐกิจไทยเข้มแข็งมากขึ้นเนื่องจากมีภูมิคุ้มกันได้มากขึ้น คนไทยมีงานทำ

มั่นคงขึ้น แต่ยังมีปัญหาการพึ่งตนเอง และความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยดัชนีความเข้มแข็งและเป็นธรรมทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 60.20 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 67.82 ในปี 2549 ซึ่งแม้จะปรับตัวดีขึ้น แต่ยังคงมีความผันผวนจากความ

อ่อนไหวของเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอก อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจมีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจมากขึ้น จากสัดส่วนหนี้สาธารณะที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง การนำเข้าสินค้าทุนและวัตถุดิบลดลง และประสิทธิภาพการผลิตรวมและผลิตภาพแรงงานรวมเพิ่มขึ้น ทำให้การปรับตัวทางเศรษฐกิจไทยในเวทีโลกอยู่ในเกณฑ์น่าพอใจ ขณะที่คนไทยมีสัมมาชีพที่มั่นคงขึ้น มีงานทำมากขึ้น โดยปัญหาการว่างงานคลี่คลายลง อัตราการว่างงานลดลงเหลือเพียงร้อยละ 1.38 ในปี 2549 ทำให้ผู้ว่างงานเหลือเพียง 5 แสนคน เนื่องมาจากการขยายตัวของภาคการผลิตทั้งอุตสาหกรรม บริการ และอสังหาริมทรัพย์ ประกอบกับนโยบายของรัฐในการสร้างงานและรายได้เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในระดับรากหญ้า แต่ยังคงมีปัญหาวางงานเฉพาะกลุ่มผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งบ่งชี้ว่าการผลิตกำลังคนไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานหรือโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคนไทยมีสัมมาชีพมั่นคงจากการมีงานทำมากขึ้น ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น แต่ครัวเรือนเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศยังไม่สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้และมีหนี้สินเพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนที่สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจากการมีรายได้สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ซึ่งเพียงพอในการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขกลับลดลงจากร้อยละ 58.29 เหลือร้อยละ 56.2 ของครัวเรือนทั้งสิ้นในปี 2549 และหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่องในอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 9.33 ต่อปีจาก 82,485 บาทในปี 2545 เพิ่มขึ้นเป็น 116,588 บาทในปี 2549 นอกจากนี้ ความยากจนด้านรายจ่ายลดลง แต่ยังคงมีปัญหาค่าใช้จ่ายของการกระจายรายได้ที่เพิ่มขึ้น และการกระจายผลตอบแทนจากการผลิตลดลง ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญเชิงโครงสร้างการพัฒนาที่ไม่สมดุลของประเทศ

(6) สังคมไทยมีปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินรุนแรงขึ้น
เช่นเดียวกับปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่ต้องเร่งแก้ไข การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ดีและฟื้นฟูระบบนิเวศให้สมดุลยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง แต่มีทิศทางโดยรวมดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง รัฐได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนมาโดยตลอด ทำให้ผลการพัฒนาอยู่ในระดับค่อนข้างดีโดยการเข้าถึงบริการสาธารณสุขปกของประชาชนเพิ่มมากขึ้น แต่ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนไทยที่มีบ้านเป็นของตนเองลดลงต่อเนื่อง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินยังมีปัญหารุนแรงอยู่มาก ทั้งปัญหาความรุนแรงทางอาชญากรรมและยาเสพติดที่เป็นปัจจัยคุกคามต่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทย โดยเฉพาะคดีอาชญากรรมเพิ่มขึ้นสูงจาก 1.71 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2544 เป็น 2.77 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2549 ส่วนปัญหาด้านยาเสพติดคลี่คลายลง อย่างไรก็ตาม ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาสถานการณ์ยาเสพติดส่งสัญญาณว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอีกครั้ง จาก 1.20 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2547 เป็น 1.77 คดีต่อประชากรพันคนในปี 2549

ส่วนคุณภาพสิ่งแวดล้อมแม้ยังพัฒนาได้ในระดับต่ำแต่เริ่มดีขึ้นในหลาย ๆ ด้าน คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์พอใช้ แต่ปริมาณขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่คุณภาพอากาศโดยรวมของสังคมเสื่อมโทรมลง โดยเฉพาะจากฝุ่นละอองขนาดเล็กในเขตเมืองและย่านอุตสาหกรรม และการเพิ่มขึ้นของปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มขึ้นจาก 2.50 ตันต่อคนต่อปี ในปี 2544 เป็น 3.05 ตันต่อคนต่อปี ในปี 2549 สำหรับการฟื้นฟูระบบนิเวศโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและ

มีแนวโน้มดีขึ้น จากความอุดมสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้นของทรัพยากรและระบบนิเวศชายฝั่ง และพื้นที่ป่าชายเลนขยายตัวเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม พื้นที่ป่ายังต่ำกว่ามาตรฐานความสมดุลของระบบนิเวศ และลดลงเล็กน้อยจากร้อยละ 32.9 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 32.6 ของพื้นที่ประเทศในปี 2549 ปัญหาระบบนิเวศนี้ส่งผลกระทบต่อการเกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้ง ทั้งอุทกภัยและภัยแล้ง และมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น จึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง

(7) คนไทยมีความตื่นตัวและจิตสำนึกประชาธิปไตยและการปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนเองเพิ่มสูงขึ้นมาก แต่ยังคงต้องปรับปรุงแก้ไขในเรื่องการเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นและการเคารพกฎระเบียบทางสังคม รวมทั้งการเสริมสร้างธรรมาภิบาลซึ่งมีปัญหามาก โดยเฉพาะการทุจริตคอร์รัปชันและปัญหาความสมานฉันท์ของคนในชาติ สังคมไทยมีระดับการพัฒนาประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลค่อนข้างต่ำ คือร้อยละ 61.17 ในปี 2549 ซึ่งแม้พัฒนาดีขึ้นกว่าในช่วง 3 - 4 ปีที่ผ่านมา แต่ยังคงเป็นระดับที่ต้องปรับปรุงแก้ไข อย่างไรก็ตาม สังคมไทยมีการพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้ามาโดยลำดับตั้งแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี 2540 จนถึงปี 2549 ที่ถูกยกเลิกไป โดยปัจจัยที่ส่งผลดีคือ การมีจิตสำนึกประชาธิปไตยที่เพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่อง คนไทยมีความตื่นตัวในการปกป้องรักษาสิทธิของตนเองในระดับดีมาก แต่ต้องปรับปรุงในเรื่องการเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นและการเคารพกฎระเบียบของสังคม ซึ่งนำไปสู่การขาดระเบียบวินัยของการอยู่ร่วมกัน ขณะที่สัดส่วนข้าราชการที่ถูกลงโทษทางวินัยลดลง โดยฐานความผิดอันดับต้นๆ ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ไม่ซื่อสัตย์สุจริตและเที่ยงธรรม การนำทรัพย์สินราชการไปใช้ส่วนตัว และการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติโดยมิชอบในด้านการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และปัจจุบันถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่ถูกจับตามองเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม สังคมไทยมีธรรมาภิบาลอยู่ในระดับต่ำอย่างต่อเนื่อง แม้รัฐได้ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในภาคราชการ เอกชน และกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ส่งผลให้ระบบการบริหารจัดการที่ดีขึ้นในหลายภาคส่วน แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่การทุจริตคอร์รัปชันและปัญหาความสมานฉันท์ของคนในชาติซึ่งต้องเร่งแก้ไข

โดยสรุป วิถีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยในปัจจุบันยังมีปัญหาในหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาคุณธรรม ค่านิยม และคุณภาพการเรียนรู้ของคนไทย ครอบครัวไทยมีความแตกแยกและการทอดทิ้งเด็กและผู้สูงอายุมากขึ้น แม้ชุมชนสามารถเรียนรู้ร่วมกันแก้ปัญหาและช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น แต่ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอที่จะพึ่งตนเองได้มากนัก ขณะที่เศรษฐกิจไทยสามารถปรับตัวและมีภูมิคุ้มกันมากขึ้น แต่ยังผันผวนจากความอ่อนไหวของเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอก การเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีคุณภาพมากขึ้น ทำให้คนไทยมีงานทำมั่นคง ส่งผลให้รายได้เพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม คราวเรือนเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศยังไม่สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ทั้งยังคงมีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนา จึงเป็นประเด็นที่ท้าทายของสังคมไทยที่ทุกภาคส่วนจะต้องรวมพลังความร่วมมือในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เป็นไปในทิศทางที่บูรณาการทุกมิติอย่างสมดุล โดยยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อนำทางประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคมไทยให้ได้ในที่สุด

ส่วนที่สอง

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในบริบทโลกและบริบทไทย

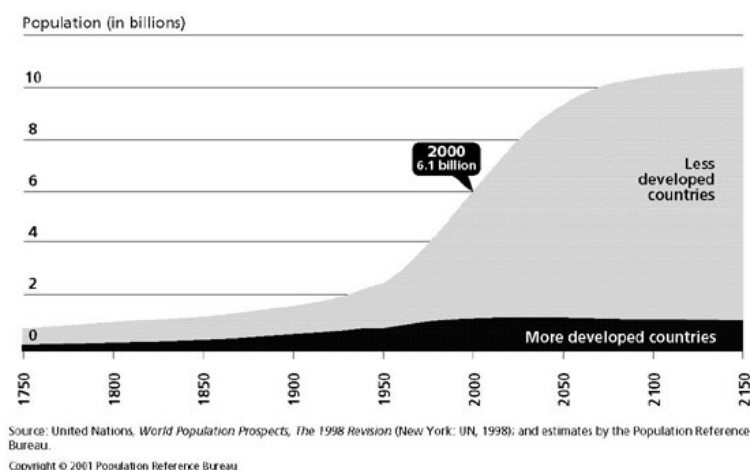
1 บริบทการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมโลก

1.1 สถานการณ์สิ่งแวดล้อมโลก

(1) ประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการผลิตสินค้าและบริการเพิ่มขึ้น เพื่อสนองความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้น และส่งผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกรุนแรงขึ้น

ในปี 2500 โลกมีประชากรประมาณ 3 พันล้านคน อีก 50 ปีต่อมาในปัจจุบันได้เพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า และคาดว่าจะในอีก 23 ปีข้างหน้าโลกจะมีประชากรเพิ่มขึ้นอีก 3 พันล้านคน รวมเป็น 9 พันล้านคน ซึ่งร้อยละ 99 เป็นประชากรที่เพิ่มขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนา¹ ประชากรที่เพิ่มขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนาเหล่านี้มีความต้องการบริโภคเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ในประเทศจีน รถยนต์ส่วนบุคคลได้เพิ่มขึ้นประมาณ 10 ล้านคันระหว่างปี 2520 ถึงปี 2545 และมีการคาดการณ์ว่าในปี 2560 จีนจะมีรถยนต์ส่วนบุคคลถึง 150 ล้านคัน ส่วนประเทศที่พัฒนาแล้วก็มีการใช้พลังงานและวัตถุดิบในการผลิตอย่างน่าตกใจ ในปี 2546 ประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีประชากรประมาณร้อยละ 5 ของประชากรโลกแต่ใช้พลังงานสิ้นเปลืองประมาณร้อยละ 25 ของความต้องการใช้พลังงานของโลก และประเทศในกลุ่ม OECD ที่มีประชากรประมาณร้อยละ 15 ของประชากรโลก แต่มีการใช้ลูมินีเยียม ตะกั่ว ทองแดง และเหล็ก ถึงร้อยละ 61 60 59 และ 49 ตามลำดับ²

แผนภูมิแสดงการเพิ่มประชากรของโลก

¹ World Population Prospects, The 2002 Revision, United Nations Population Division, New York: 2003.

² State of the World: 2004, Worldwatch Institute, 2004

ความต้องการบริโภคเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีแรงขับเคลื่อนจากเศรษฐกิจของสหรัฐ ตั้งแต่ปี 2500 เป็นต้นมา สหรัฐได้ออกพันธบัตรและหุ้นกู้เป็นจำนวนมาก โดยมี ยุโรป ญี่ปุ่น ไต้หวัน และจีน เป็นผู้ซื้อส่วนใหญ่ ประเทศเหล่านี้นำเงินดอลลาร์ที่ได้จากการค้ากับสหรัฐ กลับไปซื้อพันธบัตรและหุ้นกู้ของสหรัฐ จนทำให้จนถึงปี 2543 มีเงินดอลลาร์สหรัฐในตลาดโลกเพิ่มขึ้นกว่า 20 เท่าของเงินดอลลาร์ในปี 2500 เงินดอลลาร์ที่เพิ่มขึ้นในตลาดโลกนี้เองเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจในประเทศต่างๆ รวมถึงเศรษฐกิจของสหรัฐเองด้วย³

รูปแสดงการเพิ่มขึ้นของดอลลาร์จาก “Dollar Crisis”

เศรษฐกิจที่ขยายตัวทำให้มูลค่าการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของเอกชน (private consumption expenditure) เพิ่มขึ้นจากประมาณ 4,800 พันล้านดอลลาร์ในปี 2500 เป็นประมาณ 20,000 พันล้านดอลลาร์ในปี 2543 ซึ่งความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้นนี้ทำให้มีการผลิตและบริการที่เพิ่มขึ้นและมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก มลพิษที่เกิดจากการผลิตและบริโภคที่เป็นปัญหอย่างใหญ่หลวงต่อความอยู่รอดของประชาคมโลกคือก๊าซเรือนกระจก ขยะและของเสียอันตราย

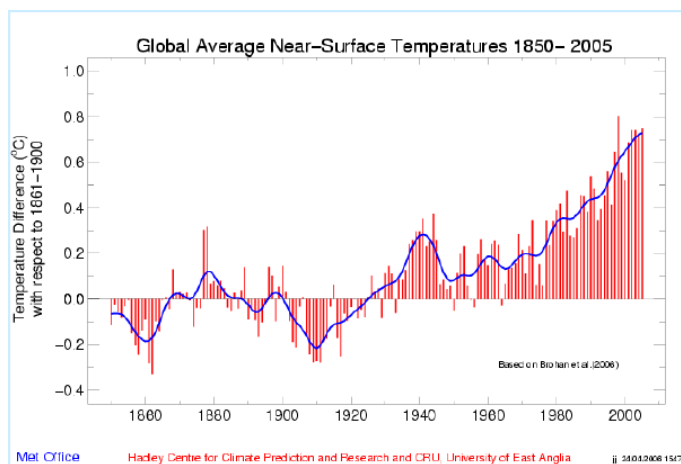
จากประเด็นปัญหาเศรษฐกิจและผลกระทบของการผลิตและบริโภคที่กล่าวข้างต้น มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน ทำให้การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในแต่ละประเทศไม่สามารถจะดำเนินการโดยแยกส่วนอย่างมีประสิทธิภาพได้ จึงมีการผลักดันให้เกิดความร่วมมือในระดับนานาชาติขึ้นเพื่อดูแลปัญหาต่างๆ เหล่านี้ และประเทศไทยจำเป็นต้องมีการดำเนินการภายใต้ความร่วมมือดังกล่าว เพื่อร่วมกับนานาประเทศในการลดผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมโลก

³ Duncan, Richard. Dollar Crisis. John Wiley & Son, 2005.

(2) โลกกำลังเผชิญกับวิกฤตภาวะโลกร้อนและการแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศจากการกระทำของมนุษย์ เกิดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและความอยู่รอดของสังคมมนุษย์ในอนาคต

ในช่วงศตวรรษที่ 20 อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกสูงขึ้นเกือบ 1 องศาเซลเซียส ซึ่งสูงกว่าอุณหภูมิเฉลี่ยเพิ่มขึ้นในระยะ 1,000 ปีที่ผ่านมา แม้จะเพิ่มไม่มาก แต่อุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยก็ทำให้สภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมาก ภาวะโลกร้อนนี้เกิดจากปรากฏการณ์ที่สืบเนื่องกัน คือปริมาณโอโซนในชั้นบรรยากาศลดลงทำให้มีรังสีต่างๆ จากดวงอาทิตย์ผ่านเข้ามาในผิวโลกได้มากขึ้น ในขณะที่รังสีเหล่านั้นบางส่วนไม่สามารถสะท้อนผ่านบรรยากาศที่มีก๊าซเรือนกระจกสะสมอยู่เป็นปริมาณมากได้ ทำให้เกิดความร้อนสะสมจนทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เกิดภาวะเรือนกระจก (Greenhouse Effect) ขึ้น

อุณหภูมิโลกสูงขึ้นประมาณ 0.6-0.7 C ตั้งแต่ปี 1900

ที่มา: Stern Review

สาเหตุสำคัญของปัญหาโลกร้อนมาจากก๊าซเรือนกระจกที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง กิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์มีส่วนเพิ่มปริมาณก๊าซเรือนกระจกเป็นอย่างมาก การเผาผลาญพลังงานน้ำมัน ถ่านหิน และก๊าซธรรมชาติในภาคขนส่งและอุตสาหกรรม รวมทั้งการตัดไม้ทำลายป่าทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ไนตรัสออกไซด์ และคาร์บอนมอนนอกไซด์ ขณะที่การเกษตรและการปศุสัตว์ก่อให้เกิดก๊าซมีเทนและไนตรัสออกไซด์ โดยธรรมชาติแล้ววัฏจักรคาร์บอนของต้นไม้ พืช สัตว์ ดิน น้ำ มหาสมุทร และการเคลื่อนไหวของระบบภูมิอากาศ เป็นวัฏจักรที่อยู่ในภาวะสมดุล แต่กระบวนการดังกล่าวไม่สามารถจัดการกับวิกฤตที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ในปัจจุบันได้

เศรษฐกิจโลกมีอัตราการขยายตัวสูงกว่าอัตราการเพิ่มประชากรถึงร้อยละ 40 นับตั้งแต่ปี 2493 ด้วยแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ไม่คำนึงถึงความยั่งยืนและผลกระทบสิ่งแวดล้อม จำนวนประชากรโลกยังคงเพิ่มขึ้น ซึ่งร้อยละ 95 อยู่ในประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งโลกยังมีคนยากจนอยู่ถึง 1.1 พันล้านคน ทำให้โลกมีความต้องการใช้พลังงานมากขึ้น ในขณะที่ระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติกำลังเสื่อมโทรมลง ปัจจัยเหล่านี้เป็นแรงกดดันทำให้ภาวะโลกร้อนกลายเป็นปัญหาวิกฤตที่ซ้ำเติมปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่เดิมให้มีความซับซ้อนรุนแรงมากขึ้น

ในระยะที่ผ่านมาก๊าซเรือนกระจกร้อยละ 90 เกิดขึ้นจากภาคอุตสาหกรรมของประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ในอนาคตประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ จะเป็นแหล่งปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่สำคัญ เนื่องจากความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจ จำนวนประชากร และความต้องการใช้พลังงานที่เพิ่มขึ้น

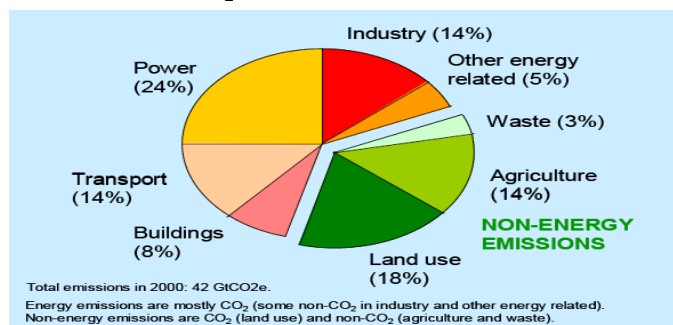
Emission of CO₂: Selected Countries

Country	CO ₂ /percapita (Metric ton)	Share of total (%)
USA	19.8	23.0
UK	9.4	2.2
France	6.2	1.5
Germany	9.8	3.2
Thailand	3.5	
LDC'S	0.2	0.5
World	3.7	

Country	CO ₂ /percapita (Metric ton)	Share of total (%)
Sweden	5.9	0.2
China	3.2	16.5
India	1.2	5.1
Brazil	1.6	1.2
Saudi Arabia	13.0	1.2
Developing	2.2	42.7
OECD	11.2	51.1

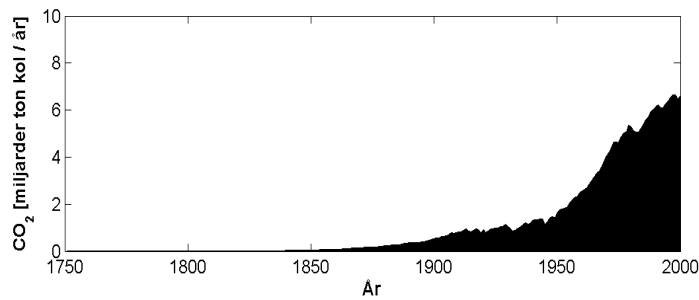
การปล่อยก๊าซเรือนกระจกส่วนใหญ่มาจากภาคพลังงานและมีอัตราเพิ่มประมาณร้อยละ 2.2 ต่อปี จีนจะปล่อยก๊าซเรือนกระจกประมาณ 1 ใน 3 ของโลก การใช้ที่ดินและการตัดไม้ทำลายป่าปล่อยก๊าซเรือนกระจกประมาณร้อยละ 18 ส่วนใหญ่มาจากอินโดนีเซีย และบราซิล ก๊าซเรือนกระจกในภาคเกษตรมาจากการใช้ปุ๋ย ปศุสัตว์ และนาข้าว ส่วนภาคการขนส่งมีแนวโน้มจะปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้นเท่าตัวภายในปี 2050 ส่วนใหญ่มาจากการขนส่งทางถนน

Emission of CO₂ : By Sector

ที่มา: WRI, 2006

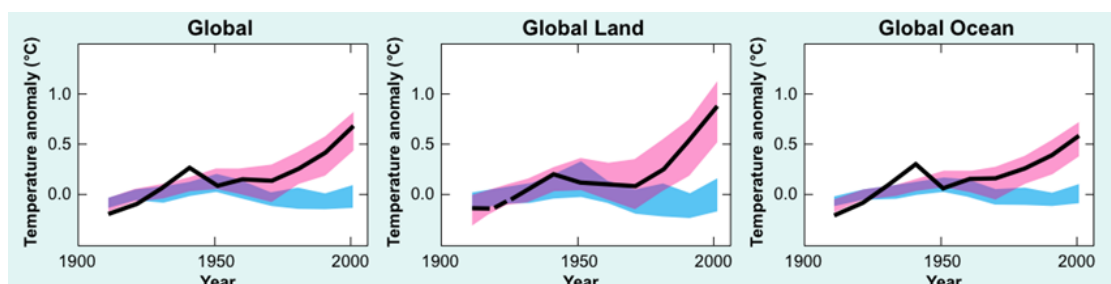
จากการสำรวจของนักวิทยาศาสตร์พบว่า ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศโลกเพิ่มขึ้นจาก 270 ppm ในช่วงปี 2293 - 2393 ซึ่งเป็นช่วงก่อนปฏิวัติยุคอุตสาหกรรม เพิ่มขึ้นเป็น 380 ppm ในปัจจุบัน แต่ถ้าวรวมก๊าซเรือนกระจกทั้ง 6 ชนิด (คาร์บอนไดออกไซด์ มีเทน ไนตรัสออกไซด์ ไฮโดรฟลูออโรคาร์บอน (HFC) เพอร์ฟลูออโรคาร์บอน (PFC) ซัลเฟอร์เฮกซะฟลูออไรด์ (SF₆) ซึ่งเพิ่มขึ้นโดยรวมประมาณปีละ 2.3 ppm. ทำให้มีปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศสูงถึง 430 ppm. เป็นปริมาณมากที่สุดในรอบ 650,000 ปี ก๊าซเรือนกระจกส่งผลโดยตรงต่อระบบภูมิอากาศของโลก ซึ่งเป็นระบบที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่นในระบบนิเวศ ทั้งการระเหยของน้ำในมหาสมุทร พื้นผิวโลก ที่ปกคลุมด้วย หิมะ น้ำแข็ง ดิน และพืชพรรณ ปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศโลกที่เพิ่มขึ้นในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา ทำให้ระบบภูมิอากาศของโลกเปลี่ยนแปลง และอุณหภูมิโลกอุ่นขึ้น

Global CO₂ Emission

ที่มา: CDIAC, USA

รายงานล่าสุดของคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (IPCC) ยืนยันผลการศึกษาที่ผ่านมา โดยระบุว่า ในช่วงระยะเวลา 100 ปี อุณหภูมิโลกสูงขึ้นโดยเฉลี่ย 0.6 องศา และมีผลทำให้ระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้น ประมาณ 10-20 ซม. เปรียบเทียบกับช่วงเวลา 3000 ปีก่อน ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นเพียง 1-2 ซม. เท่านั้น หลายภูมิภาคของโลก เกิดการยกตัวของพื้นที่ชายฝั่ง เช่น ประเทศแถบสแกนดิเนเวีย เนื่องจากอุณหภูมิผิวน้ำที่สูงขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของน้ำในมหาสมุทรดันรุกเข้าไปในพื้นที่แผ่นดิน นอกจากนี้ ปริมาณน้ำทะเล ยังเพิ่มขึ้นจากการละลายของหิมะและแผ่นน้ำแข็งที่ปกคลุมผิวโลก น้ำแข็งปริมาณมากที่สุด คือแผ่นน้ำแข็งที่เป็นเกาะกรีนแลนด์ และทวีปแอนตาร์กติกา ในศตวรรษก่อน บริเวณพื้นที่ดังกล่าวได้รับผลกระทบเพียงเล็กน้อยจากอุณหภูมิโลกที่สูง ก่อนน้ำแข็งหิมะของพื้นที่ดังกล่าว ยังคงรักษาความเย็นและจับตัวกันเป็นน้ำแข็ง แต่ปัจจุบันก้อนน้ำแข็งดังกล่าวเริ่มละลายในอัตราที่สูงอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน และมีโอกาสที่จะเคลื่อนที่หลุดออกจากเกาะกรีนแลนด์และขั้วโลก กลายเป็นก้อนน้ำแข็งขนาดใหญ่ ที่จะลอยอยู่ในมหาสมุทรและค่อยๆ ละลายไป

Global Temperature Change

ที่มา: IPCC, 2007

ในอนาคตการเพิ่มขึ้นของก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศจะขึ้นอยู่กับทิศทางการพัฒนาและทางเลือกต่างๆ เช่น จะมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ หรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะเน้นโลกาภิวัตน์ หรือเน้นภูมิภาค ซึ่งจะส่งผลต่อปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและภาวะโลกร้อนในศตวรรษหน้า การคาดการณ์ของ IPCC ชี้ว่าปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์หรือก๊าซเรือนกระจกในศตวรรษหน้าจะเพิ่มขึ้น มีค่าการเปลี่ยนแปลงอยู่ระหว่าง 500-1,000 ppm และคาดการณ์ว่า อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกจะเพิ่มขึ้น 1.5 - 5.1 องศาเซลเซียส และมีโอกาสประมาณ 2-20% ที่อุณหภูมิอาจสูงมากกว่า 5 องศา น้ำทะเล

สูงขึ้นประมาณ 0.09-0.88 เมตร ค่าความเป็นกรดของน้ำในมหาสมุทรเพิ่มขึ้น ปริมาณน้ำฝนเพิ่มขึ้นในเขตละติจูดเหนือ เขตร้อนชื้นและเขตร้อนย์สูตร ลดลงในเขตแห้งแล้งและเขตทะเลทราย ปริมาณฝนตกหนักจะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ความถี่และความรุนแรงของภัยธรรมชาติเพิ่มขึ้น ภัยแล้งและอุทกภัยจะเพิ่มความรุนแรงขึ้นในหลายพื้นที่ หากอุณหภูมิเพิ่มขึ้น 3-4 องศาพื้นที่ประสบภัยแล้งจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 เป็นร้อยละ 40 ส่วนธารน้ำแข็งซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดน้ำดื่มของประชากร 1 ใน 6 ของโลกกำลังละลายและค่อยๆ ลดปริมาณลง ภายในครึ่งศตวรรษหน้า ประชากรโลกจะต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มอย่างรุนแรง ขณะเดียวกัน ภาวะโลกร้อนจะทำให้ผลผลิตพืชอาหารลดลงโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศที่ยากจน เกิดการขาดสารอาหารและการแพร่กระจายของโรคระบาด กลุ่มคนยากจนเหล่านี้จะต้องเผชิญกับปัญหาและความเสี่ยงต่างๆ ซ้ำเติมมากขึ้น ขณะที่ขีดความสามารถในการปรับตัวต่ำ ทำให้ปัญหาสังคมโลกทวีความซับซ้อนยากจะแก้ไขมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผลสรุปดังกล่าวยังไม่รวมถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำในมหาสมุทรที่ทำให้เกิดการก่อตัวของพายุไต้ฝุ่นและเฮอริเคน ทวีความรุนแรงขึ้น หรือกรณีที่เกาะกรีนแลนด์ และน้ำแข็งขั้วโลกขนาดใหญ่อาจแตกออกกระแทกตัวสู่มหาสมุทร ซึ่งอาจทำให้เกิดคลื่นยักษ์เป็นบริเวณกว้าง

ปัญหาวิกฤตภาวะโลกร้อนนี้ทำให้มีการกำหนดข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อแก้ไขปัญหา ได้แก่ พิธีสารมอนทรีออล ซึ่งเป็นเรื่องของการลดสารซีเอฟซี และอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCCC) ซึ่งมีพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) เป็นเครื่องมือ ในการดำเนินการร่วมกันลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การซื้อขายก๊าซเรือนกระจก และกลไกการพัฒนาที่สะอาด รวมทั้งอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on biological diversity : CBD) เพื่อวางมาตรการคุ้มครองสิ่งมีชีวิตและถิ่นที่อยู่ที่หลากหลาย รวมถึงการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์ ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมในข้อตกลงทุกเรื่องดังกล่าว

(3) การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพจะนำไปสู่การขาดแคลนอาหารและบั่นทอนคุณภาพชีวิตของชาวโลก

การเร่งรัดความเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกอย่างรวดเร็ว นอกจากจะมีผลต่อสภาพการแปรปรวนของภูมิอากาศและวิกฤตภาวะโลกร้อน ตลอดจนก่อให้เกิดของเสียอันตรายแล้ว ยังนำไปสู่การสูญเสียความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ความหลากหลายของพันธุกรรมต่างๆ และความหลากหลายในระบบนิเวศ เช่น แหล่งน้ำ ทะเล ป่าไม้ เป็นต้น สาเหตุจากการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ประโยชน์ในการผลิตเชิงพาณิชย์จนเกินขีดจำกัดและทำลายระบบนิเวศจนทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพดังกล่าวสูญเสียไปด้วย

แนวโน้มการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของโลกตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา เกิดขึ้นในอัตรา 50-100 เท่า ของอัตราการสูญพันธุ์ตามธรรมชาติ และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 1,000-10,000 เท่า ในศตวรรษที่ 21 นี้ ซึ่งหมายถึงพันธุ์ต่างๆ มากกว่า 31,000 ชนิด จะสูญพันธุ์ไป ความสูญเสียของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่องเช่นนี้จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์เนื่องจากสูญเสียสิ่งดีๆ จากธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต อาทิ อาหาร สะอาด เชื้อเพลิง ไม้และเส้นใย ยารักษาโรค และสภาพอากาศที่ดี

นอกจากนี้ การคาดการณ์ของคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (IPCC) ระบุว่า ภาวะโลกร้อนในศตวรรษหน้าจะเพิ่มสูงขึ้น และมีแนวโน้มการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ราวร้อยละ 20-30 ของโลก เนื่องจากระบบนิเวศมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศมาก ชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตจะอพยพย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาอุณหภูมิที่พอเหมาะกับการดำรงชีวิตและการขยายพันธุ์ แต่ถิ่นที่อยู่ที่เหมาะสมจะถูกจำกัดลงเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงขอบเขตถิ่นที่อยู่จะมีผลกระทบเชิงลบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและการทำหน้าที่ของระบบนิเวศ ทั้งเรื่องน้ำ ห่วงโซ่อาหาร และการขยายพันธุ์ ทำให้การสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์มีแนวโน้มสูงขึ้น ประมาณว่าหากอุณหภูมิโลกสูงขึ้นประมาณ 1.5-2.5 องศา จะทำให้เกิดการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ประมาณร้อยละ 20-30 แต่ถ้าอุณหภูมิเพิ่มขึ้นถึง 3 องศา สิ่งมีชีวิตบนพื้นผิวดินอาจสูญพันธุ์ได้ถึงร้อยละ 20-50 ซึ่งนำไปสู่การลดลงของผลผลิตอาหารอย่างมหาศาล และหากสถานการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในภูมิภาคที่มีประชากรยากจน ผลกระทบก็จะรุนแรงมากขึ้น

อัตราการสูญเสียชีวิตความหลากหลายทางชีวภาพที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะหลายศตวรรษที่ผ่านมา ทำให้ประชาคมโลกเกิดความตระหนักว่ารัฐบาลทั่วโลกควรร่วมมือกันดำเนินการอย่างพร้อมเพรียง เพื่อให้หลักประกันในการอนุรักษ์ชนิดพันธุ์และระบบนิเวศของโลกไว้ให้ได้ จึงมีการร่างอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on biological diversity : CBD) ขึ้น เพื่อวางมาตรการต่างๆ ในการคุ้มครองสิ่งมีชีวิตและถิ่นที่อยู่หลากหลาย รวมถึงวางมาตรการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์ อนุสัญญาได้มีผลบังคับใช้เป็นระเบียบนานาชาติ โดยเฉพาะประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2536 ประเทศไทยก็ได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2535 จึงมีผลบังคับใช้กับประเทศไทยโดยจะต้องมีมาตรการในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

(4) ของเสียอันตรายกำลังกลายเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญระหว่างประเทศ พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา

การขยายตัวของภาคการผลิตทั้งภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และสาขาการผลิตอื่นๆ ของโลกเพื่อการบริโภคและการส่งออก ได้ส่งผลให้มีการปล่อยของเสียอันตรายในรูปแบบต่างๆ ในปริมาณมากขึ้นเป็นลำดับ ภาคอุตสาหกรรมนับว่าเป็นแหล่งกำเนิดของเสียอันตรายที่สำคัญที่สุด ขณะเดียวกันการขยายตัวของภาคการบริโภคอย่างสิ้นเปลืองของประชากรโลกก็ได้ส่งผลให้ปริมาณการใช้สินค้าที่มีสารอันตรายเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารอันตรายจากสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ซึ่งมีต้นทุนการกำจัดของเสียสูง จึงทำให้เกิดปัญหาการหลีกเลี่ยงการกำจัดโดยการเคลื่อนย้ายของเสียอันตรายข้ามแดนไปประเทศอื่น ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมประเทศที่รู้ไม่เท่าทันหรือขาดความตระหนักถึงภัยของเสียอันตรายดังกล่าว ของเสียอันตรายจึงเป็นปัญหาสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมโลก ทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา

ของเสียอันตรายมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถสร้างคืน หรือนำกลับมาสู่สภาพเดิมได้โดยง่าย และบั่นทอนสุขภาพของประชาชนอย่างร้ายแรง เช่น ก่อให้เกิด โรคผิวหนัง ระเบิด และความผิดปกติของระบบทางเดินหายใจ ส่งผลกระทบทำให้เกิดภาระค่าใช้จ่าย ในการฟื้นฟูแหล่งที่ได้รับการปนเปื้อน และค่าใช้จ่ายในการรักษาผู้เจ็บป่วยจากโรคภัยไข้เจ็บดังกล่าว เป็นอย่างมาก ปัญหาของเสียอันตรายจึงเป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของโลกที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่ง

ประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นแหล่งกำเนิดของเสียอันตรายที่เกิดจากอุตสาหกรรมต่างๆ มากมาย แต่เมื่อกระแสการตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้การดำเนินนโยบายและมาตรการคุ้มครอง สิ่งแวดล้อมเข้มงวดขึ้น การจัดการของเสียอันตรายในประเทศพัฒนาแล้วจึงมีค่าใช้จ่ายสูงมาก อีกทั้งการ ก่อสร้างโรงงานกำจัดของเสียอันตรายมักจะไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน ประเทศพัฒนาแล้วจึงหา ทางออกด้วยการส่งออกของเสียอันตรายไปยังประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ หรือทิ้งตามเกาะในมหาสมุทร ที่ห่างไกล หรือแม้กระทั่งถมทิ้งลงในทะเลนอกน่านน้ำของประเทศต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบ สิ่งแวดล้อมทางทะเลเป็นอันมาก รวมทั้งมีการเคลื่อนย้ายการผลิตที่ก่อให้เกิดของเสียอันตรายไปยัง ประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นคนยากจน

นอกจากนั้น ผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่ได้มาตรฐานตามระเบียบของ สหภาพยุโรปหรือจากแหล่งผลิตอื่นๆ ที่ถูกควบคุม ผู้ผลิตและผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าและ อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศสหภาพยุโรปเองต้องหาหนทางหลีกเลี่ยงค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการกำจัด เศษเหลือทิ้งผลิตภัณฑ์ตามข้อบังคับ ซึ่งผู้ประกอบการเหล่านี้อาจจะนำผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ใช้แล้ว เหล่านั้นไปขายต่อเป็นสินค้ามือสอง หรือสินค้าตกทุนราคาถูกให้แก่ตลาดในประเทศกำลังพัฒนา ทั้งหลาย ซึ่งกลายเป็นปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมของประเทศกำลังพัฒนา ในขณะเดียวกันประเทศที่กำลังพัฒนา รับเอาสินค้าที่ปะปนไปด้วยของเสียอันตรายเหล่านั้นกลับมาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ เนื่องจากมี ราคาต่ำ เหมาะสมกับรายได้ของประชาชนในประเทศที่กำลังพัฒนา หรือถือว่าเป็นวัตถุดิบต้นทุนต่ำ สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมที่ทำธุรกิจการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle Industry) โดยมีได้คำนึงถึงผลเสีย อันเกิดมาจากของเสียอันตรายเหล่านี้ที่แฝงมา ขณะที่ภาครัฐอาจมิได้มีมาตรการป้องกันอย่างเพียงพอ

ด้วยความตระหนักถึงปัญหาของเสียอันตรายที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิตและสุขภาพ ของประชาชนในโลก ประเทศต่างๆ จึงได้ผลักดันข้อตกลงในการจัดการเคลื่อนย้ายของเสียอันตราย เพื่อป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของประเทศหรือกลุ่มประเทศของตน โดย ข้อตกลงที่สำคัญในเรื่องนี้ ได้แก่ อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายและการกำจัดของ เสียอันตรายข้ามแดน (Basel Convention on the Control of Transboundary Movement of Hazardous Wastes and their Disposal) ที่ถือกำเนิดขึ้นจากโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (The United Nation Environment Programme : UNEP) และระเบียบว่าด้วยเศษซากเหลือทิ้งของ ผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (WEEE) และระเบียบว่าด้วยการจำกัดการใช้สารที่เป็นอันตรายบาง ประเภทในผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (RoHS) ซึ่งเป็นระเบียบที่สหภาพยุโรปกำหนดขึ้นเพื่อ ปกป้องสิ่งแวดล้อมเฉพาะกลุ่มประเทศของตน แต่มีผลกระทบไปถึงประเทศอื่นๆ ด้วย

โดยสรุป โลกกำลังเผชิญกับปัญหาความไม่สมดุลของการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของโลกจำนวนมากในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการพัฒนาเมือง ก่อให้เกิดความสูญเสียและความเสื่อมโทรมของความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศจนเสียสมดุล ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม เกิดวิกฤตภาวะโลกร้อนที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติแปรปรวนและย้อนกลับมาสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจและบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชากรโลก เช่นเดียวกับผลกระทบอันเนื่องมาจากการปลดปล่อยของเสียอันตรายจากกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรมหรือการใช้สารเคมี หรือผลิตภัณฑ์สังเคราะห์ทางอุตสาหกรรมลงสู่ธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นเรื่องท้าทายของประชาคมโลกที่จะต้องหาหนทางที่จะนำไปสู่อนาคตที่ปลอดภัยและมั่นคง ให้มีการจัดการสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาอย่างสมดุลต่อไป

1.2 กระแสโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มได้รับความสำคัญในกระแสการพัฒนาของประชาคมโลกนับตั้งแต่ปี 2515 องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก ทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง นำไปสู่การจัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme : UNEP) และในปี 2526 ได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า Brundtland Commission) เพื่อทำการศึกษาเรื่องการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ซึ่งได้เผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future ที่ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาเสียใหม่ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

(1) แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21)

ในปี 2535 องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ผลการประชุมนี้ผู้แทนของ 178 ประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ร่วมลงนามรับรอง แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ถือเป็นแผนแม่บทของโลกที่ประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก โดยกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล พร้อมทั้งกระตุ้นให้รัฐบาลประเทศต่างๆ สร้างกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ในขณะเดียวกันก็ให้การคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อผลประโยชน์ของคนในรุ่นต่อไป ทั้งนี้ควรเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้

แผนปฏิบัติการ 21 ยังคงกล่าวถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของโลกเสื่อมโทรมเกิดจากรูปแบบการบริโภคและการผลิตที่ไม่ยั่งยืน ความต้องการที่มากเกินไป และการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย เพื่อบรรลุเป้าหมายของแผนปฏิบัติการ 21 จึงจำเป็นต้องอาศัยประสิทธิภาพในการผลิตและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภค โดยภาครัฐต้องส่งเสริมประสิทธิภาพการผลิตและลดการบริโภคลง ดำเนินนโยบายที่ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน โดยรัฐบาลและภาคอุตสาหกรรมจำเป็นต้องร่วมมือกันในการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งนอกจากจะช่วยลดการใช้ทรัพยากรและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังช่วยเพิ่มความสามารถในการผลิตและการแข่งขันทางเศรษฐกิจอีกด้วย

ผลจากการประกาศแผนปฏิบัติการ 21 ในปี 2535 ก่อให้เกิดกระแสขับเคลื่อนการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน และขยายผลไปสู่การกำหนดนโยบายและความร่วมมือในระดับสากลเพื่อการพัฒนา โดยการนำหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pay Principle) มาใช้ การส่งเสริมให้ผู้ผลิตมีความรับผิดชอบต่อ การสร้างความตระหนักให้แก่ผู้บริโภค การส่งเสริมให้มีการนำแนวคิดประสิทธิภาพเชิงนิเวศเศรษฐกิจมาประยุกต์ใช้ในภาคการผลิต ตลอดจนการใช้นโยบายที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์และการคิดต้นทุนภายในเพื่อนำไปสู่การผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน โดยการนำเทคโนโลยีสะอาดของ UNEP และแนวคิดประสิทธิภาพเชิงนิเวศเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศ OECD มาใช้ในภาคการผลิต เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนหลักการการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ OECD ยังผลักดันแนวคิดในการปรับปรุงสมรรถนะทางด้านสิ่งแวดล้อมให้ขยายผลสู่ภาครัฐและภาคการบริโภค ตลอดจนการพัฒนาเครื่องมือเชิงนโยบายและตัวชี้วัดการบริโภคอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม แม้มีการขับเคลื่อนแนวคิดการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืนให้เกิดการขยายผลและนำไปสู่การปฏิบัติ แต่ภาคการผลิต กระบวนการผลิตและการจัดการยังให้ความสำคัญกับการตอบสนองเป้าหมายในเชิงธุรกิจ (กำไร) เป็นสำคัญ ในขณะที่ภาคการบริโภค ยังขาดนโยบายและแนวทางปฏิบัติของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้โลกยังคงประสบปัญหาความไม่ยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมโลกอย่างต่อเนื่อง

(2) ปฏิญญาโจฮันเนสเบิร์ก

ต่อมาในปี 2545 องค์การสหประชาชาติได้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development-WSSD) จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 26 สิงหาคม - 4 กันยายน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ผลจากการประชุมได้กำหนดแผนปฏิบัติการของการประชุมสุดยอดว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Plan of Implementation for the WSSD) ซึ่งกำหนดมาตรการเร่งรัดการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ 21 ให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม โดยมีการกำหนดเป้าหมายและกรอบเวลาในเรื่องสำคัญๆ เช่น การลดความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ภายในปี 2553 และการกำหนดแนวทางในการใช้ประโยชน์จากทะเลและมหาสมุทรอย่างยั่งยืน ภายในปี 2558 การลดจำนวนประชากรที่ไม่สามารถเข้าถึงน้ำสะอาดและการสุขาภิบาลให้เหลือเพียงครึ่งหนึ่ง ภายในปี 2558 และการลดภัยคุกคามจากการใช้และการผลิตสารเคมีที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยและ

สิ่งแวดล้อม ภายในปี 2563 รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดการลดช่องว่างจากความแตกต่างในการผลิตและการบริโภคของประชาคมโลก และเร่งรัดให้เกิดการพัฒนาไปสู่รูปแบบการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืนทั้งในระดับสากล ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ และเริ่มมีการกำหนดนโยบายส่งเสริมการผลิตและบริโภคผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานของการป้องกันการเกิดมลภาวะ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตลอดทั้งวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรและผลิตภัณฑ์ให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืนของประชากรโลก

(3) พันธกรณีระหว่างประเทศที่สำคัญ

นอกจากการร่วมกันดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) และปฏิญญาโจฮันเนสเบิร์กแล้ว ผลกระทบของสภาพสิ่งแวดล้อมโลกยังได้ส่งผลให้เกิดข้อตกลงและพันธกรณีต่าง ๆ ระหว่างประเทศขึ้นจำนวนมาก รวมทั้งข้อตกลงด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมโลกด้วย ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ พันธกรณีด้านการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศโลก ประกอบด้วย อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) และพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) พันธกรณีด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบด้วย อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์และพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (CITES) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ สนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (IPGPF) พันธกรณีด้านสารเคมีและของเสียอันตราย ประกอบด้วย อนุสัญญาบาเซล ว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้าย และกำจัดของเสียอันตรายข้ามแดนปี 2532 อนุสัญญาสต็อกโฮล์มว่าด้วยสารมลพิษตกค้างยาวนาน ปี 2538 อนุสัญญารอตเตอร์ดัม ว่าด้วยกระบวนการแจ้งข้อมูลสารเคมีล่วงหน้า และข้อตกลงด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วย องค์การการค้าโลก ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย - แปซิฟิก และข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างประเทศต่าง ๆ ซึ่งพันธกรณีข้อตกลงดังกล่าว เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามข้อตกลงด้านเศรษฐกิจอาจมีผลในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมได้หากนำไปสู่การแข่งขันทางการค้ามากเกินไป

1.3 ผลกระทบต่อประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์สิ่งแวดล้อมโลกในด้านต่าง ๆ ได้ส่งผลต่อประเทศไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นประเด็นที่ประเทศไทยจะต้องมีการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในประเทศ โดยการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศและร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ ตามพันธกรณีและข้อตกลงที่ได้มีขึ้นเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา

ผลกระทบของสภาพแวดล้อมโลกที่ปัจจุบันถือว่ามีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างชัดเจนคือ วิกฤติการณ์โลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเห็นได้จากสภาพอากาศในประเทศไทยที่แปรปรวน เกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ ที่บ่อยครั้งและรุนแรงขึ้น เช่น น้ำท่วมรุนแรง ฝนแล้ง เป็นต้น นอกจากนั้นจากรายงาน East Asia Environment Monitor 2007 ชี้ให้เห็นว่าประเทศใน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทยจะได้รับผลกระทบจากวิกฤติโลกร้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่พึ่งพิงระบบนิเวศชายฝั่ง เช่น จีน อินโดนีเซีย ไทย เวียดนาม ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ ซึ่งเมื่อระดับน้ำทะเลสูงขึ้น 0.5 เมตร คาดว่าจะทำให้พื้นที่ปากแม่น้ำ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำอิรวดี ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศชายฝั่ง ป่าชายเลนและความหลากหลายทางชีวภาพ ลดความมั่นคงในด้านน้ำ ภาคเกษตรและประมงได้รับผลกระทบเช่นเดียวกับการท่องเที่ยว ความมั่นคงด้านพลังงานและจะส่งผลกระทบต่อ GDP ในที่สุด ในขณะที่ปัจจัยสังคม เช่น ด้านที่อยู่อาศัยและสุขภาพอนามัยจะได้รับผลกระทบเช่นกัน

สำหรับประเด็นด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโลกและจากการทำลายแหล่งความหลากหลายเพื่อการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ รวมทั้งการนำพืชพันธุ์ต่างๆ ไปใช้ประโยชน์เกินขีดจำกัดจนทำให้ประเทศไทยซึ่งถือว่าเป็นประเทศที่เคยมีความหลากหลายทางชีวภาพมากนั้น ผลจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาใช้สำหรับการผลิตตอบสนองความต้องการของจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น และเพื่อการส่งออก ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง จากการทำลายป่าบกและป่าชายเลน การลักลอบล่าสัตว์ป่า เก็บของป่า การทำไร่เลื่อนลอย การเปลี่ยนแปลงแหล่งน้ำ เช่น หนอง บึง ไปใช้เป็นที่ดินเพื่อการก่อสร้าง การคุกคามแนวปะการังด้วยขยะและมลพิษต่างๆ การจับปลาจนเกินกำลังของธรรมชาติ ทำให้ปัจจุบันประเทศไทยมีชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคาม เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์กว่า 1,600 ชนิด พันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ 147 ชนิด มีพันธุ์กรรมที่เสื่อมสลาย เช่น พันธุ์ข้าวพื้นเมืองหลายชนิด พันธุ์ผลไม้ต่างๆ เช่น พันธุ์ทุเรียน พันธุ์กระท้อน พันธุ์ลิ้นจี่ พันธุ์ลำไย นอกจากนี้ ระบบนิเวศในแม่น้ำต่างๆ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำโขง ในปัจจุบันมีพันธุ์สัตว์น้ำหลายชนิดสูญพันธุ์ไปแล้ว โดยจากการประมาณการว่าในระบบนิเวศแม่น้ำเจ้าพระยามีความหลากหลายของชนิดปลาประมาณ 329 ชนิด มีพันธุ์ปลาที่สูญพันธุ์ไปแล้วประมาณ 1-3 ชนิด และที่ใกล้สูญพันธุ์กว่า 7 ชนิด ในขณะที่แม่น้ำโขงประมาณการว่ามีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ปลา 480 ชนิด มีชนิดพันธุ์ปลาที่ใกล้สูญพันธุ์กว่า 30 ชนิด เป็นต้น เพราะปัจจุบันแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน จนเป็นที่กังวลในเรื่องการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ อย่างมาก

ในขณะเดียวกันการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจก็ทำให้ในประเทศไทยมีปัญหาของเสียอันตรายได้ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและการผลิตอื่นๆ เช่น การเกษตร บริการต่างๆ รวมทั้งชุมชน โดยประมาณว่าของเสียอันตรายในประเทศมีถึงปีละ 1.8 ล้านตัน โดยร้อยละ 80 เป็นของเสียในภาคอุตสาหกรรม ของเสียอันตรายทั้งหมดที่เกิดขึ้นเพียงร้อยละ 51 เท่านั้นที่ได้รับการกำจัดอย่างถูกวิธี ที่เหลือก็จะถูกทิ้งปะปนกับขยะทั่วไป หรือลักลอบนำไปทิ้งอย่างผิดกฎหมาย ในขณะเดียวกันของเสียอันตรายจากการใช้สินค้าประเภทคอมพิวเตอร์และแบตเตอรี่มือถือได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นกว่า 20 ล้านก้อน ในปัจจุบันได้กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องมีการกำจัด นอกจากนั้นการใช้สารเคมีทางการเกษตรซึ่งมีการนำเข้ากว่าปีละ 60,000-80,000 ตัน ได้ก่อให้เกิดการตกค้างของสารอันตรายในสิ่งแวดล้อมทั้งดินและน้ำมากขึ้น และส่งผลกระทบต่อชีวิตและสุขภาพของเกษตรกรและประชาชนผู้บริโภคในที่สุด จากข้อมูลของกรมควบคุมมลพิษ ชี้ให้เห็นว่าในช่วงปี 2541-47 มีผู้เสียชีวิตและผู้ป่วยจากสารอันตรายเฉลี่ยปีละ 15 คน และ 2,500-4,700 คน ตามลำดับ นอกจากนั้นยังมีอุบัติเหตุที่เกิดจากสารเคมีอีกปีละประมาณ 20 ครั้ง และมีผู้ป่วยจากสารเคมีการเกษตรอีกจำนวนหนึ่ง

ปัญหาสารอันตรายหรือของเสียอันตรายข้ามแดนในปัจจุบันได้เป็นประเด็นปัญหาการค้าระหว่างประเทศของไทยด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากเรื่องการส่งออกสัตว์น้ำหรืออาหารทะเลที่ประเทศไทยเคยประสบปัญหาถูกส่งกลับ เนื่องจากปนเปื้อนสารอันตรายต้องห้ามแล้ว ปัจจุบันสินค้าประเภทอื่น โดยเฉพาะสินค้าประเภทอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้า นั้น สหภาพยุโรปได้กำหนดข้อบังคับให้ผู้ผลิตต้องรับผิดชอบจัดเก็บและกำจัดซากสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่หมดอายุการใช้งานแล้ว และกำหนดไม่ให้นำสารอันตรายประเภทโลหะหนักในสินค้านี้มาใช้ และในทำนองเดียวกันกับอีกหลายประเทศ เช่น ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา ที่เริ่มมีข้อกำหนดมากขึ้นเรื่อยๆ เกี่ยวกับสารอันตรายในสินค้า ซึ่งผู้ผลิตในประเทศไทยต้องพัฒนาศักยภาพในการผลิตเพื่อตามให้ทันความเคลื่อนไหวเหล่านี้ มิฉะนั้นในอนาคตอาจไม่สามารถแข่งขันด้านการค้าในตลาดโลกได้

ด้วยความตระหนักถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมโลก และความจำเป็นในการร่วมมือกับประเทศต่างๆ ในการแก้ไขปัญหา ประเทศไทยจึงได้เข้าร่วมพันธกรณีระหว่างประเทศต่างๆ อย่างเป็นทางการที่สำคัญ ได้แก่ UNFCCC พิธีสารเกียวโต อนุสัญญา CITES อนุสัญญา CBD อนุสัญญาบาเซล อนุสัญญาสต็อกโฮล์ม อนุสัญญารอตเตอร์ดัม รวมทั้ง WTO APEC สำหรับ FTA ได้ลงนามไปแล้วกับจีน นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น เป็นต้น ดังนั้น การดำเนินการของไทยเพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงบริบทโลก ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ จึงเป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับกฎระเบียบมาตรฐานระหว่างประเทศ ในขณะเดียวกันก็ต้องปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ รวมทั้งดำเนินการตามพันธกรณีเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก ตลอดจนมีการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตในประเทศให้ประหยัด คุ่มค่า และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับการปรับพฤติกรรมผู้บริโภคให้มีเหตุผลพอประมาณตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2 แรงกดดันภายในประเทศที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2.1 แรงกดดันทางเศรษฐกิจ

แรงกดดันทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยซึ่งยังเป็นประเทศกำลังพัฒนาและปัญหาความยากจนยังคงอยู่ จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ขณะเดียวกันด้วยความพยายามที่จะรักษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องทำให้มีการเลือกพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการสร้างรายได้มาก่อนการดูแลผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นแหล่งลงทุนของอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองและก่อมลพิษสูง (Dumping Industry)

(1) การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ผ่านมาเป็นการเร่งขยายตัวในเชิงปริมาณ ทำให้มีการบริโภคทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันมากกว่าการสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจภายใน

ก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เศรษฐกิจของไทยเคยพึ่งพิงการผลิตในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่หลังจากการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมา ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป โดยปัจจุบันภาคอุตสาหกรรมมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ มีสัดส่วนต่อ GDP ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศประมาณร้อยละ 40 และมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 80 ของการส่งออกรวมของประเทศ ขณะที่แรงงานส่วนใหญ่ร้อยละ 61.38 ของผู้มีงานทำทั้งหมด เป็นแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมหรือเป็นประมาณ 21.64 ล้านคน โดยในจำนวนนี้เป็นผู้ทำงานในภาคการผลิตอุตสาหกรรมมากที่สุด คือ ประมาณ 5.5 ล้านคน ที่เหลือเป็นแรงงานในภาคด้านบริการอื่นๆ เช่น ค้าปลีกค้าส่ง ก่อสร้าง โรงแรม ภัตตาคาร การขนส่ง เป็นต้น

การขยายตัวของเศรษฐกิจไทยเกิดขึ้นจากการเร่งขยายตัวในเชิงปริมาณเป็นหลัก ให้ความสำคัญกับการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันมากกว่าการสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจภายใน ประสิทธิภาพการผลิตรวมของประเทศ (TFP) ในช่วง 25 ปีที่ผ่านมาอยู่ในระดับต่ำ (พ.ศ. 2524-2548) เฉลี่ยร้อยละ 0.58 โดยปี 2545-2548 ค่า TFP ขยายตัวร้อยละ 3.00 ซึ่งมีค่าสูงที่สุดเมื่อเทียบกับช่วงอื่นๆ ทั้งนี้เป็นผลมาจากมีการพัฒนาการใช้ปัจจัยการผลิต การบริหารจัดการ และมีการเรียนรู้เทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะภาคนอกเกษตรกรรม เช่น อุตสาหกรรม การก่อสร้าง การบริการและอื่นๆ

ตารางแสดงประสิทธิภาพการผลิตรวม จำแนกตามรายสาขาการผลิต

ช่วงเวลา	2524-48	2524-29	2530-38	ช่วง 2539	วิกฤต 2540-41	หลังวิกฤต 2542-44	เฉลี่ย 2545-48
เกษตรกรรม	-0.05	1.4	-1.1	-1.6	-6.2	2.5	-1.4
นอกภาคเกษตร	-0.2	-1.4	0.6	-2.6	-6.9	1.0	2.8
• อุตสาหกรรม	0.6	-0.2	0.0	1.6	0.2	1.2	2.5
• บริการและอื่นๆ	-1.2	-2.9	-0.1	-3.8	-8.9	-0.1	2.8
ภาพรวมทั้งประเทศ	0.6	-0.4	1.5	-1.2	-6.9	2.1	3.0

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2550

หากพิจารณาจากบทบาทของปัจจัยการผลิตที่มีผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ พบว่าตลอดช่วงเวลาดังกล่าว ประสิทธิภาพการผลิตรวมมีส่วนผลักดันให้เกิดมูลค่าเพิ่มในสัดส่วนร้อยละ 39.00 มาจากปัจจัยทุนร้อยละ 51.42 ปัจจัยแรงงานร้อยละ 9.34 ส่วนปัจจัยที่ดินมีเพียงร้อยละ 0.24 แสดงให้เห็นว่ากระบวนการผลิตของประเทศโดยรวม ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการใช้ปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน

ตารางแสดงอัตราขยายตัวของ GDP ปัจจัยการผลิตและ TFP ของไทยปี 2524 -2548

ช่วงเวลา	2524-29	2530-38	ช่วง 2539	2540-41	2542-44	2545-48	เฉลี่ยปี 2524-2548	สัดส่วน
อัตราขยายตัวทางเศรษฐกิจ	5.46	9.92	5.90	-5.94	3.79	5.81	6.03	100.00
ปัจจัยแรงงาน	1.04	0.66	0.17	-0.48	0.75	0.80	0.67	9.34
ปัจจัยที่ดิน	0.03	0.01	0.01	0.00	0.01	0.02	0.02	0.24
ปัจจัยทุน	4.82	7.70	6.94	1.48	0.91	1.99	4.75	51.42
ผลิตภาพการผลิตรวม	-0.43	1.55	-1.22	-6.95	2.11	3.00	0.58	39.00

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2550

โดยสรุปภาคการผลิตของประเทศมีแนวโน้มการบริโภคทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นจากการขยายฐานการผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการภายในประเทศและการส่งออก ทำให้มีการใช้ฐานทรัพยากรของประเทศอย่างสิ้นเปลืองและขาดประสิทธิภาพส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติลดลงอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหามลพิษที่เป็นภาระในการบริหารจัดการมากขึ้น นอกจากนี้โครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยเฉพาะการจัดการโลจิสติกส์ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรทั้งที่เป็นวัตถุดิบและพลังงานสำเร็จรูปเพื่อหมุนเวียนสินค้าและบริการมีต้นทุนสูงยังไม่สามารถช่วยยกระดับประสิทธิภาพในภาคการผลิตของประเทศได้ เนื่องจากขาดการบริหารจัดการที่เป็นเอกภาพและเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ

(2) ภาคการผลิตของประเทศยังต้องพึ่งพาทรัพยากรเป็นหลัก ขณะที่ทรัพยากรมีจำกัดและลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังพึ่งพาปัจจัยภายนอกสูง ทำให้ไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ภาคการผลิตของไทยอาศัยฐานทรัพยากรมากกว่าองค์ความรู้ มีการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตอย่างสิ้นเปลือง และยังต้องพึ่งพิงการนำเข้าวัตถุดิบ ชิ้นส่วน พลังงาน เงินทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศในสัดส่วนที่สูง และเมื่อทรัพยากรที่เคยมีจำนวนมากและอุดมสมบูรณ์ในอดีตมีปริมาณลดลงอย่างต่อเนื่อง ไม่สามารถเอื้อต่อการผลิตอย่างสิ้นเปลืองได้อีก จึงทำให้ต้นทุนการผลิตโดยรวมเพิ่มขึ้น ความสามารถในการแข่งขันของประเทศลดลง ซึ่งทำให้ฐานรายได้ไม่สามารถยั่งยืนอยู่ได้และความสามารถในการพึ่งพาตนเองลดลงไปด้วย

(3) ภาคเกษตรกรรมยังมีประสิทธิภาพการผลิตต่ำ และขาดการสร้างสรรค์คุณค่าจากนวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

การขยายตัวของภาคเกษตรกรรมที่ผ่านมาเกิดจากการเพิ่มปริมาณการใช้ปัจจัยการผลิตจากที่ดินและแรงงาน ผลผลิตต้องพึ่งพาสภาพธรรมชาติเป็นหลัก ขณะที่การบริหารจัดการน้ำเพื่อการผลิตยังขาดประสิทธิภาพ การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกไม่เหมาะสม การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอยู่ในวงจำกัด นอกจากนี้ยังคงใช้กรรมวิธีการผลิตในลักษณะของเกษตรเชิงเดี่ยว มีการใช้สารเคมีจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทาง

ชีวภาพและพื้นที่ป่าไม้ลดลง และมีสารพิษตกค้างปนเปื้อนที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร อีกทั้งการส่งออกผลผลิตทางการเกษตรยังอยู่ในรูปวัตถุดิบและการแปรรูปสินค้าขั้นต้น โดยขาดการสร้างสรรคคุณค่า (Value Creation) จากนวัตกรรมและภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้มีมูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้น

(4) ประเทศไทยขาดฐานความรู้ของตนเอง ต้องซื้อความรู้ และเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้ในการผลิตและการบริหารจัดการ

การผลิตภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นการผลิตเพื่อส่งออกมากกว่าครึ่งหนึ่ง ยังต้องพึ่งวัตถุดิบและเทคโนโลยีนำเข้าจากต่างประเทศ และยังเป็นการผลิตสินค้าที่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มที่มีการเพิ่มมูลค่าในระดับต้นของห่วงโซ่มูลค่าของโลก ซึ่งต้องอาศัยแรงงานและทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มข้น โดยขาดการบริหารจัดการที่ใช้องค์ความรู้เพื่อสร้างคุณค่าของสินค้าและบริการและการเพิ่มผลผลิตภาพการผลิต เนื่องจากองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ยังอ่อนแอ ตลอดจนการบริหารจัดการ

2.2 แรงกดดันจากค่านิยม และพฤติกรรมการดำรงชีวิตของสังคมไทย

ค่านิยมและพฤติกรรมการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยของคนไทยเป็นสาเหตุและแรงกดดันที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ความต้องการที่เกินจำเป็นมีส่วนสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดขยายตลาดรองรับการผลิตจนเกิดเป็นกระแสบริโภคนิยมที่เด่นชัดโดยเฉพาะสังคมเมือง เป็นเหตุนำไปสู่การเพิ่มอัตราการบริโภคทรัพยากรในกระบวนการผลิตและการบริโภคสินค้าและบริการ ตลอดจนการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทั้งก่อปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษอย่างต่อเนื่อง เป็นแรงกดดันอย่างมากต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และกระทบต่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

(1) สังคมไทยมีค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุและบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ความต้องการและรูปแบบการบริโภคเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างเข้มข้น

กระแสโลกาภิวัตน์และการไหลของวัฒนธรรมต่างชาติเข้าสู่สังคมไทยโดยขาดความรู้ที่จำเป็นภูมิคุ้มกันในการกลั่นกรองที่ดี ได้ส่งผลกระทบของระบบคุณค่า ความเชื่อ และพฤติกรรมการดำรงชีวิตของคนไทยที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ค่านิยมของคนไทยที่ให้ความสำคัญกับอำนาจและวัตถุนิยม ทำให้คนไทยมีความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการที่ฟุ่มเฟือยเกินความสามารถของตนเองเพิ่มขึ้น

รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ระบุว่า คร่าวเรือนไทยที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ซึ่งถือว่าสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้มีประมาณร้อยละ 56.2 ของครัวเรือนทั้งสิ้น ขณะที่มีการใช้จ่ายเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 79.3 ของรายได้เฉลี่ยในปี 2545 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 80.5 ในปี 2549 โดยมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 6.43 ต่อปี คิดเป็นรายจ่ายเฉลี่ย

14,311 บาทต่อเดือนในปี 2549 ขณะที่รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนโดยเท่ากับ 17,787 บาทและเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 6.50 ต่อปี ทั้งยังพบว่าครัวเรือนไทยมีการออมลดลงอย่างต่อเนื่องโดยสัดส่วนการออมต่อรายได้เฉลี่ยลดลงจากร้อยละ 28.4 ในปี 2545 ลงมาอยู่ที่ร้อยละ 19.6 ในปี 2549 เฉลี่ยเท่ากับ 3,497 บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ หนี้เฉลี่ยของครัวเรือนไทยก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 82,485 บาท เป็น 116,585 บาท ในช่วงเวลาเดียวกัน โดยมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 9.33 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของรายได้เฉลี่ย ส่งผลให้สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจาก 5.6 เท่าในปี 2545 เป็น 6.6 เท่าในปี 2549 นอกจากนี้ ข้อมูลธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ระบุว่า หนี้ที่เกิดจากการใช้บัตรเครดิตเพิ่มขึ้น โดยจำนวนบัตรในช่วงปี 2542-2547 เพิ่มขึ้นกว่า 5 เท่า จาก 1.6 ล้านใบ เป็น 8.2 ล้านใบในปี 2547 โดยใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิตในห้างสรรพสินค้ามากที่สุดประมาณร้อยละ 28 รองลงมาคือร้านอาหารและซูเปอร์มาร์เก็ต ทั้งนี้เมื่อพิจารณาแรงจูงใจการบริโภคในปัจจุบันพบว่าสื่อเป็นส่วนสำคัญที่กระตุ้นให้สังคมมีค่านิยมในการบริโภคมากกว่าในอดีตเป็นอย่างมาก

การสำรวจการใช้จ่ายของคนไทยพบว่าส่วนใหญ่ใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภคถึงร้อยละ 88.7 โดยเป็นค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นลำดับแรก อย่างไรก็ตาม พบว่ามีกระแสการบริโภคนิยมที่ใช้สินค้าฟุ่มเฟือยเพิ่มมากขึ้น สำหรับการใช้จ่ายลำดับรองลงมาคือ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะและค่าบริการการสื่อสาร ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 17.1 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดของครัวเรือนทั่วประเทศ เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13.9 ในปี 2545 สอดคล้องกับสถิติการใช้เชื้อเพลิงสำเร็จรูปที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในภาคการขนส่ง ซึ่งปริมาณความต้องการเดินทางและจำนวนยานพาหนะที่เกินขีดความสามารถที่รองรับได้ของโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่ง ก่อให้เกิดปัญหาการจราจร การสิ้นเปลืองพลังงาน และมลภาวะอากาศ โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีปริมาณการเดินทางสูงถึง 14,709,065 คนต่อวัน ในปี 2549 ขณะที่รถยนต์ที่จดทะเบียนใหม่ ในปี 2548 มีจำนวนสูงถึง 734,115 คัน โดยทำให้มีปริมาณรถยนต์รวมทั้งสิ้น 5,680,175 คัน

ค่านิยมการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยดังกล่าวข้างต้น ทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองมากขึ้น โดยเฉพาะสาขาที่สำคัญคือไฟฟ้าและน้ำ พบว่าแนวโน้มการใช้พลังงานไฟฟ้าในรายสาขาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปี 2548 สาขากิจการบ้านและที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคระดับครัวเรือนของประเทศ มีปริมาณการใช้ไฟฟ้าสูงถึง 25,721 กิกะวัตต์ชั่วโมง โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2547 ร้อยละ 4.8 โดยมีสัดส่วนรองลงมาจากภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสาขาที่ใช้พลังงานไฟฟ้าสูงสุดถึงร้อยละ 45 ของปริมาณการใช้ไฟฟ้าทั่วประเทศ ขณะที่แนวโน้มการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคเพิ่มขึ้นตลอดเวลา เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายตัวของเมือง นอกจากนี้คนในเขตเมืองมีปริมาณการใช้น้ำสูงกว่าในเขตชนบท เนื่องจากการขยายความเป็นเมืองมากขึ้น

(2) ระบบการศึกษาไทยยังขาดการบูรณาการฐานความรู้ในตัวคนจากวิถีชีวิตจริง เข้ากับฐานความรู้ในหลักวิชาการ ให้รู้รอบด้านและตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ สิ่งแวดล้อมที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน

ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันเป็นระบบคิดแยกส่วนออกจากวิถีชีวิต โดยเอาตำรา และวิชาเป็นตัวตั้ง ซึ่งเป็นความรู้นอกตัว ยังไม่ให้ความสำคัญการศึกษาให้รู้จักชีวิตหรือรู้จักตนเอง ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องมีจริยธรรม และสามารถนำ ความรอบรู้ที่บูรณาการเชื่อมโยงทั้งหลักวิชาและประสบการณ์ความรู้จากชีวิตจริงมาใช้ประโยชน์ในการ ดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ผู้บริโภคไทยยังขาดการสื่อสารและเรียนรู้ให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของ การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ และความสำคัญในการบริโภคที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งขาดจิตสำนึกสาธารณะโดยให้ความสำคัญส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ทำให้มีการบริโภคนิยมอย่าง ฟูมเฟือย โดยไม่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับได้ของทรัพยากรธรรมชาติ

(3) ปริมาณการบริโภคทรัพยากรของประเทศ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อปัญหาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย

การบริโภคทรัพยากรของประเทศมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก่อให้เกิดการร่อย หรอของทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างภาวะมลพิษที่ยังไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังเช่น ในกรณีการบริโภคน้ำมันสำเร็จรูปเพิ่มขึ้นต่อเนื่องซึ่งภาคการขนส่งใช้บริโภคมากที่สุด คือ ร้อยละ 37.7 ทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดและมลภาวะอากาศ รองลงมาคือการบริโภคในภาคอุตสาหกรรม ร้อยละ 36.3 และบ้านอยู่อาศัยร้อยละ 14.3 ของปริมาณน้ำมันทั้งสิ้น นอกจากนี้ ยังมีการบริโภค ทรัพยากรน้ำเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีแนวโน้มการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งและปริมาณน้ำมากเกินความ จำเป็นในฤดูน้ำหลาก ในขณะที่การใช้ไฟฟ้ามีปริมาณการบริโภคอยู่ในระดับที่สูงกว่าความสามารถในการ จัดหาเพื่อตอบสนองคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ปัญหาเหล่านี้นับวันยิ่งสะสมพอกพูนและกลับมา ทำลายคุณภาพชีวิตของคนไทยให้ลดลง

ตารางแสดงการใช้พลังงานขั้นสุดท้ายจำแนกตามสาขาเศรษฐกิจ

หน่วย : ร้อยละ

สาขา	2544	2545	2546	2547	2548
เกษตรกรรม	5.7	5.7	5.9	5.7	5.1
เหมืองแร่	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
อุตสาหกรรมการผลิต	34.2	35.3	35.5	35.9	36.3
การก่อสร้าง	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2
บ้านอยู่อาศัย	15.1	14.9	14.5	14.4	14.3
ธุรกิจการค้า	6.9	6.5	6.4	6.3	6.2
การขนส่ง	37.6	37.1	37.2	37.2	37.7
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

ที่มา : กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน รายงานพลังงานของประเทศไทยปี 2548

(4) มูลค่าของสินค้าและบริการส่วนใหญ่ยังไม่รวมต้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากกระบวนการผลิต จึงยังจูงใจผู้บริโภค ขณะที่สินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐเท่าที่ควร

ในปัจจุบัน ปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าและบริการของผู้บริโภคในระดับปัจเจกชนขึ้นอยู่กับคุณภาพ ราคา และกระแสความนิยมตามยุคสมัย ดังนั้นการที่สินค้าและบริการทั่วไปมีราคาถูกและไม่ได้รวมต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการผลิตและบริการไว้ในมูลค่าของสินค้า เนื่องจากผู้ผลิตไม่ได้รับผิดชอบต่อภาระการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกระบวนการผลิตสินค้าและบริการของตน จึงยังเป็นทางเลือกหลักของผู้บริโภคส่วนใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่ส่วนใหญ่มีราคาสูงกว่า ทำให้ความต้องการของผู้บริโภคยังไม่มากเท่าที่ควรส่งผลทำให้ความหลากหลายและปริมาณสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในท้องตลาดมีน้อยมาก ในขณะที่ผู้ผลิตที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมโดยการรับภาระการลงทุนในสินค้าและบริการด้วยตนเอง กลับต้องสูญเสียส่วนแบ่งทางการตลาด เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตที่สูงกว่า โดยไม่มีเครื่องมือหรือมาตรการสนับสนุนหรือให้สิทธิประโยชน์จากภาครัฐ ทำให้ตลาดสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมยังไม่พัฒนาในประเทศไทย

(5) สื่อโฆษณายังคงมีอิทธิพลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการ และมีแนวโน้มที่จะกระตุ้นให้บริโภคเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม

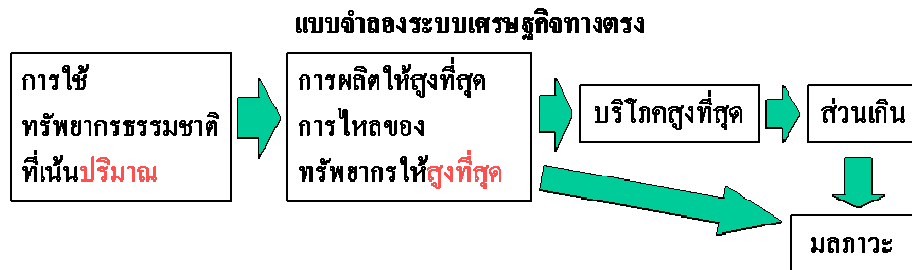
สื่อโฆษณามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการของผู้บริโภคในทุกกลุ่มอายุ เพศ และระดับชั้นของการศึกษา จากการสำรวจพฤติกรรมการใช้จ่ายสินค้า พบว่า ร้อยละ 88.8 ของผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าสื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าโดยร้อยละ 57.1 ของกลุ่มผู้คิดว่าสื่อมีอิทธิพลมากที่สุดคือ โทรทัศน์ จากความเห็นผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ทุกกลุ่มอายุ กลุ่มอาชีพ กลุ่มเพศหญิงและชาย กลุ่มคนโสดและแต่งงาน รวมทั้งกลุ่มการศึกษา สรุปได้ว่า ในภาพรวมแล้วอิทธิพลของสื่อโฆษณามีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของเพศหญิงมากกว่าชายเล็กน้อย ขณะที่กลุ่มข้าราชการหญิงเป็นกลุ่มที่อิทธิพลของสื่อโฆษณามีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าน้อยที่สุด และสื่อโฆษณายังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของกลุ่มรายได้ทั้งชายและหญิงมีเฉพาะกลุ่มเพศชายที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท ที่สื่อโฆษณามีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าน้อยที่สุด

3 ปัจจัยและเงื่อนไขสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

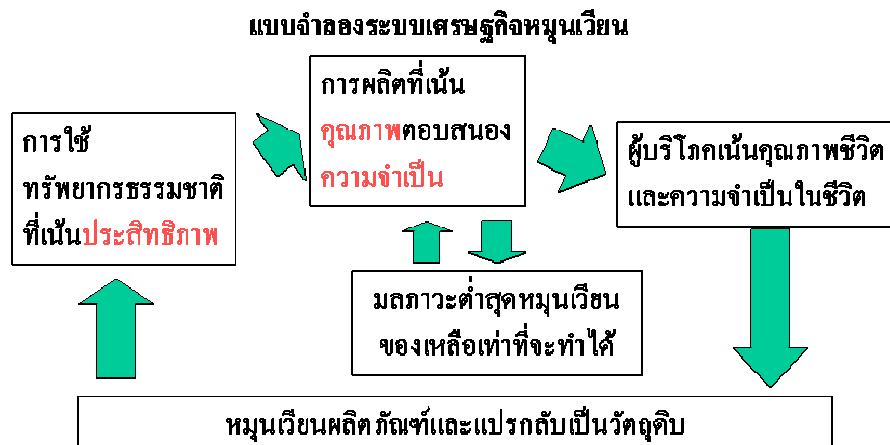
ปัจจุบันประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นปัญหาระดับโลกที่กระทบต่อความอยู่เย็นเป็นสุขของมนุษยชาติ ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยการดำเนินงานของประเทศใดประเทศหนึ่ง ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงเงื่อนไขของบริบทโลกควบคู่ไปกับเงื่อนไขภายในประเทศในการจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทย

โดยที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีขอบเขตจำกัด เพราะปริมาณทรัพยากรไม่สามารถตอบสนองความต้องการอย่างไม่สิ้นสุดได้ การพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตและการบริโภคในอัตราสูงด้วยการใช้ทรัพยากรเกินขีดจำกัดจนเกิดความสูญเสียและไม่สามารถฟื้นฟูความสมดุลได้ ขณะเดียวกันมีการปลดปล่อยของเสียและมลภาวะอันเนื่องมาจากระบวนการผลิต จึงเป็นรากฐานของปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมไทยไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างยั่งยืนได้

ทางออกที่ควรจะเป็นนั้นคือการสร้างระบบเศรษฐกิจที่นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ด้วยวิธีการที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อลดการสูญเสีย กระตุ้นและผลิตสินค้าที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีอายุการใช้งานยาวนาน ในขณะเดียวกัน ก็พยายามควบคุมมลภาวะจากระบวนการผลิตและการใช้ หาวิธีการที่จะนำของที่ใช้แล้วให้สามารถกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งเปลี่ยนมลภาวะต่างๆ ให้สามารถหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกเท่าที่จะสามารถทำได้

เงื่อนไขสำคัญจึงอยู่ที่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การผลิต และการบริโภค ที่จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ ให้มีลักษณะหมุนเวียนและมีประสิทธิภาพ เน้นที่คุณภาพและความจำเป็น ดังนั้น ท่ามกลางแรงกดดันต่างๆ ในปัจจุบัน ถ้าหากปรับปรุงการใช้ทรัพยากร การผลิต และการบริโภค โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การบริโภคอย่างพอประมาณ มีเหตุผล ตามความจำเป็น เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตเป็นหลัก ไม่ใช่ตอบสนองความฟุ้งเฟ้อ ก็จะเป็นทางออกหลักในการเผชิญแรงกดดันต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วได้ โดยสามารถจะบรรเทาการเกิดก๊าซเรือนกระจกที่มาจากการเร่งผลิต และการบริโภคพลังงาน ลดการเกิดของเสียอันตราย รวมทั้งลดการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งเป็นการแก้ไขการผลิตและการบริโภคที่ไม่เหมาะสมโดยตรง

เมื่อพิจารณาจากข้อจำกัด แรงกดดัน และปัจจัยต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ประกอบกับ จุดเด่นของสังคมไทยบางประการ สามารถสรุปเป็นปัจจัยภายในและภายนอกที่จะสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการปรับระบบเศรษฐกิจให้มีการใช้ทรัพยากร แบบแผนการผลิต รูปแบบและพฤติกรรม การบริโภคอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังต่อไปนี้

3.1 ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกเป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามต่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญมีดังนี้

(1) โอกาส

1) การขับเคลื่อนกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกและเป็นโอกาสที่ประเทศไทยจะร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ กับนานาชาติมากขึ้น การประกาศแผนปฏิบัติการ 21 ในปี 2535 ซึ่งเป็นแผนแม่บทโลกสำหรับการดำเนินงานในศตวรรษที่ 21 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ให้ความสำคัญกับกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อสนับสนุนให้ประเทศกำลังพัฒนาสามารถบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนบทบาทภาคประชาสังคมในการมีส่วนร่วมดำเนินงานให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์การพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน จะเป็นโอกาสของประเทศไทยในการกำหนดนโยบายของประเทศเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าว รวมถึงโอกาสความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ ระหว่างประเทศ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรด้วยการจัดการการผลิตอย่างเต็มประสิทธิภาพ และสร้างกระบวนการเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนส่งเสริมและจัดให้มีการบริการสาธารณะให้สูงขึ้น เพื่อลดผลกระทบจากการบริโภคเกินจำเป็น

2) ตลาดผู้บริโภคสีเขียวเริ่มขยายตัวจากความต้องการสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ขณะที่องค์กรธุรกิจเริ่มมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา จากการประกาศวาระ 21 ที่กำหนดให้ภาคธุรกิจ ประชาชน และภาครัฐในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืนของประชากรโลก กระแสดังกล่าวทำให้ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว เริ่มมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจถึงผลกระทบในระยะยาวและมุ่งให้เกิดการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ภาคเอกชนหรือองค์กรธุรกิจ เข้ามามีบทบาทในการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่มุ่งลดผลกระทบตลอดทั้งวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์ (Life Cycle Approach) ในขณะที่ผู้บริโภคมีส่วนร่วมในการเลือกซื้อสินค้าหรือบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนภาครัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมสนับสนุนผู้ผลิตสามารถผลิตสินค้าที่สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่เหมาะสม องค์กรธุรกิจเริ่มมีการนำแนวคิดด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) มาใช้ และมีกิจกรรมตอบสนองนโยบายความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่กลุ่มผู้บริโภคที่มีความห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อม (green consumers) เข้ามามีบทบาทในการบริโภคสินค้าสีเขียวและยกย่ององค์กรธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

(2) ภัยคุกคาม

1) การหมดลงของทรัพยากรเนื่องมาจากการบริโภคของสังคมโลก ปัจจุบันประชากรโลกมีการบริโภคทรัพยากรต่างๆ มากกว่า เมื่อ 30 ปีที่แล้วถึง 5 เท่า ปริมาณน้ำมันเชื้อเพลิงที่ประชากรโลกใช้หมดไปใน 2 สัปดาห์มีปริมาณเท่ากับที่ประชากรโลกใช้หมดใน 1 ปี เมื่อปี 2493 การบริโภคของภาคประชาชนและภาคการผลิต ตลอดจนสาธารณูปโภคมูลฐานเป็นจำนวนมาก เช่น ระบบน้ำประปา ระบบไฟฟ้า น้ำมันเชื้อเพลิง และพลังงานชีวมวล เป็นต้น จะทำให้ทรัพยากรหมดลงได้ โดยเฉพาะทรัพยากรพลังงานที่มีการบริโภคในทุกภาคส่วน และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2) ผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคที่ไม่สมดุลกับฐานทรัพยากรของตนเอง เศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการค้าโลก การประกาศเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคส่งผลกระทบต่อการทำลายระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และกระตุ้นให้เกิดการบริโภคตามความต้องการและราคา มากกว่าคำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติที่สูญเสียหรือหมดไป เพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าและบริการ มุ่งให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ กลไกการตลาด การโฆษณา แต่ขาดการส่งเสริมให้ผู้บริโภคตระหนักถึงต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก ก่อให้เกิดรูปแบบการดำรงวิถีชีวิตที่มุ่งความสะดวกสบาย บริโภคเกินความพอดีไม่สมดุลกับฐานทรัพยากรที่มีอยู่ของตน และเกิดปัญหามลพิษเพิ่มขึ้นตามมา

3) เริ่มมีการใช้กฎระเบียบมาตรฐานระหว่างประเทศที่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จากการที่ประเทศที่พัฒนาแล้วพยายามขับเคลื่อนกระแสการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนในระดับสากลผ่านข้อตกลงทางการค้าและสนธิสัญญาต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่กลายเป็นเงื่อนไขทางการค้าและการลงทุน เช่น มาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 และฉลากสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และจากข้อตกลงทางด้านสิ่งแวดล้อมแบบพหุภาคี (MEAs) เช่น พิธีสารเกียวโตและมอนทรีออล อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ อนุสัญญาบาเซล ตลอดจนข้อตกลงแบบทวิภาคี (Bilateral Agreement) เช่น ระเบียบว่าด้วยเศษเหลือทิ้งของผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (Waste from Electrical and Electronic Equipment : WEEE) และ RoHS ของกลุ่มสหภาพยุโรป จะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยและเป็นแรงผลักดันให้ต้องปรับตัว โดยกำหนดมาตรการเพื่อปฏิบัติตามข้อตกลงระหว่างประเทศ และตามความต้องการของตลาดส่งออกในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วที่มีกระแสตื่นตัวของการรักษาสิ่งแวดล้อม

3.2 ปัจจัยภายใน

(1) จุดแข็ง

1) ประเทศไทยมีวัฒนธรรมดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เอื้อต่อการปรับกระบวนการตัดสินใจการบริโภคและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยที่สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการ

เอื้อเพื่อ ดำรงชีวิตตามหลักศาสนา ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และมีวัฒนธรรมของตนเองในการผลิตและการบริโภคแต่เดิมที่เกื้อกูลธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากขนบธรรมเนียม ประเพณีในการเก็บเกี่ยวผลผลิต ที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการถนอมรักษาฐานทรัพยากร ตลอดจนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่ลูกหลาน จากการใช้สมุนไพร วิธีการบริโภคอาหาร การสร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องนุ่งห่มต่างๆ ที่มีความงดงาม เป็นวัสดุจากธรรมชาติ และไม่มีการใช้สารเคมีที่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

2) ประเทศไทยมีกลุ่มผู้นำและชุมชนตัวอย่างที่ปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นที่ยอมรับในสังคม มีเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มผู้บริโภคที่คำนึงถึงการสร้างฐานการดำรงชีวิตที่สมดุล มั่นคงโดยคำนึงถึงการใช้ฐานทรัพยากรและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จาก กลุ่มปราชญ์ทางความคิด กรณีศึกษาจากโครงการและกลุ่มสหกรณ์ และหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มีเครือข่ายและกลุ่มผู้บริโภคที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนท้องถิ่นที่สามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างฐานชีวิตที่มั่นคงให้แก่ครอบครัวและชุมชน ปราศจากหนี้สิน และมีการออม เช่น กรณีเครือข่ายยมนา จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านหนองกลางดง จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา จังหวัดกรุงเทพมหานครนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เริ่มมีแนวโน้มที่ชัดเจนมากขึ้น

3) มีการขับเคลื่อนและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันจะนำไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืน ภาครัฐเริ่มมีการปรับเปลี่ยนนโยบายและกลยุทธ์ไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ส่งเสริมการออม การทำบัญชีรับ-จ่าย การใช้มาตรการประหยัดพลังงาน การนำกลไกการจัดซื้อที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมาใช้ และมีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดในการจัดการจาก “การสั่งการและควบคุม” เป็น “การกำกับและดูแล” และมีการน้อมนำเอาแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 9 เพื่อเป็นแนวทางขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับประเทศ

4) กลุ่มผู้บริโภคสีเขียวและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพเริ่มมีเพิ่มขึ้นและมีความเคลื่อนไหวมากขึ้น ผลการดำเนินธุรกิจและขยายตัวของร้านจำหน่ายสินค้าสีเขียว และสินค้าประเภทสมุนไพรทางเลือกเพื่อสุขภาพ เริ่มมีเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ เช่น ร้านไบจากซึ่งเป็นร้านสะดวกซื้อที่ให้บริการอยู่ในสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงของบริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ร้านโกลเด้นเพลส และร้านภูฟ้า ซึ่งเป็นร้านจำหน่ายสินค้าที่เกิดขึ้นตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

5) มีกลไกส่งเสริมการผลิตและบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า มีการพัฒนาระบบฉลากสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ข้อมูลในการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมโดยใช้เครื่องหมายฉลากเขียว เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยโครงการฉลากเขียว และโครงการใบไม้เขียวสำหรับบริการด้านโรงแรมที่เป็นมิตรต่อ

สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดตั้งเครือข่ายการจัดซื้อที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Thailand Green Purchasing Network : TGPN) เพื่อขยายตลาดสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมผ่านคู่ค้าทางธุรกิจในประเทศไทยโดยการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานสีเขียว เพื่อกระตุ้นให้องค์กรธุรกิจเป้าหมายนำแนวทางการจัดการห่วงโซ่อุปทานมาประยุกต์ใช้ การพัฒนาและขยายเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อส่งเสริมและผลักดันให้เกิดตลาดผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้สินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหรือสินค้าสีเขียวขยายตลาดมากขึ้น

6) มีกลไกที่สามารถส่งเสริมตลาดการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร (รีไซเคิล)

ปัจจุบันมีการดำเนินธุรกิจและเกิดตลาดการรับซื้อของเก่าและการแปรใช้ใหม่ ของวัสดุเหลือใช้และกากของเสียที่ขยายวงกว้างมากขึ้น มีองค์กรธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจด้านการรับซื้อของเก่าเพื่อเข้าสู่กระบวนการแปรใช้ใหม่ที่สามารถขยายสาขาไปตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ มีการนำแนวคิดในการตั้งโครงการธนาคารขยะ เพื่อลดการเกิดของเสีย และนำไปสู่การนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ในชุมชนตามท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ ตลอดจนมีการจัดตั้งศูนย์แลกเปลี่ยนของเสียทั้งจากชุมชนและภาคอุตสาหกรรม ในขณะที่ภาครัฐเริ่มมีการกำหนดนโยบายการลดและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากของเสีย ซึ่งเป็นกลไกและโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถส่งเสริมตลาดให้เกิดการหมุนเวียนทรัพยากรของประเทศกลับมาใช้ใหม่ได้

(2) จุดอ่อน

1) ค่านิยมและพฤติกรรมการบริโภคของคนไทยเห็นวัตถุนิยมและดำเนินชีวิต

อย่างฟุ่มเฟือย เป็นไปในทิศทางที่ขาดความยั่งยืน โดยการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยและเป็นไปตามกระแสบริโภคนิยม การเลียนแบบการบริโภคที่เกินขีดความสามารถของฐานทรัพยากรที่ตนเองหาได้ ครั้วเรือนส่วนใหญ่มีสัดส่วนรายจ่ายต่อรายได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่การออมลดลงและมีหนี้สินเพิ่มขึ้น มีการใช้บัตรเครดิตมากขึ้น และมีหนี้สินเฉลี่ยมากกว่ารายได้

2) ระบบการศึกษาไทยยังไม่เอื้อให้คนไทยคิดเป็นทำเป็นเท่าที่ควร ระบบ

การศึกษาในปัจจุบันของประเทศ ยังไม่สามารถบูรณาการเชื่อมโยงหลักวิชาและประสบการณ์ความรู้จากชีวิตจริงมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมเท่าที่ควร ทำให้คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องและมีจริยธรรม นำไปสู่การทำลายทางทรัพยากรและสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม

3) ภาคการผลิตยังใช้ฐานทรัพยากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการผลิตที่

ไม่มีประสิทธิภาพและขาดเทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมทั้งไม่ตระหนักถึงขีดความสามารถที่รองรับได้ของระบบนิเวศ การมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักทำให้ผู้ผลิตยังคงใช้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการที่ขยายตัวตามกลไกการค้า การลงทุน และการตลาด โดยใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งไม่ตระหนักถึงขีดความสามารถที่รองรับได้ของระบบนิเวศ ทำให้การใช้ฐานทรัพยากรในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงปริมาณการใช้ และมูลค่าที่ต้องสูญเสียไปในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการและการบริโภค

4) การกำหนดทิศทางการพัฒนาของภาครัฐไม่สนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ คุ่มค่า และสอดคล้องกับขีดจำกัดฐานทรัพยากรของประเทศ การกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการใช้และบริโภคฐานทรัพยากรของประเทศที่ผ่านมาโดยยังมีลักษณะเป็นการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตและบริโภค เช่น การปรับทิศทางการใช้พลังงานโดยเพิ่มการใช้ก๊าซธรรมชาติซึ่งจากการประมาณการณ์จะหมดลงในอีก 15 ปีข้างหน้า เป็นต้น

5) การสนับสนุนการสร้างความเข้มแข็งภาคประชาสังคมยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทำให้การกำหนดนโยบายบริหารจัดการทรัพยากรของประเทศ ยังมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมในการตัดสินใจและร่วมรับผิดชอบไม่มากเท่าที่ควร ในขณะที่ภาคประชาสังคมบางส่วนยังไม่มีความแข็งแรงและความพร้อมที่จะทำงานร่วมกับภาครัฐได้อย่างบูรณาการ

ส่วนที่สาม

ข้อเสนอยุทธศาสตร์การบริโภคและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

1 กรอบแนวคิด

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโลกจนนำไปสู่ข้อตกลงและพันธกรณีระหว่างประเทศจำนวนมาก รวมทั้งมีผลกระทบต่อประเทศไทย ในขณะที่ประเทศไทยก็ยังมีแรงกดดันทั้งในด้านเศรษฐกิจจากการที่ประเทศไทยยังต้องเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อแก้ปัญหาความยากจน รวมทั้งแรงกดดันจากค่านิยมและพฤติกรรมการดำรงชีวิตของสังคมไทยที่ยังคงฟุ่มเฟือย และจากการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาโอกาส ข้อจำกัด จุดแข็ง จุดอ่อน ของประเทศไทย อันจะนำไปสู่ข้อเสนอยุทธศาสตร์และแนวทางการจัดการอย่างยั่งยืน เพื่รองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงแนวคิดให้สอดคล้องระหว่างความร่วมมือเพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในระดับโลก และการนำแนวคิดตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญกับความพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน เข้ามาเชื่อมโยงเป็นยุทธศาสตร์และแนวทางเพื่อสามารถขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรม

1.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลก ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่การลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งให้เห็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของโลกเสื่อมโทรมจากรูปแบบการบริโภคและการผลิตที่ไม่ยั่งยืน ความต้องการที่มากเกินไป และการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย ได้กระตุ้นให้รัฐบาลประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยให้ความสำคัญกับการสร้างกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่รับผิดชอบต่อสังคม โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภค ควบคู่ไปกับการปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นหลังควบคู่กันไป

ประเทศไทยได้เริ่มนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาประเทศในระยะกว่า 20 ปีที่ผ่านมา โดยปรับเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาสู่ความยั่งยืนมากขึ้น จากที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ก็ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น โดยตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นต้นมา ได้มีการผลักดันให้มีการออกกฎหมายดูแลในเรื่องสิ่งแวดล้อม และจัดตั้งกลไกดูแลงานด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นในระยะต่อมา รวมทั้ง มีการเพิ่มมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการรักษาการเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) นับเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดที่มุ่งเน้น “**คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา**” โดยใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นองค์รวม พร้อมทั้งมีกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ัญเชิญหลัก “**ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน

จากบทเรียนจากการพัฒนาที่ผ่านมา ทำให้สังคมไทยในทุกภาคส่วน หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาและดำเนินชีวิตตามแนวทาง**ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) จึงได้มีการนำแนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึด “**คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา**” และวิถีการพัฒนายั่งยืนบนพื้นฐานของ “**ดุลยภาพเชิงพลวัต**” ที่เชื่อมโยงทุกมิติอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง รวมทั้งความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ขณะเดียวกันก็มีดุลยภาพการพัฒนาระหว่างภายในคือ ความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองของฐานรากของสังคม และความสมดุลในประโยชน์ของทุกภาคส่วนเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม กับภายนอกคือ ความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจและสร้างพันธมิตรการพัฒนาในโลกาภิวัตน์ พร้อมทั้งเสริมสร้างความแข็งแกร่งในการพัฒนาประเทศให้มั่นคงและสมดุล ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างระบบและวัฒนธรรมธรรมาภิบาล และประชาธิปไตยในทุกภาคส่วนและทุกระดับ โดยใช้ความรู้ คุณธรรมและความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคม อันจะนำไปสู่ “**ความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคมไทย**”

1.2 แนวคิดการบริโภคที่ยั่งยืนในบริบทไทย

การพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการพัฒนาเมืองในอดีต ได้ก่อให้เกิดความเสียหายและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศอย่างต่อเนื่องจนโลกต้องเผชิญกับปัญหาความยากจน ความอดอยาก ความเจ็บป่วย การไม่รู้หนังสือ การผลิตและบริโภคที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมย้อนกลับมาทำลายตัวมนุษย์เอง ความเจริญทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ ถ้าไม่คำนึงถึงเงื่อนไขทางนิเวศและปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งถูกกระทบกระเทือนจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยประเทศไทยก็ประสบปัญหาดังกล่าว และส่งผลต่อความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนในสังคมไทยด้วยเช่นกัน

การยกระดับความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคมไทย จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงในบริบทโลกที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน และแนวคิดในบริบทไทยที่มีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่ง

ของระบบนิเวศ และคำนึงถึงปัจจัยภายในทางด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นตัวกำหนดความจำเป็น หรือ คุณภาพชีวิต การลดปริมาณความต้องการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยและการผลิตที่สิ้นเปลือง เพื่อการปรับตัว ไปสู่การผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน โดยยึดหลักการที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ที่ต้องอาศัยระบบ นิเวศพึ่งพิงเป็นแหล่งทรัพยากรในกิจกรรมการผลิตและการบริโภค จึงจำเป็นต้องมีการผลิตและบริโภค อย่างยั่งยืนไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น แนวคิดที่จะยกระดับความอยู่เย็นเป็นสุข ที่มุ่งสู่การผลิตและบริโภคที่ยั่งยืนโดยมี พื้นฐานจากการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้าใจ ด้วยกัน โดยการบริโภคที่ยั่งยืน หมายถึง “การบริโภคอย่างพอดีพอประมาณ ตามความจำเป็นพื้นฐาน และนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยคำนึงถึงความสามารถที่รองรับได้ของระบบนิเวศ ซึ่งก่อให้เกิด ความสมดุลระหว่างความสุขในการดำเนินชีวิตที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีการแบ่งปันให้กับสังคมรอบข้าง และการรักษาฐานทรัพยากรให้สามารถใช้ในกิจกรรมการผลิตและบริการอย่างต่อเนื่องไปถึงคนรุ่น อนาคต”

2 ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาหลัก

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกและภายในที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนด ยุทธศาสตร์เพื่อการผลิตและบริโภค และการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมนำไปสู่การอยู่ร่วมกันระหว่างคน กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางการบริโภคอย่างยั่งยืน มีเป้าประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ คือ

ประการแรก เพื่อลดผลกระทบจากรูปแบบการบริโภคของภาคส่วนต่างๆ

ประการที่สอง เพื่อลดผลกระทบจากสภาพการบริโภคทรัพยากรที่ขาดประสิทธิภาพของภาค การผลิตและการบริการ

ประการที่สาม เพื่อปกป้องและรักษาฐานทรัพยากรของประเทศไม่ให้เกิดความเสียหายจากการ บริโภคทั้งจากภาคผู้บริโภคและภาคการผลิต-บริการ

ประการสุดท้าย เพื่อสร้างกลไกและกระบวนการในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืน ของประเทศ

จากเป้าประสงค์ดังกล่าวนำมาซึ่งยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาหลัก 5 ประการ ได้แก่ 1) การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคของผู้บริโภค 2) การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร ของภาคการผลิตและบริการ 3) ส่งเสริมกลไกการตลาดและการจัดการองค์ความรู้ 4) การ ปกป้องและรักษาฐานทรัพยากรของประเทศ และ 5) กลไกการขับเคลื่อนและติดตาม ประเมินผลโดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคของผู้บริโภค

มีเป้าหมายหลักให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคให้มีความยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไปในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อใช้ในการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมด้วย โดยมีแนวทางหลัก ดังนี้

(1) การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และค่านิยมการบริโภค เพื่อกระตุ้นผู้บริโภคให้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และค่านิยมการบริโภคที่นำไปสู่ความยั่งยืนโดยการสร้างเสริมจิตสำนึกและกระบวนกรับเรียนรู้และการรู้ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ของสังคม โดย

1) สร้างค่านิยมในการบริโภคที่ยั่งยืนให้เป็นบรรทัดฐานของสังคม โดยการกำหนดและประกาศค่านิยมหลัก และยกย่องและให้เกียรติบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีของการบริโภคที่ยั่งยืน ตลอดจนเผยแพร่ตัวอย่างชุมชนที่มีการบริโภคตามความจำเป็น ผลิตโดยใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น บนฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เน้นการเรียนรู้และพึ่งตนเองของตัวบุคคลและสังคม ร่วมกับการส่งเสริมการใช้หลักศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี การดำรงชีวิตตามวิถีไทยที่สอดคล้องกับการบริโภคที่ยั่งยืน

2) ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายให้มีประสิทธิภาพ โดยมีมาตรการจูงใจร่วมกับการณรงค์ ส่งเสริม เผยแพร่ และให้ความรู้เรื่องการจัดการรายได้ ตลอดจนแนวปฏิบัติในการจัดหาระบบบัญชีเพื่อส่งเสริมการออมทั้งในระดับครัวเรือนและองค์กร และพัฒนาระบบการเงิน สวัสดิการ และแหล่งระดมทุนในประเทศ เพื่อลดการพึ่งพาทุนจากต่างประเทศ

3) เพิ่มขีดความสามารถและความเข้มแข็งของประชาชนในการเลือกบริโภคสินค้าและบริการ โดยการสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่ม สร้างความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืน การนำกลยุทธ์การตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) มาใช้เป็นวิธีการหลักในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารเรื่องการบริโภคสินค้าหรือบริการ รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการบริโภคที่ไม่ยั่งยืนหรือการปนเปื้อนของสารพิษต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพประชาชน เพื่อให้ผู้บริโภคมีองค์ความรู้เพียงพอต่อการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการ

(2) การเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการบริโภคที่ยั่งยืน เพื่อเพิ่มภูมิปัญญาทางสังคม เรื่องการบริโภคที่ยั่งยืนผ่านกระบวนการให้การศึกษาในระบบ รวมทั้งสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายปราชญ์สังคมด้วย โดย

1) บูรณาการแนวคิดการบริโภคที่ยั่งยืนในหลักสูตรการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรในทุกระดับของการศึกษา โดยการจัดให้มีการพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนบุคลากรด้านการเรียนการสอนต้นแบบที่สามารถบูรณาการแนวคิดการบริโภคที่ยั่งยืนสู่การเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรในทุกระดับการศึกษาทั่วประเทศ และสร้างเครือข่ายครูด้านสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีสะอาดที่มีความเข้มแข็งและสามารถเป็นต้นแบบของการเรียนการสอนด้านการบริโภคที่ยั่งยืนได้

2) ส่งเสริมให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืนสำหรับผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน โดยพัฒนาหลักสูตรต้นแบบและการฝึกอบรมบุคลากรในสถาบันหรือองค์กรวิชาชีพต่างๆ ให้เข้าใจแนวคิดและหลักปฏิบัติของการบริโภคที่ยั่งยืน

3) บูรณาการแนวคิดการบริโภคที่ยั่งยืนเข้าสู่ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจบนฐานแห่งการเรียนรู้ โดยการกำหนดและบูรณาการเรื่องการบริโภคที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานแห่งการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.2 การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรของภาคการผลิตและบริการ

มีเป้าหมายในการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากวิธีการบริโภคของภาคการผลิตและบริการ โดยมีแนวทางหลัก ดังนี้

(1) การส่งเสริมการใช้ฐานทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการใช้ทรัพยากรเกินขีดความสามารถที่รองรับได้ของระบบนิเวศจากการบริโภคทรัพยากรของภาคการผลิตและบริการ โดย

1) ส่งเสริมภาคบริการ ให้เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สร้างงาน สร้างรายได้ และกระจายรายได้สู่ชุมชน โดยการส่งเสริมธุรกิจบริการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยและประเทศไทยมีศักยภาพสูง เช่น ธุรกิจค้าปลีกและค้าส่งทั้งภายในและระหว่างประเทศ ธุรกิจโรงแรมและการท่องเที่ยว รักษาพยาบาลและสุขภาพ ขนส่งมวลชนและขนส่งทางอากาศ และการศึกษา เป็นต้น และสนับสนุนให้เกิดผลิตและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น บริการลดมลพิษและลดการใช้พลังงานในภาคอุตสาหกรรมให้มากขึ้นด้วย

2) ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืน โดยพัฒนาถ่ายทอดเทคนิคและความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืน และส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสะอาดในภาคเกษตร ลดการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร มีการประกันความเสียหายผลผลิตจากการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายด้านการตลาดรองรับสินค้าเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการนำวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์

3) ใช้มาตรการทางการเงินและการคลังในการส่งเสริมการผลิตและบริการที่สะอาด โดยการปรับโครงสร้างภาษีให้รัฐมีรายได้จากผู้ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทำลายสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น และเก็บภาษีรายได้บุคคลธรรมดาและภาษีรายได้นิติบุคคลให้ลดลง และยกเลิกเงินอุดหนุนหรือให้สิทธิประโยชน์ของรัฐที่ให้แก่ผู้ผลิตหรือผู้ให้บริการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ไม่ส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมที่มีผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมหรือใช้พลังงานสูง ไม่สนับสนุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจากธนาคารของรัฐเพื่อซื้อสารเคมีหรือเพื่อทำเกษตรกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสูง หรือการสร้างถนนเพื่อรถยนต์ส่วนบุคคล เป็นต้น

4) เพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน โดยกำหนดราคาพลังงานให้สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง และสนับสนุนโครงการสาธิตที่เป็นตัวอย่างสำหรับการลงทุนด้านการอนุรักษ์พลังงาน และเร่งรัดการดำเนินงานอื่นๆ ตามแผนกองทุนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน เช่น โครงการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อซื้ออุปกรณ์และเครื่องจักรอนุรักษ์พลังงาน และการกำหนดมาตรฐานและติดฉลากประสิทธิภาพการใช้พลังงานของอุปกรณ์ไฟฟ้าและเครื่องจักร และให้มีการจัดตั้งองค์กรถาวรที่ให้คำปรึกษาและแลกเปลี่ยนความรู้/ประสบการณ์ด้านการใช้พลังงานระหว่างโรงงาน

5) ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการมีจริยธรรมและมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเสริมสร้างแนวคิดในการผลิตและการบริการที่รับผิดชอบต่อสังคม ให้เกิดเป็นค่านิยมหลักในการดำเนินธุรกิจ โดยจัดให้มีการมอบรางวัลเกียรติยศแก่องค์กรที่มีการผลิตและบริการที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมในทุกพื้นที่ทั้งระดับชุมชน จังหวัด ภูมิภาค และระดับประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้ผลิตสินค้าและบริการนำแนวคิดการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อมไปใช้ในการทำการตลาดด้วย

6) ส่งเสริมการใช้เครื่องมือด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมให้ภาคธุรกิจสามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือด้านการจัดการทรัพยากร/สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและคำนึงถึงขีดความสามารถที่รองรับได้ของระบบนิเวศ เช่น การจัดทำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม การดำเนินงานพัฒนาองค์กรด้วยเทคโนโลยีสะอาด การจัดทำรายงานผลปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อม การจัดทำบัญชีสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มประสิทธิภาพเชิงนิเวศเศรษฐกิจ เป็นต้น

(2) การเสริมสร้างระบบการหมุนเวียนทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่เพื่อเพิ่มศักยภาพการหมุนเวียนของเสียเพื่อใช้ซ้ำหรือผลิตซ้ำ อันจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรในภาพรวม โดย

1) พัฒนาและเสริมสร้างประสิทธิภาพระบบการหมุนเวียนทรัพยากร โดยส่งเสริมการนำกลับมาใช้ใหม่ของขยะชุมชนโดยการกำหนดกฎระเบียบให้เข้มงวดให้เกิดการคัดแยกขยะและสนับสนุนให้ อปท. มีระบบคัดแยกขยะ และสร้างระบบรับคืนซากและบรรจุภัณฑ์โดยมีกฎหมายกำหนดให้ผู้ผลิตต้องรับคืนบรรจุภัณฑ์และซากสินค้าหลังหมดอายุการใช้งาน

2) เสริมสร้างตลาดการแปรใช้ใหม่สำหรับอุตสาหกรรม โดยส่งเสริมให้ภาคเอกชนลงทุนสร้างศูนย์กลางและเครือข่ายในการนำของเสียจากการผลิตมาแปรเป็นวัตถุดิบใช้ใหม่ และกำหนดให้ผู้เกี่ยวข้องกับสารเคมีอันตรายจัดทำบัญชีรายชื่อและปริมาณสารเคมีจากจุดกำเนิดถึงแหล่งกำจัดอย่างเข้มงวด

3) ส่งเสริมการใช้พลังงานหมุนเวียน โดยดำเนินการให้ผู้ผลิตไฟฟ้าต้องมีสัดส่วนของไฟฟ้าที่ผลิตได้จากพลังงานหมุนเวียนให้ได้ร้อยละ 8 และให้มีการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงที่มีส่วนผสมของเชื้อเพลิงชีวภาพร้อยละ 10 ภายในปี 2554 ตามเป้าหมายที่กำหนด

2.3 การส่งเสริมกลไกการตลาดและการจัดการองค์ความรู้

โดยมีเป้าหมายกระตุ้นผู้บริโภคทุกภาคส่วนให้บริโภคสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับค่านิยมการบริโภคที่ยั่งยืน และสร้างแรงจูงใจในภาคการผลิตให้เกิดตลาดสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยมีแนวทางหลัก 3 ดังนี้

(1) **ส่งเสริมกลไกการตลาด** โดยกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคสินค้าและบริการให้ผลิตและบริโภคสินค้าและบริการที่สอดคล้องกับค่านิยมการบริโภคที่ยั่งยืน โดย

1) **ให้หน่วยงานของรัฐเป็นผู้นำในการบริโภคสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม** โดยการปรับปรุงกฎระเบียบ วิธีการจัดซื้อจัดจ้างของรัฐให้ต้องซื้อสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเป็นลำดับแรกแม้สินค้าดังกล่าวอาจมีราคาสูงกว่าสินค้าทั่วไปได้ รวมทั้งกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน กลไกตรวจสอบและรับรองคุณภาพสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและเป็นที่ยอมรับของตลาดโลก

2) **ส่งเสริมการตลาดให้กับสินค้าหรือบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม** โดยพัฒนาระบบฉลากเพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ของประเทศ เช่น โครงการฉลากเขียว โครงการใบไม้เขียว โครงการประหยัดไฟเบอร์ 5 เป็นต้น ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบให้สามารถทำหน้าที่ส่งเสริมระบบฉลากได้อย่างเต็มรูปแบบและมีกำลังดำเนินการได้อย่างเพียงพอกับความต้องการ และส่งเสริมกิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมภาพลักษณ์ และการวิจัยด้านการตลาดทั้งภายในและตลาดส่งออก กำหนดและให้รางวัลกับหน่วยงานของรัฐที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งเสริมการจัดซื้อจัดจ้างที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในองค์กรเอกชนผ่านห่วงโซ่อุปทานหรือการจัดการสิ่งแวดล้อมผ่านคู่ค้าทางธุรกิจ (Greening the supply chains)

3) **พัฒนากลไกและรูปแบบการเผยแพร่ข้อมูลทางด้านสิ่งแวดล้อมผ่านสินค้าและบริการ** โดยการบูรณาการแนวคิดการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม (Green Marketing) เข้าในการบริหารของภาคธุรกิจ พัฒนาและจัดทำฐานข้อมูลสินค้าฉลากเขียว สินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พัฒนาระบบและกระบวนการเผยแพร่ข้อมูลทางด้านสิ่งแวดล้อมของสินค้าและบริการ ตลอดจนส่งเสริมให้มีระบบการรายงานผลดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมของภาคการผลิตและระบบฉลากแสดงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของสินค้าและบริการ

(2) **การเสริมสร้างกลไกคุ้มครองผู้บริโภคจากกิจกรรมการตลาด** เพื่อลดการคุกคามกระบวนการตัดสินใจในการบริโภค จากการให้ข้อมูลทางเดียวที่มีลักษณะครอบงำหรือบิดเบือนความคิดหรือค่านิยมที่มีต่อสินค้าหรือบริการ จากสื่อประเภทต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ตลอดจนสร้างกลไกการป้องกันการละเมิดสิทธิ โดยใช้เครื่องมือทางกฎหมาย เศรษฐศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และสังคมที่เหมาะสม โดย

1) **นำแนวคิดเรื่องการบริโภคที่ยั่งยืนมาใช้ปรับปรุงกฎหมายควบคุมและกำกับดูแลสื่อ** และสร้างกลไกป้องกันการละเมิดสิทธิ โดยการปรับปรุงแก้ไขและบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมสื่อ ให้เกิดการให้ข้อมูลแก่ผู้บริโภคอย่างมีความรับผิดชอบ และเข้ามามีบทบาท

ในการปรับเปลี่ยนสังคมไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืน รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งและพัฒนากลไกการคุ้มครองสิทธิโดยชอบธรรมตามกฎหมาย ตลอดจนจัดให้มีศูนย์ข้อมูลสำหรับผู้บริโภค เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิทธิของตนมากขึ้น

2) ส่งเสริมเครือข่าย สื่อ โฆษณา และประชาสัมพันธ์ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืน โดยจัดให้มีเครือข่ายให้ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อส่งเสริมให้ธุรกิจด้านการผลิตสื่อเผยแพร่และโฆษณาตระหนักถึงความสำคัญ เกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีจิตสำนึกเรื่องการบริโภคที่ยั่งยืน สามารถปรับเปลี่ยนแนวทางการผลิตสื่อเผยแพร่โฆษณาที่เอื้อต่อรูปแบบการบริโภคที่ยั่งยืน

(3) พัฒนาองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนกลไกการตลาด

1) ส่งเสริมการศึกษาวิจัยและต่อยอด โดยส่งเสริมการศึกษาวิจัยของหน่วยงานหรือองค์กรวิจัยในระดับพื้นที่ในทุกภาคส่วนของสังคมเพื่อหาแนวทางการปรับเปลี่ยนสังคมไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืน เพื่อเกิดองค์ความรู้ที่เหมาะสมและนำไปได้ในทางปฏิบัติ และส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนางานวิจัยด้านการออกแบบที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีการพิจารณาทั้งวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์และบริการ

2) พัฒนาระบบการจัดการองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชุมชน ที่สามารถปรับปรุงไปสู่การผลิตและต่อยอดสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2.4 การปกป้องและรักษาฐานทรัพยากรของประเทศ

มีเป้าหมายให้ฐานทรัพยากรของประเทศได้รับการปกป้องดูแลให้คงสภาพและมีการฟื้นฟูส่วนที่เสื่อมโทรมจนสามารถใช้เป็นทุนสำรองของประเทศ เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในอนาคต โดยมีนโยบายที่จะจำกัดการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม มีกลไกในการคุ้มครองฐานทรัพยากรไม่ให้มีการใช้เกินขีดจำกัด และการเป็นหุ้นส่วนทางสังคมของทุกภาคที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน โดยมีแนวทางหลัก ดังนี้

(1) กำหนดขีดจำกัดการใช้ทรัพยากรหลักของประเทศ โดยสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยขีดความสามารถในการใช้ทรัพยากรหลักของประเทศ และจัดทำข้อมูลบ่งชี้และกำหนดขีดจำกัดการใช้ทรัพยากรหลักที่ถูกต้องและทันสมัย รวมทั้งสร้าง เชื่อมโยง และส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นจริงและถูกต้องให้แก่ภาคีต่างๆ ตลอดจนส่งเสริมการจัดทำระบบเตือนภัยและพยากรณ์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรเกินความสามารถหรือศักยภาพที่จะรองรับได้ของระบบนิเวศ

(2) จัดทำแผนที่นำทาง (Road Map) การใช้ทรัพยากรของประเทศสำหรับภาคีต่างๆ ภายใต้ขีดจำกัดของฐานทรัพยากร และขีดความสามารถที่รองรับได้ของระบบนิเวศ โดยจัดให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแผนที่นำทางการใช้ประโยชน์และการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม จัดให้มีระบบฐานข้อมูลการใช้ทรัพยากรเชิงพื้นที่ตามหลักการรอยเท้าเชิงนิเวศ (Ecological Footprint) เพื่อให้สามารถติดตาม ควบคุม และกำกับดูแลการใช้และลดผลกระทบ

จากการใช้ทรัพยากร รวมทั้งจัดแบ่งบทบาทหน้าที่หลักที่ชัดเจนของหน่วยงานและภาคีต่างๆ ในการขับเคลื่อนกิจกรรมดำเนินการ

(3) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนในสังคม โดยให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และสร้างความเข้าใจแก่สาธารณชน เกี่ยวกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรและโครงการพัฒนาที่อาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งเสริมบทบาทและสร้างช่องทางรวมทั้งยกระดับการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ เครือข่ายชุมชน ประชาชนอย่างครบวงจร เริ่มตั้งแต่การรับทราบข้อมูล ร่วมพิจารณาตัดสินใจร่วมดำเนินการ ร่วมเป็นหุ้นส่วนรับผิดชอบ จนถึงขั้นการมอบอำนาจการบริหารจัดการ

(4) พัฒนากลไกสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศของแหล่งทรัพยากรที่ถูกนำไปใช้ โดยจัดทำนโยบายอนุรักษ์ทรัพยากรประเภทที่ใช้แล้วหมดไป เช่น ทรัพยากรแร่ธาตุและพลังงาน ในระยะยาวเพื่อให้เกิดการใช้และสงวนอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีข้อเสนอที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสงวน การอนุรักษ์และช่วงเวลาที่ควรนำทรัพยากรนั้นๆ มาใช้ประโยชน์ กำหนดเขตรวมทั้งเงื่อนไขเพื่อการใช้ประโยชน์โดยกำกับดูแลให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด กำหนดแนวทางการลงทุนที่รวมต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม และนำมาปรับปรุงมาตรการส่งเสริมการลงทุน เพิ่มขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม มีการพัฒนาและใช้ข้อมูลผลกระทบที่อาจเกิดจากการใช้ทรัพยากรในการวางแผนและการอนุมัติโครงการต่างๆ รวมทั้งสร้างระบบคุ้มครองสิทธิชุมชนและแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ตลอดจนบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพในการนำทรัพยากรไปใช้ประโยชน์

2.5 กลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผล

เพื่อให้เกิดมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลให้เกิดการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน เน้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการดำเนินการตามบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละภาคส่วน เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งร่วมติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทางหลัก ดังนี้

(1) กำหนดให้การบริโภคอย่างยั่งยืนเป็นวาระแห่งชาติ โดยให้มีเจ้าภาพหลักทำหน้าที่บูรณาการแผนงานและการขับเคลื่อน เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น สามารถแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง และเชื่อมโยงกับเป้าหมายของยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการบริโภคที่ยั่งยืนของประเทศ

(2) สร้างกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ โดยประสานความร่วมมือไปยังทุกภาคส่วน เพื่อให้กำหนดแผนงานและกิจกรรมด้านการบริโภคอย่างยั่งยืน สอดประสานไปกับแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนงานประจำตามบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละองค์กร เพื่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องเชื่อมโยงกัน

ได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น จัดแบ่งบทบาทหลักที่ชัดเจนของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างนโยบายทับซ้อน และความซ้ำซ้อนของกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการบริโภคอย่างยั่งยืน

(3) สร้างกลไกการติดตามประเมินผล สถานการณ์และแนวโน้มการบริโภคที่ยั่งยืน รวมทั้งกลไกการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ โดยกำหนดให้มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการจัดทำตัวชี้วัด และติดตามประเมินผล โดยให้มีการพัฒนาแนวทางจัดทำตัวชี้วัดการประเมินสถานการณ์การบริโภคของประเทศที่ชัดเจน และให้หน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐ นำตัวชี้วัดที่พัฒนาแล้วไปใช้เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดหลักความสำเร็จของการดำเนินงานขององค์กร (Key Performance Indicator: KPI) พัฒนาระบบฐานข้อมูลในทุกระดับและเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนให้มีการจัดทำรายงานผลสถานการณ์ความก้าวหน้าด้านการบริโภคที่ยั่งยืนของประเทศ ตามแผนปฏิบัติการและเป้าหมายของหน่วยงานต่าง ๆ และแจ้งแก่สาธารณชนเป็นประจำทุกปี

3 บทบาทภาคีการพัฒนา

ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืนของประเทศ ให้สามารถบรรลุเป้าประสงค์ที่วางไว้ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการดำเนินบทบาทของตน ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ภาครัฐ มีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการ โครงสร้างพื้นฐาน จัดสรรงบประมาณ ตลอดจนสนับสนุนการดำเนินการและประสานความร่วมมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อบูรณาการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืนเข้าสู่แผนบริหารราชการ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดย

(1) หน่วยงานส่วนกลาง มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) เสริมสร้างกลไกและปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อเอื้อให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืน สามารถดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ และการจัดทำแผนปฏิบัติการและโครงการต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืนให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ครอบคลุมทุกภาคส่วนและพื้นที่ของประเทศ

2) พัฒนาระบบบริหารราชการ และการจัดสรรงบประมาณให้มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักความรับผิดชอบต่อสังคม มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ โดยการปรับปรุงบทบาทและภารกิจให้เหมาะสม ลดขั้นตอนปฏิบัติงานและการบริการที่ซับซ้อน มีความคุ้มค่า ตลอดจนเพิ่มศักยภาพและกระจายอำนาจองค์กรท้องถิ่นให้มีขีดความสามารถในการขยายผลยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง

3) ปฏิรูปกฎหมาย ระเบียบ ขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ ทางด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ ระบบการจัดบริการสาธารณะ ระบบการบริหารงบประมาณและการคลัง การวิเคราะห์ ผลกระทบโครงการและแผนปฏิบัติการต่างๆ การสร้างความเข้มแข็งของกระบวนการมีส่วนร่วมและการ บังคับใช้กฎหมาย ให้เอื้อต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมรูปแบบการบริโภคที่ยั่งยืนของ ประเทศ

4) จัดทำแนวทาง พัฒนางานวิจัย และสร้างนวัตกรรม ตลอดจนพัฒนาระบบ การศึกษา การเข้าถึงข้อมูลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการวิเคราะห์หนทางสู่ผลสำเร็จตามเป้าหมาย ต่างๆ ในบริบทของการบริโภคที่ยั่งยืนของประเทศที่วางไว้

(2) รัฐวิสาหกิจ มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) ปรับปรุงวัฒนธรรมองค์กรให้สอดคล้องกับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการบริโภคที่ยั่งยืน โดยมุ่งประสิทธิภาพและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนใน การจัดทำโครงการ

2) กำหนดแนวทางดำเนินการต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้

3) เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนให้เกิดการกระจาย ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและเกิดความคุ้มค่าโดยเน้นผลผลิตภาพ ประสิทธิภาพ และขีดความสามารถใน การรองรับได้ของทรัพยากรธรรมชาติ

(3) หน่วยงานส่วนท้องถิ่น มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) เปิดโอกาสในการเข้าถึงอำนาจการตัดสินใจ และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดแนวทางหรือนโยบายสาธารณะต่างๆ ตลอดจนสร้าง วัฒนธรรมธรรมาภิบาลและการบริโภคที่ยั่งยืนที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของสังคมไทย

2) หนุนเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ เรื่อง การบริโภคที่ยั่งยืนให้แก่ทุกภาคส่วนโดย ใช้สื่อและเครื่องมือที่เหมาะสม

3.2 ภาคเอกชน

มีบทบาทหลักในการเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจ และกำหนดยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืน หนุนเสริมภาคส่วนของตนให้มีการเตรียมความพร้อมและปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินธุรกรรม ตลอดจนให้ความร่วมมือแก่ภาครัฐในภารกิจต่างๆ ให้สอดคล้องและเป็นไปตามเป้าประสงค์ของ ยุทธศาสตร์ที่วางไว้ โดย

(1) องค์กรสมาคมและสถาบันเอกชน มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) ส่งเสริมให้ภาคส่วนของตนการดำเนินธุรกิจด้วยความโปร่งใส มีจริยธรรม ธรรมาภิบาล และความรับผิดชอบต่อสังคม

2) ส่งเสริมให้ภาคส่วนของตนมีการบูรณาการแนวคิด เรื่อง การบริโภคที่ยั่งยืนกับแผนงานขององค์กรธุรกิจ ผ่านการเผยแพร่ความรู้ และการฝึกอบรมทั้งในระดับองค์กรและระหว่างองค์กร

3) ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการพัฒนา กำหนดนโยบาย แนวปฏิบัติ และกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืน ตลอดจนร่วมขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติ ตามบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของตน

(2) องค์กรธุรกิจ มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) ร่วมขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติ ตามบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของตน

2) ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำธุรกรรม โดยเพิ่มผลิตภาพและประสิทธิภาพการผลิต การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและลดการเกิดมลพิษ ตลอดจนคำนึงถึงการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3.3 ภาคประชาชน

มีบทบาทหลักในการศึกษา เรียนรู้ และทำความเข้าใจสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ เข้ามามีส่วนร่วม ตลอดจนปรับเปลี่ยนจิตสำนึก และค่านิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมในการบริโภคของตนให้สอดคล้องกับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการบริโภคที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมตลอดทั้งวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์และบริการ ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกโอกาสแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายสาธารณะหรือการพัฒนายุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคที่ยั่งยืน โดยแต่ละภาคส่วนย่อยมีบทบาทหลัก ดังนี้

(1) ประชาสังคม (หรือองค์กรพัฒนาเอกชน) มีบทบาทหลักในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคส่วนให้สามารถขับเคลื่อนกระแสความเปลี่ยนแปลงไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในชุมชนทั้งในเมืองและในท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมบทบาทองค์กรในชุมชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้สอดคล้องกับบริบทของการบริโภคที่ยั่งยืน

(2) ภาคชุมชน มีบทบาทหลักในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และการพัฒนาท้องถิ่นของตนให้เป็นไปตามแนวทางและเป้าประสงค์ของยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืน ตลอดจนมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำโครงการ จัดสรรงบประมาณ และติดตามประเมินผลการขับเคลื่อนการบริโภคที่ยั่งยืนต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนให้เป็นไปอย่างโปร่งใส สุจริต เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และสามารถพึ่งตนเองได้

(3) ภาคสื่อมวลชน มีบทบาทหลักในการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืน ในรูปแบบที่หลากหลาย เข้าใจง่าย สามารถจูงใจให้เห็นคุณค่าและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมในการบริโภค ผ่านสื่อต่าง ๆ ร่วมกับภาคประชาสังคมและภาควิชาการ

ในการตรวจสอบ และเผยแพร่ข้อมูลข้อเท็จจริงในการบริหารรัฐกิจตามพันธสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชนในเรื่องการบริโภคที่ยั่งยืน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพในการนำเสนอข้อเท็จจริงและรายงานข่าวทั้งในเชิงวิชาการและสถานการณ์อย่างถูกต้อง ครบถ้วน เข้าใจง่าย และส่งผลกระทบในเชิงบวกต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคของทุกภาคส่วน

3.4 สถาบันวิชาการ

มีบทบาทหลักในการพัฒนาองค์ความรู้ เผยแพร่และปรับปรุงวัฒนธรรมองค์การในการให้บริการ เพื่อส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดกระแสสังคม และเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคไปสู่ความยั่งยืนในบริบทไทย ตลอดจนเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืนสู่สาธารณะเพื่อกระตุ้นให้สังคมตื่นตัว ตระหนัก และเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคไปสู่ความยั่งยืน

4 การดำเนินการในขั้นต่อไป

การดำเนินการตามยุทธศาสตร์ข้างต้น จำเป็นต้องจัดลำดับความสำคัญและกำหนดขั้นตอนในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติได้ โดยแบ่งการดำเนินงานเป็นระยะต้นที่สามารถดำเนินการได้ทันที ระยะกลางที่เป็นระยะที่ต้องใช้เวลาในการเตรียมการหรือจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อใช้เป็นรากฐานในการดำเนินการระยะต่อไป และระยะยาวที่ต้องใช้เวลาในการดำเนินการให้เกิดผลสัมฤทธิ์

4.1 ระยะสั้น

(1) ผลักดันยุทธศาสตร์ส่งเสริมกลไก โดยให้ภาครัฐเป็นผู้นำในการพัฒนาตลาดสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ให้มีการขยายผลไปสู่สินค้าหลายชนิดเพิ่มขึ้น โดยมีการปรับปรุงระเบียบในการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐให้เอื้อต่อการซื้อสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น

(2) เร่งสร้างความรู้ความเข้าใจและเครือข่ายของภาคีต่าง ๆ ในวงกว้าง ให้เกิดความตระหนักในการเปลี่ยนวิถีการบริโภคเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการผลักดันสู่การบริโภคที่ยั่งยืนต่อไป

(3) เร่งรัดการดำเนินงานของภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อรองรับพันธกรณีระหว่างประเทศที่ไทยได้เข้าร่วม เพื่อให้เกิดผลในการร่วมมือเพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมต่อประเทศไทย อาทิ การจัดตั้งองค์กรรับผิดชอบต่อพันธกรณีที่สำคัญ การสนับสนุนมาตรการกลไกการพัฒนาที่สะอาด (CDM) การจัดทำระบบข้อมูลและองค์ความรู้ด้านทางเลือกหลายทางชีวภาพ การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดของเสียอันตรายและการจัดการการใช้สารเคมี เป็นต้น

(4) เร่งรัดการดำเนินนโยบายพลังงานทดแทน เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การสนับสนุนพลังงานชีวมวลจากพืชเกษตรเพื่อเป็นพลังงานทางเลือก

4.2 ระยะกลางและระยะยาว

(1) ใช้มาตรการทางด้านการเงินและการคลังในการส่งเสริมการผลิตและบริการที่สะอาด โดยการปรับโครงสร้างภาษีให้รัฐมีรายได้จากผู้ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทำลายสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น และเก็บภาษีรายได้บุคคลธรรมดาและภาษีรายได้นิติบุคคลให้น้อยลง และยกเลิกเงินอุดหนุนหรือให้สิทธิประโยชน์ของรัฐที่ให้แก่ผู้ผลิตหรือผู้ให้บริการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

(2) ส่งเสริมธุรกิจบริการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยและประเทศไทยมีศักยภาพสูง เช่น ธุรกิจค้าปลีกและค้าส่งทั้งภายในและระหว่างประเทศ ธุรกิจโรงแรมและการท่องเที่ยว รักษาพยาบาลและสุขภาพ ขนส่งมวลชนและขนส่งทางอากาศ และการศึกษา เป็นต้น ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2548-2551)

(3) การเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการบริโภคที่ยั่งยืน และปรับเปลี่ยนค่านิยมในการบริโภค เพื่อให้เกิดการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืนในระยะยาว

(4) การผลักดันยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมรูปแบบการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน โดยให้มีการลงทุนที่สนับสนุนการผลิตที่มีประสิทธิภาพและการบริโภคที่ยั่งยืน เช่น การลงทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพคนสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ การลงทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพการวิจัยและด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการออกแบบผลิตภัณฑ์ และสร้างนวัตกรรมให้กับสินค้าและบริการ การรวมกลุ่มและพัฒนาห่วงโซ่อุปทานในสาขาการผลิตและบริการที่มีศักยภาพ การทำ Value Creation ในภาคเกษตรสำหรับสินค้าหลักที่สำคัญที่เป็นอาหาร สมุนไพร พลังงาน การลดต้นทุนด้านขนส่งและโลจิสติกส์ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้พลังงานของระบบขนส่งสาธารณะ การพัฒนาเทคโนโลยีและการลงทุนในพลังงานทดแทน การสนับสนุนการลงทุนในธุรกิจ recycle และโครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการขยะและของเสียอันตราย รวมทั้งการลงทุนเพื่อพัฒนาโครงข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อส่งเสริมตลาดผลิตภัณฑ์สีเขียว

1. การปรับเปลี่ยน
ค่านิยมการบริโภค
2. การเสริมสร้าง
องค์ความรู้และการ
บริโภคที่ยั่งยืน

การปรับเปลี่ยน
รูปแบบการบริโภค

1. ส่งเสริมกลไกการตลาด
2. พัฒนากลไกและรูปแบบการเผยแพร่ข้อมูลทางด้าน
สิ่งแวดล้อมผ่านสินค้าและบริการ
3. พัฒนาองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนกลไกการตลาด

การส่งเสริมกลไกการตลาด
และจัดการการเรียนรู้

1. กำหนดให้การบริโภคที่ยั่งยืนเป็นวาระ
แห่งชาติ
2. สร้างกลไกการประสานงานระหว่าง
หน่วยงานต่าง ๆ ในการขับเคลื่อน
ยุทธศาสตร์
3. สร้างกลไกการติดตามประเมินผล
สถานการณ์และแนวโน้มการบริโภคที่
ยั่งยืน

กลไกการขับเคลื่อนและ
ติดตามประเมินผล

แนวทางการบริโภคที่ยั่งยืนในบริบทไทย

การเพิ่มประสิทธิภาพ
การใช้ทรัพยากร

1. ส่งเสริมการใช้ฐานทรัพยากร
อย่างมีประสิทธิภาพ
2. เสริมสร้างระบบการ
หมุนเวียนทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่

การปกป้องและ
รักษาฐานทรัพยากร

1. กำหนดขีดจำกัดการใช้ทรัพยากรของประเทศ
2. จัดทำแผนที่นำทาง (Road Map) การใช้ทรัพยากรของประเทศ
3. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ
4. พัฒนากลไกสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและการอนุรักษ์ฟื้นฟู
ระบบนิเวศของแหล่งทรัพยากรที่ถูกนำไปใช้

พันธกรณีระหว่างประเทศที่สำคัญ

	หน้า
1. ด้านบรรยากาศโลก	2
1.1 อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC)	2
1.2 พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol)	3
2. ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ	5
2.1 อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์และพืชป่าใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES)	5
2.2 อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity – CBD)	7
2.3 พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Cartagena Protocol on Biosafety)	8
2.4 สนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture – International Seed Treaty – ITPGR)	9
3. ด้านสารเคมีและของเสียอันตราย	11
3.1 อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายและกำจัดของเสียอันตรายข้ามแดน ปี 2532 (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal)	11
3.2 อนุสัญญาสตอกโฮล์มว่าด้วยสารมลพิษตกค้างยาวนาน ปี 2538 (Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants)	12
3.3 อนุสัญญารอตเตอร์ดัมว่าด้วยกระบวนการแจ้งข้อมูลสารเคมีล่วงหน้าสำหรับสารเคมีอันตรายและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์บางชนิดในการค้าระหว่างประเทศ ปี 2541 (Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade)	14
4. ด้านเศรษฐกิจ	15
4.1 องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO)	15
4.2 ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC)	17
4.3 ข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement: FTA)	19

1. ด้านบรรยากาศโลก

1.1 อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือ UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change) เป็นอนุสัญญาที่เกิดขึ้นจากประชาคมโลกต้องการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่มีสาเหตุมาจากภาวะเรือนกระจก (Greenhouse Effect) ที่สะสมตัวในชั้นบรรยากาศของก๊าซต่าง ๆ ได้แก่ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) มีเทน (CH₄) ไนตรัสออกไซด์ (N₂O) และสารทดแทน CFCs

จากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2535 ประเทศต่าง ๆ ได้ลงนามให้การรับรองอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากแหล่งและขยายพื้นที่รองรับก๊าซเรือนกระจกซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์และมีได้อยู่ในพิธีสารมอนทรีออล (Montreal Protocol) โดยมีเป้าหมายให้ประเทศพัฒนาแล้วและประเทศอุตสาหกรรมที่อยู่ในกลุ่มประเทศภาคผนวกที่ 1 ของอนุสัญญาลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้กลับไปอยู่ในระดับการปล่อยในปี พ.ศ. 2533 ภายในปี พ.ศ. 2543 ปัจจุบัน (ข้อมูล ณ วันที่ 24 พฤษภาคม 2547) มีประเทศภาคีรวม 194 ประเทศ และมีการประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญา สมัยที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2538 และมีการประชุมต่อเนื่องทุกปี

อนุสัญญามีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความเข้มข้นของปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศให้อยู่ในระดับที่ปลอดภัย เพื่อให้ระบบนิเวศธรรมชาติสามารถปรับตัวได้ และเพื่อเป็นการประกันว่าจะไม่มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารและการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนแต่ไม่ได้กำหนดระดับหรือปริมาณก๊าซที่จะรักษาปริมาณไว้เป็นตัวเลขที่แน่นอน วัตถุประสงค์ของอนุสัญญา เหล่านี้ ตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐาน ดังนี้

- ลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก
- สนับสนุนให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและเทคโนโลยีในการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ร่วมมือกันแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

- ส่งเสริมให้มีการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ
- ให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาและมีหลักการสำคัญ ได้แก่
 - ⊕ หลักการป้องกันไว้ก่อน (precautionary principle)
 - ⊕ หลักการความรับผิดชอบในระดับที่แตกต่างกัน (common but differentiated responsibility) ประเทศอุตสาหกรรมต้องเป็นผู้นำในการต่อสู้กับปัญหา
 - ⊕ Annex I countries ได้แก่ ประเทศพัฒนาแล้วที่เรียกว่า กลุ่มประเทศ OECD (Organisation of Economic Cooperation and Development) กับประเทศยุโรปตะวันออก ยุโรปกลาง และรัสเซียที่เรียกว่า “กลุ่มประเทศกำลังเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจเป็นระบบตลาดเสรี” หรือ EIT (Economic in Transition)
 - ⊕ Non-Annex I countries ได้แก่ ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหมด
 - ⊕ Annex II countries เป็นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใน OECD ที่พันธกรณีเข้มข้นกว่ากลุ่ม EIT

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย

ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาฯ ในฐานะประเทศนอกภาคผนวกที่ 1 เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2537 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2538 เมื่อได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาแล้ว ประเทศไทยได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศภาคใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

ศูนย์ประสานการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change Coordinating Unit) เป็นหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีหน้าที่ในการให้การสนับสนุนและประสานความร่วมมือในการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

1.2 พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) นี้ เป็นเสมือนกฎหมายลูกของ

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่เป็นกรอบในการเจรจาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และมีเป้าหมายสูงสุด คือการรักษาระดับความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจกในบรรยากาศให้อยู่ระดับที่ **ไม่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารและการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน** ของมนุษยชาติ

พิธีสารเกียวโต เป็นการปกป้องสภาพภูมิอากาศ ที่เรียกร้องให้ทั่วโลกลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในระยะแรกให้ต่ำกว่าระดับการปล่อยก๊าซดังกล่าวในปี พ.ศ.2533 ร้อยละ 5 และเพื่อให้เกิดผลบังคับในทางกฎหมาย พิธีสารเกียวโต มีการเพิ่มความเข้มข้นของพันธกรณีโดยกำหนดให้มีข้อผูกพันทางกฎหมาย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของอนุสัญญาฯ

วัตถุประสงค์ของพิธีสารเกียวโตคือ การลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศพัฒนาแล้วตามเป้าหมายที่กำหนดโดยมีมาตรการบังคับ โดยต้องลดในประเทศพัฒนาแล้ว (Domestic Action) ที่มีพันธกรณีให้ได้มากที่สุดก่อน แต่สามารถใช้กลไกซึ่งเรียกว่า กลไกยืดหยุ่น 3 กลไก เพื่อช่วยเสริมให้มีความยืดหยุ่นในการดำเนินการมากยิ่งขึ้นได้

กลไกแรกคือ การซื้อขายโควตาระหว่างประเทศพัฒนาแล้วด้วยกัน (Emissions Trading : ET)

กลไกที่สองคือการดำเนินโครงการลดก๊าซร่วมกันระหว่างประเทศพัฒนาแล้ว (Joint Implementation : JI)

กลไกที่สาม คือ กลไกการพัฒนาที่สะอาด ที่รู้จักกันดีว่า CDM (Clean Development Mechanism) เป็นการดำเนินโครงการลดก๊าซร่วมกันระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา

สถานการณ์ปัจจุบัน

พิธีสารเกียวโตมีผลบังคับใช้เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2548 ปัจจุบันมีประเทศที่ให้สัตยาบันต่อพิธีสารเกียวโตแล้ว 154 ประเทศ (ข้อมูล ณ วันที่ 23 สิงหาคม 2548) และมีปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศในกลุ่มภาคผนวก 1 คิดเป็น 61.6%

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย

- ⊕ ประเทศไทยได้ลงนามพิธีสารเกียวโต เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2542 และให้สัตยาบันพิธีสารเกียวโต เดือนสิงหาคม 2545
- ⊕ กลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism-CDM) กับประเทศไทย

Clean Development Mechanism (CDM) หรือ กลไกการพัฒนาที่สะอาด คือหนึ่งในสามมาตรการยืดหยุ่น (Flexible Mechanisms) ที่อนุญาตให้ ประเทศ Annex I สามารถลงทุนพัฒนาโครงการในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รัฐบาลของทั้งสองประเทศจะต้องให้ความยินยอม โดยทั้งสองประเทศจะได้ประโยชน์ร่วมกัน นั่นคือ เกิดโครงการพลังงานสะอาด โครงการปลูกป่า โครงการอนุรักษ์พลังงาน หรือโครงการเปลี่ยนประเภทการใช้สารเคมี ขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเป็นโครงการที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างสะอาดและยั่งยืนขึ้นในประเทศนั้นๆ โดยประเทศกำลังพัฒนาจะได้รับเม็ดเงินช่วยเหลือโครงการ ในรูปของเงินลงทุนที่มาจากประเทศ Annex I หรือ เงินที่ได้จากการขายเครดิตของปริมาณก๊าซที่ลดได้ หรือ Certified Emission Reductions (CERs) ซึ่งประเทศ Annex I สามารถนำไปนับรวมกับปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ลดได้ตามเป้าหมายของประเทศตน

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

- ⊕ สำนักนโยบายและแผนธรรมชาติ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยประสานงานกลางของอนุสัญญาและพิธีสาร
- ⊕ กรมโรงงานอุตสาหกรรมเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลภาคอุตสาหกรรมในประเทศซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศ

2. ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

2.1 อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์และพืชป่าใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

3 มีนาคม 2516 ประเทศสมาชิกสหภาพระหว่างประเทศเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ หรือ International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources มีการประชุมและยกร่างระบบ ระเบียบการควบคุม

คุมการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าขึ้น เรียกว่า "อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์ หรือ Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)" ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า "อนุสัญญาไซเตส" ต่อมาเมื่อ วันที่ 1 กรกฎาคม 2518 ประเทศสมาชิกได้ให้สัตยาบัน รับรองอนุสัญญาฯ ครบ 10 ประเทศทำให้อนุสัญญาฯ นี้ เริ่มมีผลบังคับใช้ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ณ ปัจจุบันมีสมาชิกหรือภาคีใน อนุสัญญาไซเตสสูงถึง 154 ประเทศ อนุสัญญาฯ กำหนดให้ภาคีที่เป็นผู้ส่งออกและผู้นำเข้ามีความรับผิดชอบร่วมกันในการปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของอนุสัญญาฯ โดยการควบคุมการค้าพืชและสัตว์ ที่ผนวกอยู่ในอนุสัญญา ซึ่งประเทศภาคีจะต้องปฏิบัติและดำเนินการตาม

สาเหตุของการมีอนุสัญญาไซเตส เนื่องมาจากปริมาณและมูลค่าการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าทั่วโลกมีปริมาณและมูลค่ามหาศาล มีผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อประชาชนในธรรมชาติทำให้ลดลงอย่างรวดเร็วจนบางชนิดใกล้จะสูญพันธุ์ มีการลักลอบทำการค้ารองลงมาจากการค้ายาเสพติด และเจตนารมณ์ของอนุสัญญาไซเตสเพื่อต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าและพืชป่าในโลกเพื่อประโยชน์แห่งมวลมนุษยชาติของชนรุ่นนี้ และอนุชนรุ่นต่อไปโดยเน้นทรัพยากรสัตว์ป่าและพืชป่าใกล้จะสูญพันธุ์หรือถูกคุกคามจนอาจเป็นเหตุให้สูญพันธุ์ได้ในอนาคตโดยสร้างเครือข่ายทั่วโลกในการควบคุมการค้าระหว่างประเทศ ทั้งสัตว์ป่าและพืชป่าตลอดจนผลิตภัณฑ์

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย

- ⊕ ประเทศไทยลงนามเมื่อปี พ.ศ. 2518 ปีเดียวกับที่อนุสัญญามีผลบังคับใช้ แต่มาให้สัตยาบันเข้าเป็นภาคี เมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2526

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

- ⊕ สำนัก CITES กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ⊕ กรมวิชาการเกษตร ดูแลเกี่ยวกับ พืชป่า (Flora)
- ⊕ กรมป่าไม้ ดูแลเกี่ยวกับ สัตว์ป่า (Fauna)
- ⊕ กรมประมง ดูแลเกี่ยวกับ ปลาและสัตว์น้ำ (Fauna)

2.2 อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

ในปี พ.ศ.2530 สหพันธ์อนุรักษ์ธรรมชาติแห่งโลกได้ยกร่างสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on biological diversity – CBD) ขึ้น เพื่อวางมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครองสิ่งมีชีวิตและถิ่นที่อยู่ที่หลากหลาย รวมถึงวางมาตรการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์ ในอนุสัญญา ได้มีผลบังคับใช้เป็นระเบียนนานาชาติ โดยเฉพาะประเทศที่เป็นภาคีสมาชิก เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2536 ถือว่าเป็นอนุสัญญานานาชาติฉบับแรกที่ครอบคลุมการอนุรักษ์ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ได้รับการลงสัตยาบันจากนานาประเทศทั่วโลก

สาระสำคัญของอนุสัญญา

แบ่งเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ การอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม รายละเอียดประกอบด้วย 42 มาตรา และภาคผนวก 2 ส่วน เกี่ยวกับกระบวนการระบข้อพิพาท หัวข้อสำคัญ ๆ ได้แก่

1. ด้านการอนุรักษ์ ซึ่งสัญญากำหนดให้ภาคีต้องดำเนินการอนุรักษ์ทั้งในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ และการอนุรักษ์นอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ พื้นฟูระบบนิเวศน์ที่เสื่อมโทรม การให้ความเคารพและสงวนรักษาความรู้และการปฏิบัติของชุมชนพื้นเมืองและท้องถิ่น ด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

2. ด้านการเข้าถึงทรัพยากร กำหนดให้ภาคีสมาชิกพยายามสร้างเงื่อนไขเพื่อเอื้ออำนวยในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม สำหรับการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อมโดยภาคีอื่น ๆ และไม่วางข้อจำกัดซึ่งขัดแย้งต่อวัตถุประสงค์ของอนุสัญญา และกำหนดให้การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ได้รับการตกลงร่วมกัน

3. ด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ ให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรม และเท่าเทียม ภายใต้เงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน ทั้งผลประโยชน์ผ่านกลไกทางการเงิน หรือการถ่ายทอดเทคโนโลยี

สถานการณ์เข้าร่วมของประเทศไทย

ประเทศไทยลงนามในอนุสัญญาเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ .2535 และให้สัตยาบันเข้าเป็นภาคี และอนุสัญญามีผลบังคับใช้เมื่อ 29 ธันวาคม พ.ศ .2536

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

- ⊕ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ⊕ กรมป่าไม้

2.3 พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Cartagena Protocol on Biosafety)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

ในการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ครั้งที่ 1 ปี 2537 ณ เมืองแนสซอ ประเทศบาฮามาส ได้มีการตั้งคณะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะกิจด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ ให้พิจารณาแนวทางในการจัดทำพิธีสารว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ และได้มีการดำเนินการเพื่อยกร่างพิธีสารอย่างต่อเนื่อง ในปี 2541 มีการรับรองพิธีสารอย่างเป็นทางการโดยเรียกพิธีสารฉบับนี้เป็น “พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ” (Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity)

ในการประชุมสมัชชาภาคี ครั้งที่ 5 ปี 2543 ณ กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา ได้มีพิธีเปิดให้ภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ลงนามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ จนถึงปัจจุบันนี้ได้มีการลงนามแล้ว 85 ประเทศ และให้สัตยาบัน 3 ประเทศ ประเทศที่จะลงนามและให้สัตยาบันพิธีสารฉบับนี้ได้ จะต้องเป็นประเทศภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เท่านั้น

เนื้อหาสาระหลักๆ ของพิธีสารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความปลอดภัยทางชีวภาพ ในการเคลื่อนย้าย การดูแล และการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม (Living Modified Organisms – LMOs) ที่เป็นผลมาจากเทคโนโลยีชีวภาพ ที่อาจมีผลในทางลบต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างยั่งยืน รักษาไว้ วิจัยดูแล จัดการ และควบคุมความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการใช้ และการปลดปล่อยชีวินทรีย์ หรือ LMOs ที่ได้มาจากเทคโนโลยีชีวภาพ ที่อาจมีผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่อาจมีผลไม่อำนวยต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ โดยพิจารณาถึงความเสี่ยงต่างๆ ต่อสุขอนามัยของมนุษย์ด้วย

สถานการณ์เข้าร่วมของประเทศไทย

ประเทศไทยได้เป็นเพียงแต่ผู้ลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ยังไม่ได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฯ จึงไม่มีสิทธิที่จะลงนามพิธีสารคาร์ตาเฮนา ประเทศไทยจัดเป็นประเทศที่มีใช้ภาคี (Non-party) ของพิธีสารคาร์ตาเฮนา แต่เมื่อพิธีสารฯ มีผลบังคับใช้ 90 วัน หลังจากที่มีการให้สัตยาบันโดยประเทศที่ห้าสิบแล้ว ประเทศไทยจะต้องปฏิบัติตามพิธีสารฯ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

ประเทศไทยโดยศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Thailand Biodiversity Center) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) และสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (Office of Environmental Policy and Planning OEPP) ได้ร่วมกันดำเนินการ เตรียมการ และวางมาตรการต่างๆ ภายในประเทศ ตลอดจนกลไกต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติของพิธีสารฯ โดยมีคณะกรรมการกลางด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ (National Biosafety Committee – NBC) และคณะกรรมการนโยบายระดับชาติด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ ภายใต้คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ตลอดจนคณะกรรมการอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ภายใต้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการ

2.4 สนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture – International Seed Treaty – ITPGR)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

เดิมสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืช เพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty On Plant Genetic Resources for Food and Agriculture: ITPGR) เป็นข้อถือปฏิบัติระหว่างประเทศที่ไม่ผูกพันทางกฎหมาย จัดตั้งขึ้นใน ปี ค.ศ.1983 โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (UN Food and Agriculture Organization: FAO) ตามมติของที่ประชุมใหญ่ของเอฟเอโอที่ 8/83 โดยเรียนว่า “ข้อถือปฏิบัติระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืช” (International Undertaking on Plant Genetic Resources: IUPGR) สนธิสัญญาฯ ได้จำกัดขอบเขตเฉพาะเรื่อง “ทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร” เท่านั้น ในขณะที่อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพจะมีขอบเขตครอบคลุมความ

หลายหลายทางชีวภาพทั้งหมดทุกประเภท แต่ไม่ได้มีบทบาทบัญญัติครอบคลุมเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่อยู่นอกถิ่นที่อยู่ (*ex situ* collection) และเรื่องสิทธิของเกษตรกรเป็นการเฉพาะ จึงอาจถือว่าสนธิสัญญาฯ นี้เป็นส่วนเสริมของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

เงื่อนไขสำคัญเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชภายใต้ระบบพหุภาคีได้แก่ (1) การเข้าถึงจะต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมพืช เพื่อการศึกษาวิจัยปรับปรุงพันธุ์ และการฝึกอบรมเรียนรู้ในด้านอาหารและการเกษตรเท่านั้น โดยจะไม่รวมไปถึงวัตถุประสงค์ด้านธุรกิจเคมีภัณฑ์ ยา และ/หรือธุรกิจอื่นๆ ที่ไม่ใช่ด้านอุตสาหกรรมอาหารหรืออาหารสัตว์ (2) ต้องกำหนดอัตราค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงต่ำที่สุด (3) ผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าถึงจะต้องไม่ขอรับการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาหรือสิทธิใดๆ ที่จะเป็นการจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชหรือสารพันธุกรรม (genetic parts) หรือส่วนหนึ่งส่วนใด (their components) ของทรัพยากรพันธุกรรมพืช ในรูปแบบที่ได้มาจากระบบพหุภาคีเพื่อการเข้าถึงฯ (in the form received from the multilateral System) และ (4) การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่ได้รับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาหรือสิทธิใดๆ จะต้องปฏิบัติตามความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกฎหมายภายในที่เกี่ยวข้องของแต่ละประเทศ

สนธิสัญญาฯ ส่งเสริมให้มีการรับรอง “สิทธิของเกษตรกร” โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญและบทบาทของชุมชนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และเกษตรกร ในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรพันธุกรรมพืช โดยกำหนดให้เกษตรกรมีสิทธิต่อไปนี้ (1) สิทธิในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรมพืช (2) สิทธิในการร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืช และ (3) สิทธิในการร่วมตัดสินใจเรื่องการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมพืชในระดับชาติ อย่างไรก็ตาม สนธิสัญญาฯ มิได้กำหนดเป็นพันธกรณีว่าภาคีสมาชิกจะต้องคุ้มครองของเกษตรกร เนื่องจากให้เป็นไปตามกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย

สนธิสัญญายังไม่มีผลบังคับใช้เนื่องจากยังมีผู้ให้สัตยาบันไม่ครบ 40 ประเทศ และประเทศไทยลงนามรับรองไปเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 แต่ยังไม่ได้ให้สัตยาบันเข้าเป็นภาคี

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

- ⊕ กรมวิชาการเกษตร เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในประเทศไทย (ยังไม่มีทำให้รายละเอียดเกี่ยวกับสนธิสัญญา)
- ⊕ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีข้อมูลการลงนาม
- ⊕ สำนักงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จัดทำคำแปลสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร

3. ด้านสารเคมีและของเสียอันตราย

3.1 อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายและกำจัดของเสียอันตรายข้ามแดน ปี 2532 (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายและการกำจัดของเสียอันตรายข้ามแดนจึงได้ถือกำเนิดขึ้นจากโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (The United Nation Environment Programme – UNEP) ซึ่งจัดประชุมขึ้นในเดือนมีนาคม 2532 ที่นครบาเซล ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และได้หยิบยกเอาประเด็นในเรื่องของเสียอันตรายมาจัดทำร่างอนุสัญญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการควบคุมการนำเข้า ส่งออก และนำผ่านของเสียอันตรายให้มีความปลอดภัย และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัย และเป็นการป้องกันการขนส่งเคลื่อนย้ายที่ผิดกฎหมาย และยังเป็น การช่วยประเทศที่กำลังพัฒนาในการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการกำจัดของเสียอันตรายอีกด้วย โดยมีการเปิดให้ประเทศต่าง ๆ ลงนามเข้าร่วมเป็นภาคีตั้งแต่วันที่ 22 มีนาคม 2533 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 5 พฤษภาคม 2535

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย

- ⊕ ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาบาเซลฯ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2540
- ⊕ มีผลบังคับใช้ต่อประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2541

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

- ⊕ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2540 เห็นชอบกับการกำหนดหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆที่จะรับผิดชอบ ในการปฏิบัติตามข้อบัญญัติแห่งอนุสัญญาบาเซลฯ
- ⊕ กรมควบคุมมลพิษปฏิบัติงานในฐานะ “ศูนย์ประสานงาน” (Focal Point)
- ⊕ กรมโรงงานอุตสาหกรรมปฏิบัติงานในฐานะ “หน่วยงานผู้มีอำนาจ” (Competent Authority)
- ⊕ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีหน้าที่รับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมศุลกากร กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี การท่าเรือแห่งประเทศไทย กรมการประกันภัย กรมองค์การระหว่างประเทศ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

3.2 อนุสัญญาสตอกโฮล์มว่าด้วยสารมลพิษตกค้างยาวนาน ปี 2538 (Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

รัฐบาลประเทศต่างๆได้มีการประชุมกัน ณ กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในวันที่ 22 พฤษภาคม 2544 และรับรองข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อกำจัดการใช้ ยกเลิกการผลิตการใช้ การปลดปล่อยและการเก็บรักษาสารมลพิษที่ตกค้างยาวนาน (Persistent Organic Pollutants-POPs) โดยโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme – UNEP) ร่วมกับ Intergovernmental Forum on Chemicals Safety (IFCS) ได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการเจรจาระหว่างรัฐบาลเพื่อร่างกลไกทางกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับสารมลพิษที่ตกค้างยาวนานเพื่อลดความเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจากสารมลพิษที่ตกค้างยาวนาน โดยอนุสัญญาสตอกโฮล์มเปิดให้ลงนามเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2544 อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2547

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย

- ⊕ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 เห็นชอบให้ประเทศไทยให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาสตอกโฮล์มว่าด้วยสารมลพิษที่ตกค้างยาวนาน

⊕ ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาสตอกโฮล์มเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2548

⊕ มีผลบังคับใช้กับประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2548

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

⊕ ศูนย์ประสานงานแห่งชาติ (National Focal Point)

— กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

⊕ คณะอนุกรรมการอนุสัญญาสตอกโฮล์มฯ ภายใต้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยมีองค์ประกอบเป็นผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

— กรมโรงงานอุตสาหกรรม

— กรมวิชาการเกษตร

— กรมอนามัย

— กรมศุลกากร

— กรมการค้าต่างประเทศ

— กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

— สำนักคณะกรรมการอาหารและยา

— การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

— สำนักความร่วมมือด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

— สมาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

— สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

— สำนักงบประมาณ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

— กรุงเทพมหานคร

3.3 อนุสัญญารอตเตอร์ดัมว่าด้วยกระบวนการแจ้งข้อมูลสารเคมีล่วงหน้า สำหรับสารเคมีอันตรายและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์บางชนิด ในการค้าระหว่างประเทศ ปี 2541 (Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

อนุสัญญารอตเตอร์ดัมฯ เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศในการควบคุม
การนำเข้าและการส่งออกสารเคมีอันตรายต้องห้ามหรือจำกัดการใช้อย่างเข้มงวด
และสูตรผสมของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์ที่เป็นอันตรายอย่างร้ายแรง
ได้เปิดให้ลงนาม (signature) ครั้งแรก ที่เมืองรอตเตอร์ดัมฯ ราชอาณาจักร
เนเธอร์แลนด์ เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2541 ในการประชุม The Conference of
Plenipotentiaries on the Convention on the Prior Informed Consent
Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International
Trade และได้เปิดให้มีการลงนามที่สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ นครนิวยอร์ก
ประเทศสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่วันที่ 12 กันยายน 2541 ถึง 10 กันยายน 2542 ขณะนี้
มีประเทศที่ร่วมลงนามแล้ว 73 ประเทศ และมีประเทศที่ให้สัตยาบันแล้ว 107
ประเทศ (ข้อมูลเมื่อเดือนมิถุนายน 2549)

อนุสัญญารอตเตอร์ดัมฯ เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศที่รวบรวม
รายชื่อสารเคมีร้ายแรงและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสูง ซึ่งมีหลายประเทศได้ห้าม
ใช้และจำกัดการใช้อย่างเข้มงวดแล้วเข้ามาไว้ในขอบข่ายของอนุสัญญาโดยมี
วัตถุประสงค์หลักเพื่อ กำหนดให้ประเทศผู้ส่งออกสารเคมีที่มีอันตรายร้ายแรงใน
ขอบข่ายของอนุสัญญาต้องแจ้งให้ประเทศผู้นำเข้าทราบและตอบยินยอมให้นำเข้า
ก่อนจึงจะส่งสารเคมีนั้นไปยังประเทศผู้นำเข้าได้ นอกจากวัตถุประสงค์หลักแล้ว
อนุสัญญานี้ยังก่อให้เกิดผลอีก 2 ประการ

1. ทำให้เกิดการกระตุ้นและโน้มน้าวให้ประเทศด้อยพัฒนาที่ยังไม่มีกฎหมาย
ควบคุมสารเคมีหรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืชหรือออกกฎหมายหรือน้อย
ก็ต้องกำหนดมาตรการเพื่อประกอบการตัดสินใจในการที่จะตอบอนุญาต
ให้นำเข้าหรือไม่ให้นำเข้าสารเคมีที่มีอันตรายร้ายแรงตามที่ได้รับแจ้งจาก
ประเทศผู้ผลิต
2. ช่วยเสริมสร้างข้อมูลประกอบการบริหารจัดการสารเคมีที่มีอันตราย
ร้ายแรง เพิ่มโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลสารเคมีเพื่อนำมาใช้

ประกอบการทำงานให้มากขึ้น

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย

- ⊕ ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญารอตเตอร์ดัมฯ เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2545
- ⊕ มีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2547

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

- ⊕ หน่วยประสานงานอย่างเป็นทางการในการปฏิบัติตามอนุสัญญาฯ (Official Contact Point)
 - กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมควบคุมมลพิษ
- ⊕ ตัวแทนผู้มีอำนาจของรัฐ (Designated National Authority: DNA)
 - กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมวิชาการเกษตร เป็นตัวแทนผู้มีอำนาจของรัฐ ด้านสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์
 - กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมควบคุมมลพิษ เป็นตัวแทนผู้มีอำนาจของรัฐ ด้านสารเคมีอื่นๆ นอกเหนือจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์
 - กระทรวงอุตสาหกรรม โดยกรมโรงงานอุตสาหกรรมเป็นตัวแทนผู้มีอำนาจของรัฐ ด้านสารเคมีอุตสาหกรรม

4. ด้านเศรษฐกิจ

4.1 องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์¹

องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) มีพัฒนาการมาจากข้อตกลงว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้าหรือแกตต์ (General Agreement on Tariffs and Trade: GATT) จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2538 โดยมีวัตถุประสงค์สนับสนุนให้การค้าระหว่างประเทศต่างๆ เป็นไปอย่างราบรื่น เสรี ยุติธรรม และคาดการณ์ได้ ทั้งนี้มีองค์กรสูงสุดในการตัดสินใจคือระดับรัฐมนตรี (Ministerial Conference) ซึ่งกำหนดให้มีการประชุมระดับรัฐมนตรีอย่างน้อยทุกๆ 2 ปี โดย WTO

¹ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์; กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงต่างประเทศ; องค์การการค้าโลก

มีหน้าที่ดังนี้

1. บริหารความตกลงและบันทึกความเข้าใจที่เป็นผลจากการเจรจาในกรอบของ GATT/WTO รวม 28 ฉบับ โดยผ่านคณะมนตรี (Council) และคณะกรรมการ (Committee) ต่างๆ ตลอดจนดูแลให้มีการปฏิบัติตามพันธกรณี
2. เป็นเวทีเพื่อเจรจาอุปสรรคทางการค้าระหว่างสมาชิกทั้งในรูปของมาตรการภาษีศุลกากรและมาตรการที่ใช้ภาษีศุลกากร
3. เป็นเวทีสำหรับแก้ไขข้อขัดแย้งทางการค้าระหว่างสมาชิก และหากไม่สามารถตกลงกันได้ก็จะมีการจัดตั้งคณะผู้พิจารณา (Panel) ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงและให้ข้อเสนอแนะ รวมทั้งมีกลไกยุติข้อพิพาทด้วย
4. ติดตามสถานการณ์การค้าระหว่างประเทศและจัดให้มีการทบทวนนโยบาย การค้าของสมาชิกอย่างสม่ำเสมอเพื่อเป็นการตรวจสอบให้เป็นไปในแนวทางการค้าเสรี
5. ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศกำลังพัฒนาในด้านข้อมูล ข้อแนะนำเพื่อให้สามารถปฏิบัติตามพันธกรณีได้อย่างเพียงพอตลอดจนทำการศึกษาระเบียบการค้าที่สำคัญๆ
6. ประสานงานกับกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และธนาคารโลก เพื่อให้นโยบายเศรษฐกิจโลกสอดคล้องกันยิ่งขึ้น

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย²

จากข้อมูล ณ เดือนมกราคม 2550 WTO มีสมาชิกทั้งสิ้น 150 ประเทศ ซึ่งครอบคลุมปริมาณการค้าประมาณ 97% ของการค้าของโลก และมีประเทศที่อยู่ระหว่างการเจรจาเพื่อเป็นสมาชิกอีกประมาณ 30 ประเทศ ประเทศไทยเป็นสมาชิกลำดับที่ 59 และมีสถานะเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้ง กล่าวคือ เป็นสมาชิกตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2538

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง³

หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ ได้แก่

⊕ สำนักเจรจาการค้าพหุภาคี กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวง

² กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์; กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงต่างประเทศ

³ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์; กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงต่างประเทศ

พาดิษฐ์

⊕ กองนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
กระทรวงต่างประเทศ

4.2 ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์⁴

Asia-Pacific Economic Cooperation หรือ APEC จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532 ด้วยความริเริ่มของออสเตรเลีย เนื่องจากเล็งเห็นว่า 1) ภูมิภาคนี้ประกอบด้วยประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและประเทศที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงที่สุดในโลก 2) เป็นตลาดใหญ่และมีศักยภาพในการขยายการค้าและการลงทุนระหว่างกัน 3) ความยืดหยุ่นของการเจรจาการค้าในระดับพหุภาคี (การเจรจารอบอูรุกวัย) ทำให้ประเทศมหาอำนาจ โดยเฉพาะสหรัฐฯ และออสเตรเลีย ซึ่งต้องพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก ต้องใช้การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการเปิดเสรี เพื่อให้การค้าโลกมีการเปิดเสรีมากยิ่งขึ้น และ 4) เอเปคต้องการถ่วงดุลอำนาจทางเศรษฐกิจของกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจต่างๆ โดยเฉพาะสหภาพยุโรป ซึ่งมีแนวโน้มเป็นกลุ่มเศรษฐกิจที่ปิดกั้นการค้าภายนอก โดยที่เอเปค (APEC) มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (1) พัฒนาและส่งเสริมระบบการค้าในระดับพหุภาคี (2) สนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภูมิภาคและของโลก และ (3) ลดอุปสรรคและอำนวยความสะดวกทางการค้า (สินค้าและบริการ) และการลงทุนระหว่างสมาชิก โดยให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของแกตต์/องค์การการค้าโลก

เอเปค (APEC) ไม่ใช่เวทีเจรจาการค้า แต่เป็นเวทีสำหรับปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่ประเทศสมาชิกสนใจ การรวมกลุ่มของเอเปคจนถึงปัจจุบันจึงไม่ได้มีข้อผูกพันทางกฎหมาย และเน้นความเท่าเทียมกันของการดำเนินงาน 3 ด้าน ได้แก่ (1) การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน (trade and investment liberalization) (2) การอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุน (trade and investment facilitation) และ (3) ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ (economic and technical cooperation: ECOTECH)

⁴ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

สถานะการเข้าร่วมของประเทศไทย⁵

ปัจจุบัน เอเปค (APEC) มีสมาชิกทั้งหมด 21 เขตเศรษฐกิจ ไทยอยู่ในสมาชิกแรกเริ่มของเอเปคตั้งแต่ต้น ซึ่งมี 12 เขตเศรษฐกิจ คือ ออสเตรเลีย บรูไน แคนาดา อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ มาเลเซีย นิวซีแลนด์ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และสหรัฐอเมริกา ต่อมาเอเปคได้รับสมาชิกเพิ่มในปีต่างๆ รวมเป็น 21 เขตเศรษฐกิจ ดังนี้ สาธารณรัฐประชาชนจีน (2534) เขตบริหารพิเศษฮ่องกง (2534) จีนไทเป (2534) เม็กซิโก (2536) ปาปัวนิวกินี (2536) ชิลี (2537) เปรู (2540) เวียดนาม (2540) และรัสเซีย (2540) โดยมีข้อสังเกตว่าเอเปค จะใช้คำว่า “เศรษฐกิจ” แทนคำว่า ประเทศ เนื่องจากสมาชิกของเอเปคบางราย (เขตปกครองพิเศษฮ่องกงและจีนไทเป) มิได้มีสถานะเป็นประเทศ แต่ได้รับการยอมรับเข้าเป็นสมาชิกในฐานะที่เป็นเขตเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง⁶

- ⊕ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ เป็นหน่วยงานประสานงานหลักของไทยเกี่ยวกับกรอบความร่วมมือเอเปค โดยมี
 - กิจกรรมภายใต้ คณะกรรมการว่าด้วยงบประมาณและการบริหาร (Budget and Management Committee – BMC) และคณะกรรมการอำนวยการของเจ้าหน้าที่อาวุโสว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ (SOM Steering Committee on ECOTECH)
 - การประสานงานด้านความร่วมมือด้านการเปิดเสรีและการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุน ความร่วมมือกับสภาที่ปรึกษาทางธุรกิจเอเปค การเตรียมการระหว่างหน่วยงานเพื่อเตรียมทำที่ในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ การต่อต้านการก่อการร้าย ความร่วมมือด้านสาธารณสุข และความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการของเอเปค (Economic and Technical Cooperation – ECOTECH)
 - การประสานงานด้านความมั่นคงมนุษย์ ประกอบด้วย ความร่วมมือด้านสาธารณสุข พลังงาน ความร่วมมือด้านการต่อต้านการก่อการร้าย การต่อต้านการทุจริต และการเตรียมการด้านพิธีการในการเข้าร่วมการประชุมเอเปคในระดับต่าง ๆ

⁵ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์; กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

⁶ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์; กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

⊕ สำนักอเมริกาและแปซิฟิก กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

4.3 ข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement: FTA)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์⁷

เขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) หมายถึง การรวมกลุ่มเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายเพื่อลดภาษีศุลกากรระหว่างกันภายในกลุ่มลงให้เหลือน้อยที่สุด หรือเป็น 0 % และใช้อัตราภาษีปกติที่สูงกว่ากับประเทศนอกกลุ่ม FTA ถือว่าเป็นเครื่องมือทางการค้าสำคัญที่ประเทศต่างๆ ใช้เพื่อขยายโอกาสในการค้า สร้างพันธมิตรทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้งเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้านราคาให้แก่สินค้าของตน เนื่องจากสินค้าที่ผลิตใน FTA จะถูกเก็บภาษีขาเข้าในอัตราที่ต่ำกว่าสินค้าที่ผลิตในประเทศอื่นที่ไม่ใช่สมาชิก FTA จึงทำให้สินค้าที่ผลิตภายในกลุ่มได้เปรียบในด้านราคาว่าสินค้าจากประเทศนอกกลุ่ม ทั้งนี้ ประเทศคู่สัญญา FTA สามารถเจรจากันได้ว่าแต่ละประเทศจะลดภาษีให้แก่กันในด้านใดบ้าง จะลดอย่างไร และจะใช้ระยะเวลายาวนานเท่าไรในการลด ประเทศไทยได้มีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีกับบางประเทศไปแล้ว และยังมีอีกหลายประเทศที่อยู่ระหว่างการเจรจา

สถานะการเข้าร่วมความตกลงเขตการค้าเสรี เฉพาะความตกลงหลัก⁸

ในที่นี้จะขอล่าวถึง สถานะการเข้าร่วมความตกลงเขตการค้าเสรีเฉพาะความตกลงหลักๆ ได้แก่ ความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างอาเซียน-จีน (ASEAN-China Free Trade Agreement) ความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-ออสเตรเลีย (Thailand-Australia Free Trade Agreement: TAFTA) ความคืบหน้าการเจรจาความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-ญี่ปุ่น (Japan-Thailand Economic Partnership Agreement: JTEPA) และความคืบหน้าการเจรจาความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-สหรัฐอเมริกา (Thailand-US Free Trade Agreement) ดังแสดงในตารางที่ 12

⁷ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์; และ อีสร์กุล อุณฺหเกตุ (2548)

⁸ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 12 สถานการณ์การจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศหลักๆ

ประเทศคู่เจรจา	สถานการณ์
อาเซียน กับ จีน	ลงนามและมีผลบังคับใช้ในบางรายการแล้ว อาทิเช่น วันที่ 15-19 มิถุนายน 2546 ไทยและจีนได้ตกลงเร่งลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ทุกรายการ (พิกัดศุลกากรตอนที่ 07-08) ระหว่างไทย-จีน เหลือ 0% ทันทีภายในวันที่ 1 ตุลาคม 2546 ภายใต้กรอบ Early Harvest อาเซียน-จีน เป็นต้น
ไทย กับ ออสเตรเลีย	ลงนามเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2547 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2548 และมีการชักชวนให้เจรจาเพิ่มความร่วมมือ
ไทย กับ ญี่ปุ่น	เริ่มการเจรจาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546 และได้ลงนามความร่วมมือหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA) เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2550
ไทย กับ สหรัฐอเมริกา	เริ่มการเจรจาในปี 2547 การเจรจาไม่คืบหน้าเท่าที่ควร ปัจจุบันสหรัฐอเมริกาขอหยุดการเจรจา โดยให้มีสานต่อความสัมพันธ์ทางการค้าและการหารือในประเด็นต่างๆ ได้ตามปกติ

ที่มา: ปรับปรุงจากกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

หน่วยงานของไทยที่เกี่ยวข้อง

- ⊕ สำนักFTAและทวิภาคี กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ และมี FTA Unit Call Center (โทร. 0-2507-7555, 0-2507-7680 และ 0-2507-7687)
- ⊕ กระทรวงต่างประเทศ
 - ความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างอาเซียน-จีน หน่วยงานที่ดูแลคือ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
 - ความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-ออสเตรเลีย หน่วยงานที่ดูแลคือ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
 - ความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-ญี่ปุ่น หน่วยงานที่ดูแลคือ สำนักงานเจรจาเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น (JTEP Office) สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง
 - ความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-สหรัฐอเมริกา หน่วยงาน

ที่ดูแลคือ กลุ่มงานเจรจาความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐฯ กรม
เศรษฐกิจระหว่างประเทศ (Thailand -US FTA Task Force)

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. 2548 “รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ.2548”

จิราภรณ์ คชเสนี “มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม” พิมพ์ครั้งที่ 4 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549

ัชชพล ทรงสุนทรวงศ์ “มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม” พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549

นิตยา เลาหะจินดา “นิเวศวิทยา : พื้นฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา” พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2549

ประเวศ วะสี “การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง” จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) กระทรวงวัฒนธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” พิมพ์ครั้งที่ 9 โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด 2548

ศูนย์บริการวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2550 “รายงานความก้าวหน้าฉบับที่ 1 โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ไปสู่การปฏิบัติ ยุทธศาสตร์การพัฒนามาตรฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม”

สุชาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม “สรุปการศึกษาทบทวนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Review) เพื่อเตรียมความพร้อมในการเจรจาความตกลงการค้าเสรีในระดับทวิภาคี” มกราคม 2550

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ “สมานฉันท์กับความหลากหลาย” มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) มหาวิทยาลัยมหิดล

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) “เอกสารการประชุมวิชาการประจำปี 49 เรื่อง กติกาและการค้าระหว่างประเทศ 2549”

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) “รายงานการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลสรุปความเคลื่อนไหวและแนวโน้มของประเทศไทย” โครงการข่าวสารทิศทางการประเทศไทย (TTMP) 2542 -2549 <http://ttmp.trf.or.th/>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สินส่วน
พระมหากษัตริย์ มูลนิธิพัฒนาไท ธนาคารโลก **“การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียง”**

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ **“รายงานการฝึกอบรม Climate
Change: Mitigation and Adaptation Norrkoping, Sweden Part I: March 5 –
March 30, 2007”** สำนักทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
พฤษภาคม 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เอกสารประกอบการประชุมประจำปี
2546 **“การพัฒนาที่ยั่งยืน”** วันจันทร์ที่ 30 มิถุนายน 2546 ศูนย์การประชุมและแสดงสินค้า
อิมแพ็ค เมืองทองธานี จ.นนทบุรี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ **“รายงานการติดตามประเมินผลการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-
2549) ”** กรกฎาคม 2549

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ **“แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554”**

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ **“เอกสารประกอบการประชุม
ประจำปี 2550 ของ สศช. เรื่องความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”** วันศุกร์ที่ 6
กรกฎาคม 2550 ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี
“รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” กรกฎาคม 2550

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย 2550
“รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืน”

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2548 **“รายงานสถานการณ์
คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2548”**

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ 2549 **“หนังสือเรียนสาระ
การเรียนรู้พื้นฐานและเพิ่มเติม ชีววิทยาเล่ม 6 พิมพ์ครั้งที่ 2”**

WIKIPEDIA, **“Global Warming”** http://en.wikipedia.org/wiki/Global_warming

ภาคผนวก

ตารางที่ 1 ผลิภาพการผลิตรวม จำแนกตามรายสาขาการผลิต

ช่วงเวลา	2524-48	2524-29	2530-38	ช่วง 2539	วิกฤต 2540-41	หลังวิกฤต 2542-44	เฉลี่ย 2545-48
เกษตรกรรม	-0.05	1.4	-1.1	-1.6	-6.2	2.5	-1.4
นอกภาคเกษตร	-0.2	-1.4	0.6	-2.6	-6.9	1.0	2.8
• อุตสาหกรรม	0.6	-0.2	0.0	1.6	0.2	1.2	2.5
• บริการและอื่นๆ	-1.2	-2.9	-0.1	-3.8	-8.9	-0.1	2.8
ภาพรวมทั้งประเทศ	0.6	-0.4	1.5	-1.2	-6.9	2.1	3.0

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2550

ตารางที่ 2 อัตราขยายตัวของ GDP ปัจจัยการผลิตและ TFP ของไทยปี 2524 -2548

ช่วงเวลา	2524-29	2530-38	ช่วง 2539	2540-41	2542-44	2545-48	เฉลี่ยปี 2524- 2548	สัดส่วน
อัตราขยายตัวทางเศรษฐกิจ	5.46	9.92	5.90	-5.94	3.79	5.81	6.03	100.00
ปัจจัยแรงงาน	1.04	0.66	0.17	-0.48	0.75	0.80	0.67	9.34
ปัจจัยที่ดิน	0.03	0.01	0.01	0.00	0.01	0.02	0.02	0.24
ปัจจัยทุน	4.82	7.70	6.94	1.48	0.91	1.99	4.75	51.42
ผลิตภาพการผลิต รวม	-0.43	1.55	-1.22	-6.95	2.11	3.00	0.58	39.00

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2550

ตารางที่ 4 แสดงปริมาณการใช้พลังงานไฟฟ้ารายสาขา ของประเทศไทย¹

สาขา	ปี พ.ศ. 2545	ปี พ.ศ. 2546	ปี พ.ศ. 2547	ปี พ.ศ. 2548	อัตราการเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ)	
					ปี พ.ศ. 2547	ปี พ.ศ. 2548*
บ้านและที่อยู่อาศัย	22,145	23,315	24,538	25,721	5.3	4.8
ธุรกิจ	23,693	25,350	28,605	30,194	12.8	5.6
อุตสาหกรรม	44,727	48,252	50,718	54,021	5.1	6.5
เกษตรกรรม	192	228	245	265	7.7	7.9
อื่นๆ	8,466	8,992	10,031	10,787	11.6	3.7
รวม	99,223	106,138	114,137	120,988	7.5	6.0

หมายเหตุ 1) * ประมาณการ 2) หน่วย : กิกะวัตต์ชั่วโมง

ตารางที่ 5 แสดงดัชนีการใช้พลังงานไฟฟ้าต่อคน²

เขต	ปี 2544	ปี 2545	ปี 2546	ปี 2547	ปี 2548
ทั่วประเทศ					
การใช้พลังงานไฟฟ้า (ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง)	92,290	100,173	106,959	115,044	121,229
ประชากร (พันคน)	62,309	62,800	63,080	61,973	62,418
กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน	1,481	1,595	1,696	1,856	1,942
ดัชนี (กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน)	113	122	130	142	148
เขตนครหลวง					
การใช้พลังงานไฟฟ้า (ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง)	33,843	35,786	37,434	39,121	40,100
ประชากร (พันคน)	7,622	7,715	7,815	7,626	7,709
กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน	4,440	4,638	4,790	5,130	5,202
ดัชนี (กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน)	108	113	117	125	127
เขตภูมิภาค					
การใช้พลังงานไฟฟ้า (ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง)	58,447	64,387	69,525	75,923	81,129
ประชากร (พันคน)	54,687	55,085	55,625	54,347	54,709
กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน	1,069	1,169	1,258	1,397	1,483
ดัชนี (กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน)	116	126	136	151	160

¹ สำนักนโยบายและแผนพลังงาน (2548)

² กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน รายงานไฟฟ้าของประเทศไทยปี 2548

เขต	ปี 2544	ปี 2545	ปี 2546	ปี 2547	ปี 2548
ภาคเหนือ					
การใช้พลังงานไฟฟ้า (ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง)	7,114	7,768	8,364	8,905	9,399
ประชากร (พันคน)	12,124	12,153	12,089	11,842	11,883
กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน	587	639	692	752	791
ดัชนี (กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน)	111	121	131	142	150
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ					
การใช้พลังงานไฟฟ้า (ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง)	8,012	8,410	9,016	9,561	10,240
ประชากร (พันคน)	21,494	21,609	21,660	21,267	21,328
กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน	373	389	416	450	480
ดัชนี (กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน)	118	123	132	143	152
ภาคกลาง					
การใช้พลังงานไฟฟ้า (ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง)	35,953	40,438	43,888	48,532	51,970
ประชากร (พันคน)	12,757	12,907	13,016	12,805	12,981
กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน	2,818	3,133	3,372	3,790	4,004
ดัชนี (กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน)	115	127	137	154	163
ภาคใต้					
การใช้พลังงานไฟฟ้า (ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง)	7,368	7,771	8,257	8,925	9,520
ประชากร (พันคน)	8,312	8,416	8,500	8,433	8,517
กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน	886	923	971	1,058	1,118
ดัชนี (กิโลวัตต์ชั่วโมงต่อคน)	117	112	128	140	148

ตารางที่ 7 แสดงการใช้พลังงานขั้นสุดท้ายจำแนกตามสาขาเศรษฐกิจ³

หน่วย : ดันเทียบเท่าน้ำมันดิบ/ร้อยละ

สาขา	2544	2545	2546	2547	2548
เกษตรกรรม	2,847	3,032	3,308	3,520	3,207
	ร้อยละ 5.7	ร้อยละ 5.7	ร้อยละ 5.9	ร้อยละ 5.7	ร้อยละ 5.1
เหมืองแร่	93	106	115	131	125
	ร้อยละ 0.2	ร้อยละ 0.2	ร้อยละ 0.2	ร้อยละ 0.2	ร้อยละ 0.2
อุตสาหกรรมการผลิต	16,922	18,679	19,988	21,961	22,643
	ร้อยละ 34.2	ร้อยละ 35.3	ร้อยละ 35.5	ร้อยละ 35.9	ร้อยละ 36.3
การก่อสร้าง	128	149	152	171	152
	ร้อยละ 0.3	ร้อยละ 0.3	ร้อยละ 0.3	ร้อยละ 0.3	ร้อยละ 0.2
บ้านอยู่อาศัย	7,483	7,909	8,173	8,801	8,933
	ร้อยละ 15.1	ร้อยละ 14.9	ร้อยละ 14.5	ร้อยละ 14.4	ร้อยละ 14.3

³ กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน รายงานพลังงานของประเทศไทยปี 2548

สาขา	2544	2545	2546	2547	2548
ธุรกิจการค้า	3,437	3,468	3,626	3,866	3,846
	ร้อยละ	6.9	6.5	6.4	6.3
การขนส่ง	18,632	19,636	20,927	22,812	23,491
	ร้อยละ	37.6	37.1	37.2	37.2
รวม	49,542	52,979	56,289	61,262	62,397
	ร้อยละ	100.0	100.0	100.0	100.0

**ตารางที่ 8 ปริมาณการเดินทางทางบกในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
ในปี 2546 2549 และ 2554**

ประเภทพาหนะ	ปริมาณการเดินทาง (คน/วัน)			อัตราการเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ/ปี) 2549-2554
	2536	2549	2554	
รถยนต์นั่งส่วนบุคคล	6,77,396	8,343,470	13,367,315	10.6
รถรับจ้าง	1,597,064	1,811,795	1,781,611	0.9
รถประจำทาง	3,437,118	3,619,807	4,178,209	20
รถไฟฟ้าขนส่งมวลชน	242,583	862,344	1,911,129	53.5
รถไฟ	68,237	71,649	82,601	2.0
รวม	12,117,398	14,709,065	21,320,865	6.0

หมายเหตุ : ปริมาณการเดินทางในปี 2549 และ 2554 ได้จากการประมาณการ

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนขนส่งและจราจร, 2547

ตารางที่ 9 สถิติจำนวนรถระหว่างปี 2546-2548

ปี	จำนวนรถจดทะเบียน(คัน)	จำนวนรถสะสม (คัน)
2546	-	4,288,468
2547	657,592	4,946,060
2548	734,115	5,680,175

ที่มา : กรมการขนส่งทางบก, 2549